ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΚΑΘΕ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 66 (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ") ΤΗΛ. 21-081 — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ — ΑΘΗΝΑ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1945 — ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 80 — ΑΡΙΘΜΟΣ 19

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ: Ἡ τέχνη
ΔΗΜ. ΦΩΤΙΑΔΗ: Ἕνα πρόβλημα
ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΓΕΡΗ: Τὰ μεταπολεμικὰ προβλήματα
ΜΑΪΚΛ ΦΟΥΤ: Ἡ δίκη τοῦ Μουσσολίνι
ΑΓΓ. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ: Ξεκινώντας
ΛΕΩΝ. ΜΩΡΑΪΤΗ: Ὁ Παρνασσὸς δὲν πέθανε ποτὲ
ΝΙΚ. ΦΥΛΛΑ: Ἕνα δημοτικὸ τραγούδι
ΝΤ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΝ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ: Ποιήματα
ΓΙΑΝ. ΒΗΛΑΡΑ: Ὁ Λογιώτατος ἢ ὁ Κολοκυθούλης
ΓΙΑΝ. ΡΙΤΣΟΥ: Τὸ δικό μας χαμόγελο
Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ: Μιὰ νέα στροφή
Ν. ΠΟΛΙΤΗ: Τὸ μοιρολόγι τῆς λειωφόρου Ἀμαλίας
ΔΗΜΟΣΘ. ΒΟΥΤΥΡΑ: Ἀπὸ τὶς «Μέρες μαύρης δουλείας»
ΒΑΣ. ΡΩΤΑ: Λιοντάρι, ἀλεποῦ καὶ λαφίνα
ΑΝΤΡ. ΡΑΜΠΑΒΙΛΑ: Ὁ Καρυωτάκης καὶ ἡ λαϊκὴ ἄποψη
ΝΙΚΟΛΑΪΤΙΧΟΝΩΦ: Ἡ πολιορκία τοῦ Δένινγκραντ
Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΥ, Γ. ΒΑΛΕΤΑ: Κριτική
JEAN CASSOU Ὁ Θερβαντὲς κ' ἐμεῖς

Η ΤΕΧΝΗ

Τοῦ Θρ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

Ὁ θαυμαστὸς Ρίλκε, ποὺ στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς εἰλικρινέστερους ποιητές, δηλαδὴ ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τοῦ τελευταίου καιροῦ, μιλῶντας γιὰ τὴν ποίηση ἔλεγε: «Ἡ ποίηση δὲ γίνεται μὲ αἰσθήματα, ἀλλὰ μὲ τὴν πείρα».

Ἡ ἴδια διαπίστωση εἶναι ἀληθινὴ γιὰ ὅλες τὶς τέχνες. Καὶ γιὰ τὴν πεζογραφία, νομίζω, ἀκόμη περισσότερο. Ἡ πείρα εἶναι ἡ μεγάλη πηγὴ τῆς δημιουργίας, γιατὶ αὐτὴ μᾶς πλησιάζει στὸ διπλανό μας. Μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ φτωχό, ἀντιπαθέστατο ἄτομό μας, τὸ ἀνιαρό, καὶ μᾶς φέρνει ἴσα στὴν κατανόηση τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦνε, καὶ πονοῦν, καὶ χαίρονται τριγύρω μας. Ὅσο μεγαλύτερη ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, τόσο καὶ πιὸ ἔντονη ἡ ἱκανότητα νὰ καταλάβουμε τὸν ἀπέναντι, τὸν ἥρωά μας, αὐτὸν ποὺ διαλέξαμε γιὰ νὰ τὸν ἀναδημιουργήσουμε. Αὐτόνε πρέπει νὰ ζήσεις ὅπως ἔζησες τὸν ἑαυτό σου καὶ βαθύτερα ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου. Ἐκεῖ ἀρχίζει ἡ ἀληθινὴ τέχνη: ὅταν ἡ προσωπικότητά σου καταντήσει νὰ εἶναι μιὰ ξακολουθητικὴ συμβίωση μὲ τὸν ἥρωά σου. Μὲ τοὺς ἥρωές σου. Αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀντάμωσες μέσα στὴ ζωὴ καὶ ποὺ ἀγγίσανε τὶς αἰχμὲς τοῦ ταλέντου σου, κι' ἀναταράξαν τὸν κόσμο τῆς εὐαισθησίας σου. Καὶ ποὺ ἡ φαντασία σου ξεκίνησε μιὰ μέρα καταπόδι τους, κι' ἀκόμη τοὺς ψάχνει, ἀκόμη ἀναζητᾶ τὴ συντροφιά τους...

Πόσο μπόρεσες νὰ τοὺς ζήσεις, πόσο μπόρεσες νὰ ἐκμεταλλευθεῖς τὴ δική σου πείρα γιὰ νὰ μπεῖς στὴν ἀνθρωπιὰ καὶ στὶς κάθε εἴδους συγκινήσεις τους; Ἡ ἐπιτυχία σου σὲ τοῦτο τὸ ἐπίπεδο, σ' αὐτὴ τὴν τέχνη τῆς ἐκμετάλλεψης τῆς ἐμπειρίας σου γιὰ νὰ νιώσεις τὸ διπλανό σου, αὐτὸ τὸ μέτρο τῆς ἐπιτυχίας εἶναι καὶ τὸ μέτρο τοῦ ταλέντου σου.

Ὅταν ὁ ἑαυτός σου γίνει ὄργανο καὶ πρώτη ὕλη, φθαρτή, γιὰ νὰ ζήσεις τὸν ἥρωά σου, τότε εἶσαι ἀληθινὸς καλλιτέχνης. Εἶσαι θεϊκὸ στοιχεῖο ἀναδημιουργίας.

Ὅσο περισσότερο ἐκμεταλλευθεῖς τὴν ἀτομικότητά σου, τὴν πείρα, σου, γιὰ νὰ καταλάβεις, γιὰ νὰ ζήσεις τὸν ἀπέναντι, γιὰ νὰ φτιάσεις τὸν ἥρωά σου, τόσο εἶσαι καὶ πιὸ μεγάλος! Ἀπὸ αὐ-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 2)

ΕΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τοῦ Δημήτρη ΦΩΤΙΑΔΗ

Ἦτανε μιὰ νύχτα τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1934. Μιὰ ἀπὸ τὶς νύχτες ἐκεῖνες, ποὺ μάταια ἀναζητᾶς τὴ φυγὴ στὸν ὕπνο. Διάβαζα τότε συστηματικὰ βυζαντινὴ ἱστορία γυρεύοντας νὰ βρῶ ἕνα θέμα γιὰ νὰ γράψω μιὰ τραγωδία. Μπροστὰ στὰ μάτια τῆς φαντασίας μου πέρασε ἡ αὐτοκράτειρα ἢ καλύτερα ἡ περιβόητη κόρη τοῦ ἀρκουδιάρη Ἀκάκιου· ἡ Θεοδώρα. Θυμήθηκα τὶς τραγωδίες γι' αὐτὴν τοῦ Σαρντοῦ καὶ τοῦ Ραγκαβῆ. Ξάφνου ἄστραψε μιὰ ἄλλη εἰκόνα μπροστά μου· ἡ Θεοδώρα ἤτανε θέμα κωμωδίας. Μὰ σκέφτηκα πὼς κανεὶς ποτὲ δὲν ἔκανε κωμωδία τὸ σκοτεινὸ Βυζάντιο... Ἔπειτα ἤρθανε ἄλλα στὸ νοῦ μου.

Τὸ ἄλλο πρωΐ, σὰ βρέθηκα μπροστὰ στὸ ἄσπρο χαρτί, ξανᾶρθε ἐπίμονα ἡ ἐντύπωση τῆς περασμένης νύχτας. Μὲ παράσυρε. Ἄρχισα νὰ γράφω. Ποτὲ ἴσως δὲ μοῦ στάθηκε αὐτὸ πιὸ εὔκολο. Ὡς τὸ βράδυ εἶχα τελειώσει τὴν πρώτη πράξη καὶ σὲ τρεῖς μέρες ὁλόκληρο τὸ σκελετὸ τοῦ ἔργου. Ἤτανε ἕνα παράξενο ἀνάβλυσμα χαρᾶς. Ἡ ἀντίδραση σὲ μιὰ ὁλότελα διαφορετικὴ κατάσταση. Ἡ σάτιρα ἀναπήδησε μέσα ἀπὸ τὸν πόνο.

Θυμοῦμαι πόση συγκίνηση ἔνοιωσα ὅταν ἔπειτα ἀπὸ δυὸ μῆνες ὁ ἀξέχαστος ποιητὴς Γρυπάρης, ποὺ ἤτανε τότε διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, μοῦ ἀνάγγειλε πὼς ἡ «Θεοδώρα» εἶχε γίνει δεχτή, γιὰ νὰ παιχτεῖ στὴ χειμερινὴ περίοδο τοῦ 35 - 36. Μετὰ ἔγινε τὸ κίνημα τοῦ 35, ἡ πολιτικὴ κατάσταση ἄλλαξε κ' ἡ «Θεοδώρα» δὲν παίχτηκε. Ἀργότερα θέλησε ν' ἀνεβάσει τὴν κωμωδία μου ὁ θίασος Κοτοπούλη, μὰ ἡ λογοκρισία τοῦ Μεταξᾶ τὴν ἀπαγόρεψε. Ὕστερα ἦρθε ἡ κατοχή. Ἔφυγα. Τὴν ἄφησα, μαζὶ μὲ κάτι ἄλλα ἔργα μου, σ' ἕνα φιλικό μου σπίτι. Ἔπειτα ἀπὸ τέσ-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 2)

ΤΑΣΣΟΥ: «Νεκρὴ φύση».

Χρονικὰ

ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ

Στὸ περασμένο φύλλο ὁ ἐκλεχτὸς λογοτέχνης καὶ συνεργάτης μας Θέμος Κορνάρος ἔκανε μιὰ σωστὴ ὑπόδειξη. Ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ σωθοῦμε ἀπὸ τὴ βουλημία τῶν ἐκμεταλλευτῶν εἶναι ἡ δημιουργία καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν. Προτείνει μάλιστα νὰ φτιαχτεῖ ἀμέσως ἕνας τέτοιος συνεταιρισμὸς ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενους. Εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ δυὸ αὐτὲς τάξεις ἀπειλοῦνται ἀπὸ ὁλοκληρωτικὴ ἐξόντωση. Σὲ ὅλους ποὺ ἔχουν ἔρθει σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μαζί τους εἶναι κοινὸ μυστικό, πὼς γιὰ τὴ μεγάλη πλειονότητα τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας μπαίνει ὠμὰ μπροστά τους τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβίωσής τους. Ἀντιμετωπίζουν τὴν πλήρη ἀδιαφορία κι' ἀστοργία τοῦ κράτους.

Ἂν δὲν ὀργανωθοῦμε γιὰ νὰ διεκδικήσουμε ὁμαδικὰ τὰ στοιχειώδη δικαιώματά μας στὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει, κι' ἂς τὸ πάρουμε ἀπόφαση, καμμιὰ ἐλπίδα γιὰ μᾶς. Θὰ ἐξακολουθήσει ἡ σημερινὴ κατάντια κ' ἐξουθένωσή μας. Θὰ παραμείνουμε πτωχοπρόδρομοι, ποὺ θὰ γυρεύουμε νὰ μᾶς λυπηθοῦν.

Ἂν δὲν εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ διεκδικήσουμε κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ κομμάτι τὸ ψωμί, ποὺ μ' ὅλα τὰ γράμματα ποὺ ξέρουμε δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐξασφαλίσει ἡ πλειονότητα τῶν διανοουμένων μας, τότε θὰ πεῖ πὼς εἴμαστε ἀνίκανοι γιὰ τὸ καθετί.

Ἡ πρόταση τοῦ Κορνάρου πρέπει νὰ μπεῖ ἀμέσως σὲ πράξη, παίρνοντας ἀκόμα πιὸ πλατύτερη μορφή. Εἶναι ἀνάγκη νὰ σχηματιστεῖ ἐπαγγελματικὴ ὁμοσπονδία ἐπιστημόνων καὶ διανοουμένων. Μονάχα ἔτσι θὰ κατορθώσουμε νὰ μᾶς ἀναγνωριστεῖ, πὼς τέλος πάντων ἔχουμε κ' ἐμεῖς κάποια δικαιώματα στὴ ζωή.

ΛΑΘΟΣ!

Εἴχαμε τὴν ἰδέα πὼς πολεμήσαμε στὸ πλευρὸ τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν ἐναντίον τοῦ Ἄξονα. Τώρα ὅμως τὸ ἐπίσημο Κράτος ἔρχεται νὰ μᾶς ἀποδείξει, μὲ ἀπανωτὲς ἐνέργειές του, πὼς πρόκειται γιὰ μιὰ ἀσυγχώρητη πλάνη. Κ' ἐπειδὴ φαίνεται πὼς εἴμαστε ἕνας λαὸς ἠλιθίων, ποὺ δὲν μπο-

ρεῖ ν' ἀντιληφθεῖ τὶς ἁπλὲς «πατριωτικὲς» αὐτὲς ἀλήθειες, τὸ Κράτος, γιὰ παραδειγματισμὸ ὅλων μας, ἀναγκάζεται νὰ πάρει μερικὰ σκληρὰ μέτρα. Στὸ Μεσολόγγι, π. χ. βρίσκονται κλεισμένοι στὶς φυλακὲς δέκα "Ελληνες, ποὺ κατηγοροῦνται γιὰ ἕνα τρομερὸ ἔγκλημα: τὸ φόνο ἑνός... 'Ιταλοῦ ποὺ ὑπηρετοῦσε στὴ Γκεσταπό! Στὶς ἴδιες φυλακὲς κρατιέται "Ελληνας πολίτης ὑπόδικος μὲ τὴν κατηγορία ἑνὸς ἄλλου φρικιαστικοῦ ἐγκλήματος: τὸ φόνο...Γερμανοῦ στρατιώτη!

Κάθε εἰλικρινὴς κι' ἀμερόληπτος ἄνθρωπος πρέπει νὰ παραδεχτεῖ, πὼς εἶναι μοναδικὴ ἡ ἐπιείκεια ποὺ δείχνει τὸ Κράτος, ἀφοῦ ἀφήνει ἀκόμη νὰ κυκλοφοροῦν ἐλεύθερα ἑκατοντάδες χιλιάδων 'Ελλήνων ποὺ πολέμησαν ἐναντίον τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν 'Ιταλῶν.

«ΕΠΛΑΝΗΘΗΝ»!

'Ο καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς 'Αθήνας κ. Κ. Τσουκαλᾶς, σ' ἕνα τελευταῖο του ἄρθρο στὴν «'Εστία» τὰ βάζει μὲ τὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου. Τὸ πρᾶμα ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, γιατὶ πραγματικὰ ὁ κ. καθηγητής, σαράντα ὁλάκερα χρόνια ὅπως λέει, καὶ σὰν νομικὸς καὶ σὰν πολιτευόμενος, ὑποστήριξε τὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου. Τώρα ὅμως: «θὰ ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ἀνάξιον "Ελληνα, λέει, ἂν δὲν ἐβήλουν δημοσίᾳ ὅτι ἐ π λ α ν ή θ η ν».

"Ενα δίκαιο ἐρώτημα μπαίνει τώρα στὴ σκέψη τῶν ἄλλων 'Ελλήνων. Πῶς γίνεται ἕνας ἄνθρωπος νὰ πλανιέται σαράντα ὁλάκαιρα χρόνια καὶ ν' ἀνακαλύψει ξαφνικὰ τὴν ἀλήθεια τὸ τεσσαρακοστό; Νομίζουμε πὼς ὁ κ. Τσουκαλᾶς, ἄλλη ἀλήθεια ἔβλεπε τότε καὶ ἄλλη τώρα. Τὸν ἐνοχλοῦν οἱ συγχρονισμένες ἰδέες. 'Αλλοιῶς, ἂν πραγματικὰ πλανήθηκε 40 χρόνια, τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ ἐγγυηθεῖ πὼς στὰ 41 ἔπαψε νὰ πλανιέται.

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Τὸ σπίτι ποὺ ὁ Σολωμὸς ἔζησε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του στὴν Κέρκυρα, χτυπημένο ἀπὸ γερμανικὴ βόμβα κινδυνεύει νὰ σωριαστεῖ σ' ἐρείπια.

'Από τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς Κέρκυρας γίνεται προσπάθεια νὰ συγκινηθεῖ τὸ Κράτος ἢ ὁ Δῆμος, γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τὸ ἱστορικὸ πιὰ σπίτι τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ μας ποιητῆ. Ρίχτηκε μάλιστα ἡ πρόταση νὰ μετατραπεῖ ἀφοῦ ἐπιδιορθωθεῖ, σ' ἐθνολογικὸ κ' ἱστορικὸ Μουσεῖο τῆς 'Επτανήσου.

Συνηγοροῦμε θερμὰ γιὰ τὴν πραγματοποίηση καὶ τῶν δυὸ αὐτῶν προτάσεων ποὺ ἔγιναν. Κάτι χρωστᾶ τὸ ἔθνος, ποὺ ἀγωνίζεται ἀκόμα γιὰ τὴ λευτεριά του, στὸν ποιητὴ τοῦ ὑπέροχου ὕμνου γιὰ τὴ λευτεριὰ — τοῦ 'Εθνικοῦ μας "Υμνου.

ΔΙΚΑΙΟ ΑΙΤΗΜΑ

Πήραμε μιὰ δίκαιη διαμαρτυρία σπουδαστῶν στὴ Γαλλία καὶ τὴν 'Αμερική. "Οταν κηρύχτηκε ὁ πόλεμος ἔσπευσαν νὰ γυρίσουν στὴν 'Ελλάδα καὶ νὰ πολεμήσουν. Τώρα γυρεύουν νὰ τοὺς ἐπιτραπεῖ νὰ φύγουν γιὰ ν' ἀποτελειώσουν τὶς σπουδές τους. Ἡ Τράπεζα τῆς 'Ελλάδος ὅμως ἀρνεῖται νὰ χορηγήσει συνάλλαγμα κ' ἔτσι καθυστερεῖ ἡ ἔκδοση τῶν διαβατηρίων τους. Δὲ νομίζουμε πὼς πρόκειται γιὰ ἕνα τόσο σοβαρὸ ποσό, ποὺ νὰ δικαιολογεῖται ἡ ἀπόλυτη αὐτὴ ἄρνηση.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Τὴ νύχτα τῆς περασμένης Πέμπτης, πέθανε στὴ Νέα Κοκκινιὰ ὅπου ἔμενε ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ εἶχε φτάσει στὰ 'Αττικὰ χώματα μαζὺ μὲ τὰ καραβάνια τῶν ξεριζωμένων, ἕνας ἀκόμη διαλεχτὸς ἐκπροσώπος τῆς παλιᾶς γενιᾶς τῶν δημοτικιστῶν λογίων τῆς Πόλης ποὺ τόσα πρόφεραν στὰ 'Ελληνικὰ γράμματα μὲ τὸ ἔργο τους: 'Ο πεζογράφος 'Αντώνης Γιαλούρης. 'Ο θάνατος τὸν βρῆκε ὕστερα ἀπὸ λιγοήμερη ἀρρώστεια—οὐραιμία, εἶπαν οἱ γιατροί—σὲ ἡλικία 68 χρονῶν. Μέχρι τὶς τελευταῖες σχεδὸν στιγμὲς του διατηροῦσε μιὰ σπάνια πνευματικὴ διαύγεια. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας, φόναζε κοντὰ του μιὰ γρηρόλια ποὺ τῆς μορφώνε τὸ παιδί, κι' αὐτὴ σ' ἀντάλλαγμα τὸν ἀρρώτιζε καὶ τῆς εἶπε: «Βάρυια. Φώναξε σὲ παρακαλῶ τὸν συμβολαιογράφο κ. Μάρκου νὰ κάνω τὴ διαθήκη μου». Ἡ γρηρόλια πραγματοποίησε τὴν παράκληση του κι' αὐτὸς ἤρεμα ὑπαγόρευσε τὶς τελευταῖες του θελήσεις καὶ τὴ νύχτα ἐσβυσε διακριτικὰ ἀκριβῶς ὅπως διακριτικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ ζωή του.

Δυὸ χρόνια σχεδὸν πρωτήτερα στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς, εἶχε δεῖ νὰ χάνεται ἡ ἀγαπημένη του συντροφισσα: Ἡ Δόμνα Γιαλούρη.

"Ετσι εἶχε μείνει μόνος μὲ τὰ βιβλία καὶ τὰ χαρτιὰ του. Κι' εἶχε ζήσει ὅλο τὸ ἔργο καὶ τὶς δοκιμασίες τοῦ γιγαντόψυχου λαοῦ τῆς Κοκκινιᾶς. 'Ο Γιαλούρης ὑπέφερε πολλὲς στερήσεις. "Ὅμως ποτὲς δὲ θέλησε πιστὸς στὶς δημοκρατικὲς του ἀντιλήψεις νὰ κάμει συμβιβασμούς. Οὔτε τὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς ποὺ θὰ μποροῦσε μὲ τὰ Ἰταλικὰ του, προσφέροντας ὑπηρεσίες στὸν Καταχτητὴ νὰχει τὸν τρόπο του στὴ ζωή, οὔτε τελευταῖα ποὺ τοῦ εἶχε προτάθεῖ ἡ θέση τοῦ Προέδρου στὸ δημοτικὸ συμβούλιο τοῦ Δήμου Νικαίας (Ν. Κοκκινιᾶς).

"Ωστόσο πολὺ λίγα βιβλία τοῦχαν μείνει ἀπ' τὴ βιβλιοθήκη του. Τὰ περισσότερα —ὅλα σχεδὸν— εἶχε ἀναγκαστεῖ νὰ τὰ δώσει γιὰ λίγη τροφή. "Αφησε μιὰ βαλίτσα μὲ δυὸ ἀνέκδοτα μυθιστορήματα κι' ἄλλα χειρόγραφα ποὺ πρέπει ν' ἀσφαλιστοῦνε. Λίγοι φτωχοὶ ἄνθρωποι ποὺ ἤξεραν τὸν κεύγενικό γέρο μὲ τὰ γαλαγιὰ μάτια καὶ μερικοὶ μακρυνοὶ συγγενεῖς καὶ συμπατριῶτες του παρευρέθηκαν στὴν κηδεία του, ποὺ ἔγινε μὲ δημοτικὴ δαπάνη καὶ τὸν συνόδευαν μέχρι τὸν τάφο του στὸ μικρὸ γραφικὸ Νεκροταφεῖο τῆς Κοκκινιᾶς.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ.

'Αγαπητὰ «'Ελεύθερα Γράμματα»,

Μιὰ ἠθικὴ μὰ κ' ἐθνικὴ, μπορῶ νὰ πῶ, ὑποχρέωση μ' ἀναγκάζει νὰ παρουσιάσω στοὺς ἀναγνώστες μιὰ πολύτιμη γνωριμία μου. Στὸ Στρατόπεδο Συγκέντρωσης τοῦ Buchenwald, τὴν ἐξεχωριστὴ φυσιογνωμία τοῦ συναγωνιστὴ Πέτρου Biermann. Εἶναι καθηγητὴς τῆς Θεολογίας στὸ Λουξεμβοῦργο, μὰ οἱ σπουδές του κ' οἱ γνώσεις του εἶναι πολὺ πιὸ πλατύτερες καὶ καθολικώτερες κι' ἀγκαλιάζουν ὅλη τὴ σφαίρα τοῦ ἐπιστητοῦ. Σπούδασε τὴ φιλοσοφία στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου, μὰ εἰδικεύθηκε στὴ Θεολογία. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ βλέπει μὲ τὸ μάτι τῆς δικαίωσης τὶς νέες κοινωνικὲς καὶ ταξικὲς ἐξελίξεις, γιὰ τὶς ὁποῖες ἀγωνίστηκε κι' αὐτὸς κ' ἡ γυναῖκα του. Τὶς ἐξελίξεις αὐτὲς δὲν τὶς θεωρεῖ σὰν ἕναν ἱστορικὸ ντετερμινισμὸ ἢ ἀναγκαιότητα, ἀλλὰ σὰ συνέπεια τῆς συγκριτικῆς κρίσης τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ποὺ γκρεμίζοντας τὶς παλιὲς ἀξίες, ἀχρηστες πιά, χτίζει τὸν καινούργιο κόσμο, σύμφωνο σ' ὅλα μὲ τὸ ἰδανικό, γιὰ τὴ νίκη τοῦ ὁποίου προσφέρθηκεν ἐθελοντικὰ στὸν ἀγῶνα.

'Ο ὀρθολογισμὸς τῆς σκέψης του, βασισμένος σὲ καινούργιες διαλεχτικὲς μορφές, εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς πρωτότυπο γιὰ τὴ μεταπολεμικὴ πνευματικὴ 'Αναγέννηση τῆς Εὐρώπης, κάτι ποὺ θὰ μποροῦσαμε νὰ ὀνομάσουμε ἡ διαλεκτικὴ διαφώτιση κι' ὁ νέος ὀρθολογισμός, ἕνα ξαναγέννημα ἁρμονικὸ τοῦ παλιοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τῆς νέας σκέψης.

Εἶν' ἐπίσης θερμὸς φιλέλληνας καὶ γνώστης τῆς κλασσικῆς μας φιλολογίας, ποὺ δὲν τὴ νοιώθει μὲ τὸ κριτήριο τοῦ σοφοῦ ἀποθησαυριστῆ, ἀλλὰ μ' ἕναν τρόπο ἐντελῶς καινούργιο, ποὺ τὴν προσαρμόζει θαυμάσια στὰ σημερινὰ παγκόσμια κοινωνικὰ καὶ πνευματικὰ αἰτήματα. Κ' ἔχει ἀποθετημένη στὶς νέες ἀπαιτήσεις ἡ ἀρχαία μας λογοτεχνία, ἀντέχει πέρα γιὰ πέρα στὸν 'ἔλεγχο' τῆς μοντέρνας κριτικῆς καὶ βγαίνει πολὺ πιὸ ἐνισχυμένη, πολὺ πιὸ πολύμορφη, θαρεῖς καινούργια ἐντελῶς.

Γιὰ τοῦτο ὁ συναγωνιστὴς Biermann ἀγαπᾶ πολὺ τοὺς "Ελληνες κ' ὅτι τὸ ἑλληνικὸ τὸ παρακολουθεῖ μ' ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον καὶ δὲν θεωρεῖ τὴν 'Ελλάδα μόνο σὰν πνευματικὸ στοιχεῖο πρωτοποριακὸ στὴν ἄκρη τοῦτη τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ σ' ἐπίσης ἀπολυτα στὴν πνευματικὴ δύναμη τῆς καθολικῆς ἰδέας τοῦ 'Ελληνισμοῦ σὰν γεννήτρας τῶν νέων πνευματικῶν κατευθύνσεων.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΜΙΑ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

'Από κρατούμενους στὶς φυλακὲς Χατζηκώστα ἐπιστήμονες καὶ διανοουμένους, πῆραμε καὶ δημοσιεύουμε τὴν παρακάτω διαμαρτυρία:

«Πρὸς τοὺς Συλλόγους, 'Ενώσεις καὶ 'Εταιρίες ἐπιστημόνων καὶ διανοουμένων τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόσμου.

Οἱ παρακάτω ὑπογραφόμενοι ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι δημοκράτες καὶ σοσιαλιστές:

Σ. Μουτάφης Καθηγητὴς - Δήμαρχος Κοκκινιᾶς, Δ. Ν. Νικηφόρος Δικηγόρος, Ἀκτινολ. Θεραπευν. κ' Ἐξωτερικὸς Ἰατρὸς - Κάτσας Γιατρὸς - Χειρουργὸς, Δ. Κωστοκανέλλης Φαρμακοποιός. Α. Μιναδάκης Φαρμακοποιός, Χ. Λουκᾶς Φαρμακοποιός - Χημικός, Δ. Δήμου Δικηγόρος - Ἀστυνόμος Α', Ι. Λαουτάρης Δικηγόρος, Γ. Παπαδογούλιας Δικηγόρος, Δ. Σελιανίτης Δικηγόρος, Ι. Κριεκάγγελος Δικηγόρος, Α. Φιλιππόπουλος Δικηγόρος, Λ. Θιακός Δικηγόρος, Γ. Μόσχος Δικηγόρος - Ἀγρονόμος, Π. Σταθερὸς Γεωπόνος 'Ανωτ. Γεωπον. Σχολῆς, Δ. Ζώτας Γεωπόνος, Ν. Χάγερ Μπουφίδης Ποιητὴς - Λογοτέχνης, Δ. Μίχου Σμήναρχος, Ἀρχηγὸς ΕΛΑΣ Πελοποννήσου, Π. Παπασπύρου 'Αντισυντ. Πεζικοῦ, 'Αρχηγὸς Συν)τος ΕΛΑΣ, Θ. Παπαγαλιάς 'Αντισυνταγματάρχης, Κ. Καρποῦζης Ταγματάρχης, Ἀ. Μακρυγιάννης Ταγματάρχης λοῃρῆς, Φ. Γρηγοριάδης Λοχαγὸς Πεζικοῦ, Γ. Μπουραντζῆς Λοχαγός, Τ. Μακρῆς 'Υπολοχαγός, Κ. Κοτσώνης Δάσκαλος, Ν. Βότσης Δάσκαλος, Ι. Δελημιώρυης Δάσκαλος, Γ. Φέτας Δάσκαλος, Δ. Σταυρόπουλος Δάσκαλος, Ν. Τριάντης 'Αρχιτέκτων - Μηχανικός, Α. Καραγιάννης Διπλ. Πολιτικὸς Μηχανικός, Α. Γιαννακάκης Μαθημαt. Μηχανολόγος - ἠλεκτρολόγος, Ν. Εὐθυμίου Φυσικομαθηματικός, Σ. Βλάχος Οἰκονομολόγος, Β. Τούντας Οἰκονομολόγος, Μορφάκης Οἰκονομολόγος, Χ. Βαχαβιόλος Δημοσιογράφος.

Ἀπευθύνομε ἔντονη διαμαρτυρία σ' ὅλους τοὺς ἐλεύθερους συναδέλφους μας τοῦ πολιτισμένου κόσμου, γιὰ τὸν κατατρεγμὸ ποὺ ὑφίσταται στὴν 'Ελλάδα ἡ ἐλευθερία τῆς συνείδησης καὶ τοῦ πνεύματος στὸ πρόσωπό μας.

'Από μῆνες βρισκόμαστε ριγμένοι στὰ μπουντρούμια τῶν φυλακῶν Χατζηκώστα κυνηγημένοι ἀπὸ τὰ ὁπολείμματα τοῦ φασισμοῦ, ποὺ σὰν μοναδικὸ τους σκοπὸ ἔχουν νὰ καταπνίξουν τὴ φωνή μας.

Οὐσιαστικὴ ἐναντίον μας κατηγορία εἶναι ὅτι σὰν διανοούμενοι τοιοῦτοι τὴν ὑποχρέωση νὰ σταθοῦμε πλάϊ στὸ λαὸ μας κατὰ τοὺς συμμάχους μας τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς καὶ νὰ πάρουμε μέρος στὸν ἀγῶνα τῆς 'Εθνικῆς 'Αντίστασης. Ὡς ἐπίβαρυντικὴ περίπτωση ψεφεῖται ἀπὸ τὶς ὀπισθοφυλακὲς τοῦ ναζισμοῦ, ποὺ μᾶς καταδιώκουν σήμερα, ἡ ἐγκαθείρξη μας ἀπὸ τὰ "Ες - "Ες σὲ Γερμανικὰ στρατόπεδα.

Ὑψώνουμε φωνὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὴν παρὰ πᾶσαν ἔνοιαν Δικαίου ἐγκαθείρξη μας καὶ γιὰ τὴν προτοφανῆ καὶ κατάφωρη ἀδικία, ποὺ γίνεται σὲ βάρος μας.

'Αθήνα τῇ 16 Αὐγούστου 1945.

Οἱ κρατούμενοι τῶν Φυλακῶν Χατζηκώστα

ΕΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 1)

σερα χρόνια τὴ βρῆκα ὅπου τὴν εἶχα ἀκουμπήσει, μ' ἕνα δάχτυλο πάνω σκόνη.

"Ετσι, χρειάστηκε νὰ περάσουν ἔντεκα ὁλόκληρα χρόνια, γιὰ νὰ παιχτεῖ ἡ «Θεοδώρα» ἀπὸ τὸ θίασο τῶν 'Ενωμένων Καλλιτεχνῶν, μὲ ὅλη τὴ στοργὴ ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ἐκλεχτὸ αὐτὸ θεατρικὸ συγκρότημα. Τώρα τὴ χαίρουνται ἑκατοντάδες θεατὲς κάθε βράδυ. Τὴ χαιρουνται ἀληθινὰ κι' αὐθόρμητα κι' αὐτὸ στέκεται ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίηση γιὰ μένα.

'Ωστόσο σήμερα θέλω ν' ἀσχοληθῶ μὲ κάτι ἄλλο· μὲ τὶς κριτικὲς ποὺ γράφτηκαν. Παρουσιάζουν ἕνα πρόβλημα γενικώτερο, καθὼς στὴν ἐχτίμηση τοῦ ἔργου συνολικά, τῶν σκηνῶν ἢ καὶ τῶν ρόλων βρίσκονται σὲ ἀπόλυτη ἀντίθεση ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη. Παραθέτω μερικὰ παραδείγματα:

1) «Ἶῆρε τὴν κωμικὴ καὶ σατυρικὴ μορφὴ τοῦ μύθου τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς καὶ ἐθνημιούργησε καταστάσεις καὶ τύπους μὲ χαρακτηριστικὴ πνευματικότητα ποὺ διακρίνει τὸν λογοτέχνη συγγραφέα». Αὐτὸ ποὺ θεωρεῖ ὁ ἕνας προτέρημα, ὁ ἄλλος τὸ θεωρεῖ ἐλάττωμα: «'Η συμβολὴ τοῦ διανοουμένου Φωτιάδη μᾶς τὰ χαλνᾶ».

2) «'Ο 'Ιουστῖνος μᾶς παρουσιάζεται σὰν παθολογικὸς ἠλίθιος. 'Η ὑποτροπὴ τῆς βυζαντινῆς δεισιδαιμονίας καὶ ὑποκρισίας ζωγραφίζεται σ' αὐτὸ τὸν τελευταῖο ὑπὸ τὴ μᾶλλον ἁπλουστευμένη της μορφή». "Ενας ἄλλος ἔχει ἀκριβῶς τὴν ἀντίθετη γνώμη: «'Ο 'Ιουστῖνος παίρνει ζωϊκὸ χυμὸ ἀπ' τὴ λαϊκὴ παράδοση».

3) «'Ο κ. Φωτιάδης ἔσπρωξε τὸν τύπο τῆς μητέρας ('Αντωνίνα) καὶ πέρα ἀπὸ τὴ φάρσα. Τῆς ἔδωσε ἕνα ἀσυγκράτητο πληθωρικὸ καὶ βάναυσο κωμικὸ τόνο ποὺ ἐξηφάνισε ὅλες τὶς προηγούμενες λεπτότητες καὶ σατυρικὲς καλὲς ἐντυπώσεις». Μ' αὐτὴν τὴν κρίση διαφωνεῖ ἀπόλυτα κάποιος ἄλλος: «'Ο ὑπέροχος ρόλος τῆς ἀρκουδιάρισσας 'Αντωνίνας».

4) «'Η Αὐτοκρατόρισσα κ' ἡ Ζωστὴ ὑπατία μποροῦσαν νὰχαν ἐρμηνευθεῖ πιὸ συγγενικὰ μὲ τὸν ρόλο τοῦ 'Ιοδστίνου — πὼ λαϊκὰ κι' ὄχι τόσο μικροαστικά». Μὲ τὴ γνώμη αὐτὴ διαφωνοῦν ὁλότελα ἄλλοι δυό. 'Ο ἕνας γράφει: «Νομίζω ὡστόσο ὅτι ἡ σάτυρα τοῦ ἔργου ζημιώνεται λίγο ἀπὸ τὴν κερατσίστικη πεζότητα μὲ τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφέας διαποτίζει τὸ λόγο τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας. Τοῦτο ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν ἔκφρασή του ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ στόμφο, ποὺ σὲ παρόμοιες περιστάσεις κάνει ἐντονώτερη καὶ σατυρικώτερη τὴν ὕπαρξη τῆς πεζότητας ποὺ προορισμὸς τοῦ στόμφου εἶναι νὰ τὴ σκεπάζει».

'Υπάρχουν πολλὲς ἀκόμα τέτοιες ἀντιθέσεις, μὰ ἡ πιὸ μεγάλη διαφωνία ἀνάμεσα στοὺς κριτικοὺς εἶναι αὐτὴ ἐδῶ: ἄλλοι ὑποστηρίζουν πὼς τὸ χιοῦμορ τοῦ ἔργου εἶναι πιὸ «λεπτὸ» ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε κι' ἄλλοι ἀφόρητα «χοντρό».

"Οπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἂν ἤθελα νὰ συμμορφωθῶ πρὸς τὶς ὑποδείξεις ποὺ ἔγιναν, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχα γράψει 5 - 6 διαφορετικὰ ἔργα. Νὰ ξεκινοῦσα ἀπὸ ὁλότελα ἀντίθετη κάθε φορὰ βάση καὶ νὰ ἔφτανα σὲ ἄλλα ἀποτελέσματα. 'Η ἀσυμφωνία αὐτὴ φανερώνει τὸ ναυάγιο τῆς κριτικῆς, τοὐλάχιστο στὸν τόπο μας; Κάθε ἄλλο. Οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ἔγραψαν εἶναι φίλοι μου κ' ἔχω τὴν πιὸ βαθειὰ ἐχτίμηση στὴν πνευματικότητα ὅλων. Μὰ τότε; 'Απλούστατα: 'Υπάρχει πρόβλημα κριτικῆς, ποὺ προέρχεται τόσο ἀπὸ τὴ φύση της, ὅσο κι' ἀπὸ ἰδιαίτερες κάθε φορὰ συνθῆκες.

Δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ λύσω τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἢ νὰ ἐξετάσω τὰ αἴτιά του. Παρουσιάστηκε μπροστά μου καὶ σκέφτηκα, πὼς δὲ θὰ ἤτανε ἄσκοπο νὰ τὸ θέσω γιὰ μιὰ γενικώτερη μελέτη του. "Οσοι τοὺς ἐνδιαφέρει ἂς ἀσχοληθοῦν μαζί του.

Η ΤΕΧΝΗ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 1)

τὰ ποὺ θὰ σοῦ πάρει ὁ ἥρωάς σου (ἀπὸ τὰ ὅσα δηλαδὴ θάχεις νὰ τοῦ δώσεις) θὰ ἐξαρτηθεῖ ἡ ἀρτιότητα τοῦ ἀνδρισμοῦ του.

Γιὰ ἔναν ἀληθινὸ συγγραφέα οἱ μεγαλύτερες θυσίες γίνονται, μέχρι αὐτοχτονίας, γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴ ζωὴ του ὁ ἥρωας. Αὐτὸς νὰ ζήσει τὴ ζωή του...

Κι' αὐτὰ ὅλα εἶναι ἁπλὰ πράματα ποὺ πρέπει νὰ τὰ ξαίρουμε ὅσοι δουλεύουμε γιὰ τὴν τέχνη, ποὺ χωρὶς αὐτὴν οὔτε πολιτισμὸς ὑπάρχει, οὔτε ἐλπίδα ἀνόδου γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχή.

'Η νέα μας ἔρευνα·

ΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΜΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

'Εμπρὸς στὰ μεταπολεμικὰ προβλήματα

5.—

Μιλᾶ ὁ Μάρκος ΑΥΓΕΡΗΣ

Ο ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΓΕΡΗΣ

1. — Νὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ θέσω τὸ πρῶτο ἐρώτημά σας μὲ διαφορετικὸ τρόπο· ποιὰ θὰ εἶναι ἡ ἐπίδραση τοῦ πολέμου στὴν αὐριανὴ ζωὴ· αὐτὴ θὰ καθορίσει καὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ πολέμου στὴν τέχνη.

'Ο πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἔδειξε πόσο βαθειὰ εἶναι ἡ κρίση τοῦ σύγχρονου κόσμου· τὸ κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα ποὺ κυβερνᾶ τὴ σύγχρονη οἰκονομία ἀποδείχτηκε χρεωκοπημένο πέρα γιὰ πέρα. 'Ο πρῶτος αὐτὸς πόλεμος, ὄχι μόνο δὲν μπόρεσε νὰ λύσει τὰ προβλήματα τῆς σημερινῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἀντίθετα ἔκαμε τὴν κρίση ὀξύτερη καὶ τῆς ἔδωσε πιὸ καταστροφικὸ χαρακτῆρα· ἡ κρίση αὐτὴ ὁδήγησε στὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Οἱ λαοὶ στὸ δεύτερο πόλεμο ὑπόφεραν ἀσύγκριτα περισσότερα ἀπ' ὅσο στὸν πρῶτο. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ μάλιστα γνώρισαν ἀφάνταστες δυστυχίες καὶ καταστροφὲς κ' ἔζησαν πολλὰ χρόνια κάτω ἀπὸ μιὰ ἀπάνθρωπη δουλεία, ποὺ τὴν εἶχαν ξεχάσει ἀπὸ αἰῶνες. Γι' αὐτό, ἡ θέλησή τους ν' ἀλλάξουν ριζικὰ ὅλο τὸ προηγούμενο σύστημα ζωῆς παρουσιάζεται σήμερα παντοδύναμη. 'Ο ἀναδημιουργικὸς ὀργασμὸς ποὺ κινεῖ σήμερα τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς εἶναι ἀσυγκράτητος.

'Ωστόσο ὁ παλιὸς ἐγκληματικὸς κόσμος δὲν ἐξαφανίστηκε ἀκόμη· ἀγωνίζεται νὰ κρατηθεῖ στὴ ζωὴ μ' ὅλα τὰ μέσα. "Ολες οἱ μορφὲς τῆς ἀντίδρασης ὑπάρχουνε καὶ δροῦνε κάτω ἀπὸ διάφορες μάσκες· θέλουν νὰ λέγονται φιλελεύθερες, θέλουν νὰ λέγονται δημοκρατικὲς ἢ καὶ σοσιαλιστικές, παρουσιάζονται κάπως δισταχτικές, κάπως ἐξασθενημένες, μὰ ὡστόσο εἶναι φανερὴ ἡ φασιστικὴ νοοτροπία τους κ' οἱ φασιστικές τους μέθοδες. 'Ο φασισμὸς εἶναι ἱστορικὴ ἀνάγκη γι' αὐτὸν τὸν κόσμο, δὲν μπορεῖ νὰ παρατείνει ἀλλιῶς τὴ ζωή του. Οἱ μάζες ἔχουν ἀκόμα σκληροὺς ἀγῶνες μπροστά τους, ὥσπου νὰ δημιουργήσουν καὶ νὰ σταθεροποιήσουν τὸ νέον κόσμο.

Κ' ἡ μελλοντικὴ τέχνη, ὥσπου νὰ σταθεροποιηθοῦν οἱ νέες μορφὲς τῆς ζωῆς, θὰ ἐκφράζει αὐτὸ τὸ χαραχτῆρα τῆς πάλης ἀνάμεσα στὶς ἀντιμαχόμενες κοινωνικὲς δυνάμεις. 'Ακόμα, θὰ ἐκφράζει ἐντονώτερα τὴν τάση γιὰ τὴ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ νέου κόσμου. Κ' ἡ ζωὴ κ' οἱ πόθοι τῶν μαζῶν θὰ μποῦνε πιὸ θορυβώδικα καὶ πιὸ ἐπιταχτικὰ μέσα στὴ ζωὴ τῆς τέχνης. Θὰ διαμορφώνεται ὁλοένα ἐντονώτερα γιὰ τὴν τέχνη ἡ κοινωνικὴ ἐντολή, νὰ ἐκφράσει τὶς ἀνάγκες, τοὺς ἀγῶνες, τοὺς ἡρωϊσμοὺς καὶ τὴ δημιουργικὴ ὁρμὴ τῶν μαζῶν. 'Η τέχνη θὰ γίνει πιὸ ἀνθρωποκεντρική, πιὸ κοινωνικὴ καὶ πιὸ λαϊκή. Δὲ θὰ ἐκφράζει μόνο τὴ ζωή, μὰ θὰ ἐπιχειρεῖ καὶ νὰ τὴν ἐπηρεάσει καὶ νὰ τὴ διαμορφώσει. Θ' ἀγωνίζεται πιὸ ἐνσυνείδητα, πιὸ θεληματικά, μὲ περισσότερο ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ νέου κόσμου κ' ἐνάντια στὶς σκοτεινὲς δύναμες τῆς ζωῆς. 'Ο τεχνίτης θὰ γίνει, ὅπως εἰπώθηκε, οἰκοδόμος ψυχῶν. 'Η τέχνη, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, θᾶναι ὄχι μόνο αἰσθητικὴ παράσταση, παρὰ καὶ ἠθικὴ πράξη. Κοντὰ σ' αὐτὰ τὰ φανερώματα, γιὰ πολὺν καιρὸ θ' ἀκούεται μέσα στὴν τέχνη ὁ σάλαγος τοῦ πολέμου, ἡ καταστροφικὴ βουή του, ἡ φρίκη καὶ τὸ ἔγκλημα τῆς ζωῆς ποὺ δημιουργοῦσε ὁ παλιὸς κόσμος.

2.—Στὸ δεύτερο ἐρώτημά σας ἀπάντησα κιόλας παραπάνω· ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος γενικὰ κι' ὁ τεχνίτης εἰδικότερα δὲ θᾶναι μόνο κριτής, ἑρμηνευτὴς κι' ἀπεικονιστὴς τῆς ζωῆς· παρὰ καὶ δημιουργὸς ζωῆς, διαμορφωτὴς τῆς ζωῆς κ' οἰκοδόμος ψυχῶν. 'Εννοεῖται, πὼς αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνει μόνο σὰν ὑποχρέωση καὶ σὰν καθῆκον — μιλοῦμε εἰδικὰ γιὰ τὸν τεχνίτη — μὰ περισσότερο νὰ τὸ ἐκφράζει σὰν ἀνάγκη ἐσωτερική, σὰν φωνὴ ἀπὸ τὰ ἔγκατα κι' ἀκόμα σὰν παρόρμηση ἀπὸ τὸν ὑποσυνείδητο κόσμο του. "Ενας εὐαίσθητος τεχνίτης ἀπαντᾶ πάντα, συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα, στὴ γύρα του ζωή· μὰ ὁ χαραχτήρας τῆς σύγχρονης ζωῆς, περισσοτερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ἀναγκάζει σήμερα τὸν τεχνίτη νὰ πάρει ἐνεργὸ μέρος στὴ ζωὴ καὶ νὰ θέλει νὰ τὴν ἐπηρεάσει· δυσκολώτερα ἀπὸ ἄλλοτε μπορεῖ νὰ μείνει στὸ περιθώριο. 'Η τέχνη, στὴ φύση της, δὲ δέχεται τὴν ἐξωτερικὴ βία καὶ δὲν ὑπακούει στὴν ὑπόδειξη, στὸ πρόγραμμα, στοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιβάλλονται ἀπέξω. Μόνο ὅταν τὰ ἐξωτερικὰ ἐνδιαφέροντα γίνονται γιὰ τὸν τεχνίτη ἐσωτερικά, μόνο ὅταν ἀφομοιωθοῦν σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ γίνουν ζωή του, πεῖνα

Οἱ εὐθύνες τῶν συντηρητικῶν

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΣΟΛΙΝΙ

Copyright γιὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦ συγγραφέα
καὶ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Gollancz

Τοῦ Ἄγγλου δημοσιογράφου καὶ βουλευτῆ
Μάϊκλ ΦΟΥΤ (ΚΑΣΣΙΟΥ)

6.—

Σ υ ν ή γ.: Αὐτὴ λοιπὸν στάθηκε ἡ τελικὴ κρίση σας. Δὲν θυμοῦμαι, ὅμως, ἂν κι' ἐσεῖς τὸν τελευταῖο καιρὸ ἀναιρέσατε τὶς γνῶμες σας. Μπορεῖτε νὰ μᾶς ἐπαναλάβετε ὅσα γράψατε τὸ Μάρτη τοῦ 1928;

Μ ά ρ τ. : Ὁ Μουσσολίνι εἶναι ἡ μεγαλύτερη φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ κυριαρχήσει στὴν ἱστορία τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ὅπως ὁ Ναπολέων ἐπικράτησε τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 19ου. Κολακεύουμαι γιατὶ ἡ «Νταίηλυ Μαίηλ» ἦταν ἡ ἐφημερίδα στὴν Ἀγγλία καὶ σ' ὁλόκληρη τὴν ὑφήλιο, ἐχτὸς βέβαια ἀπ' τὴν Ἰταλία, ποὺ πρώτη παρουσίασε στὸν κόσμο τὸ ἔργο τοῦ Μουσσολίνι σ' ὅλο του τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ σταθερότητα.

Σ υ ν ή γ.: Πολὺ σᾶς εὐγνωμονῶ γιὰ τὴν κατάθεσή σας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ Δικαστήριο ἐκτιμῶντας τὴν προσπάθειά σας ν' ἀναδείξετε τὴν μεγαλύτερη μορφὴ τοῦ αἰῶνα, θὰ θελήσει νὰ συγκρατήσει τὴν ἡμερομηνία. Ἦταν τὸ 1928 — πρὶν ἀκόμα συναντήσετε τὸν Χίτλερ.

Ὁ ἑπόμενος μάρτυρας θὰ εἶναι ὁ κ. Γουὸρντ Πράϊς (1), εἰδικὸς συντάκτης στὴν ἐφημερίδα «Νταίηλυ Μαίηλ», τοῦ Λόρδου Ροδερμῆαρ.

(Ὁ μάρτυρας προσέρχεται στὸ βῆμα)

Σ υ ν ή γ.: Κύριε Πράϊς, ἀπόλυτα ἀναγνωρίζω ὅτι οἱ σημερινές σας ἀπόψεις γιὰ τὸν κατηγορούμενο ἴσως διαφέρουν κάπως ἀπ' αὐτὲς ποὺ εἴχατε τὶς πρῶτες ἡμέρες. Πρέπει λοιπὸν νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι δὲν σᾶς κάλεσα γιὰ νὰ μᾶς πεῖτε τὶς σημερινές σας γνῶμες. Μὲ πληροφοροῦν ὅτι καὶ σήμερα ἀκόμα βρίσκεστε σὲ θέση νὰ διαφωτίζετε τὸ πλατὺ κοινὸ μὲ τὶς εἰδικὲς γνώσεις σας πάνω στὴν ἰταλικὴ κατάσταση ἀπ' τὶς στῆλες τοῦ «Νταίηλυ Μαίηλ». Αὐτὸ βέβαια εἶναι ὑπόθεση δική σας καὶ τῶν ἀναγνωστῶν σας. Ἡ δουλειὰ τοῦ Δικαστηρίου εἶναι διαφορετική. Ἐγὼ θέλω νὰ πληροφορηθοῦν οἱ κύριοι ἔνορκοι τὶς ἀπόψεις ποὺ ὑποστηρίζατε πρὶν μπεῖ ὁ κατηγορούμενος στὸν τελευταῖο πόλεμο. Θὰ σᾶς παρακαλέσω λοιπὸν νὰ μεταφερθεῖτε πίσω στὶς περασμένες ἐκεῖνες ἡμέρες. Γιὰ νὰ μὴ ἀδικήσω, θὰ περιορίσω τὶς ἐρωτήσεις μου μὲ τέτοιο τρόπο, ποὺ δὲν θὰ χρειαστεῖ νὰ λοξοδρομήσετε ἀπὸ τὰ κείμενα ποὺ ἔχετε ὡς τώρα δώσει στὴ δημοσιότητα μὲ τὴν ὑπογραφή σας. Θεωρῶ οὐσιαστικὴ τὴν κατάθεσή σας, γιατὶ ἔχετε προσωπικὰ γνωρίσει τοὺς δικτάτορες καὶ γιατὶ χάρη στὴν ἀρθρογραφία σας, ἐκτιμήθηκε ἡ διεθνὴς σημασία τοῦ Φασισμοῦ. Ἂς φανταστοῦμε λοιπὸν ὅτι βρισκόμαστε πίσω στὸ 1924, στὸ χρόνο τῆς δολοφονίας τοῦ Ματτεότι. Πῶς σᾶς φαίνονταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Φασισμός; Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Μουσσολίνι δὲν εἶχε ἀποκτήσει παρὰ μιὰ μικρὴ ὑποστήριξη;

Μ ά ρ τ.: Πίσω ἀπ' τὸν Ντοῦτσε στεκότανε ὅ,τι καλλίτερο ὑπάρχει στὴν Ἰταλία. Ἀνάμεσα στοὺς ὑποστηριχτές του βρίσκονταν οἱ Ἰταλοὶ βιομήχανοι, ποὺ μέσα στὸ καθεστὼς του ἀνάπτυξαν τοὺς κύκλους τῶν ἐργασιῶν τους μὲ ταχύτερα βήματα, παρὰ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Ἡ φασιστικὴ κυβέρνηση στὴν Ἰταλία, ξεπήδησε ἀπὸ τὸ ἴδιο φυσικὸ ἔνστικτο αὐτοσυντήρησης ποὺ ὑποδόσκει καὶ στὴν Ἀγγλία ὄχι λιγώτερο ἰσχυρό.

Σ υ ν ή γ.: Ἐκτιμοῦσατε τὸ καθεστὼς τοῦ Μουσσολίνι τόσο πολὺ ὥστε νὰ νομίζετε πὼς εἶχε νὰ δώσει καὶ σ' ἐμᾶς ἀκόμη ἕνα μάθημα;

Μ ά ρ τ.: Ὅσοι ἀπ' τοὺς Βρεταννοὺς βλέπουν τὴν ἐπικίνδυνη θέση ποὺ ὁδηγήθηκε ἡ πατρίδα τους, πιστεύουν ὅτι ἡ Ἰταλία στέκεται σὰν ἕνα παράδειγμα ἐνθαρρυντικό: Ἀπὸ τὸ 1920 ὡς τὸ 1922 ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση στὴν Ἰταλία ἦταν τόσο ἀπελπιστικὴ ποὺ σὲ μᾶς θὰ φαίνονταν σὰν μιὰ δίχως ἐλπίδα καταστροφή. Σήμερα ὡστόσο ὅποιος μελετήσει τὶς δυὸ χῶρες, δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ θέση τῆς Ἰταλίας βρίσκεται σὲ καλλίτερη θέση ἀπὸ μᾶς, μὲ τὶς ἐθνικὲς ἐλπίδες τῆς ἀναπτερωμένες μὲ τὸ λαό της ὅλων τῶν τάξεων εὐτυχέστερο κι' εὐχαριστημένο.

Σ υ ν ή γ.: Ποιὰ ἦταν ἡ γνώμη σας γιὰ τὸν ἴδιον τὸν Μουσσολίνι;

Μ ά ρ τ.: Ὄχι μόνο στὴ δική μας γενιά, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴν ἱστορία ὁ Μουσσολίνι θὰ ἐμπνέει ὅσους τιμοῦν τὴ λευτεριὰ κι' ἀγαποῦν τὴν πατρίδα τους.

Σ υ ν ή γ.: Ἂς προχωρήσουμε ὡς τὸ 1926. Διατηρούσατε τὴν ἴδια γνώμη καὶ τότε;

Μ ά ρ τ.: Ὁ φασισμὸς ὁδήγησε τὸ Ἰταλικὸ Ἔθνος σὲ τέτοια τάξη, εὐημερία κι' αὐτοπεποίθηση ποὺ δὲν φτάστηκε ποτὲ ἀπὸ κανένα ἄλλο εὐρωπαϊκὸ ἔθνος. Ὕστερα ἀπὸ δοκιμασία τεσσάρων ἐτῶν, τὸ καθεστώς του ἀπόκτησε μέσα στὸν Ἰταλικὸ λαὸ τὴ μεγαλύτερη δυναμικότητα ἀπ' ὁποιαδήποτε ἄλλη Κυβέρνηση, ἀφ' ὅτου οἱ Ἰταλοὶ συγκροτήθηκαν σὲ Ἔθνος.

Σ υ ν ή γ.: Ποιές ἦταν οἱ γνῶμες σας τὸ 1932;

Μ ά ρ τ.: Ἡ ἀναγέννηση τῆς ἐθνικῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ἰταλικοῦ Λαοῦ, εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐπανάσταση στὴν παγκόσμια ἱστορία τοῦ τελευταίου αἰῶνα.

Σ υ ν ή γ.: Ἔχετε νὰ μᾶς ἀναφέρετε κανένα ἱστορικὸ παράλληλο παράδειγμα, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσαμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ μέγεθος αὐτῶν τῶν πραγματοποιήσεων;

Μ ά ρ τ.: Ὅταν ὁ Μουσσολίνι σχημάτιζε τὸν πρῶτο φασιστικὸ πυρῆνα στὸ Μιλάνο τὸ 1919, ἄρχιζε μιὰ μεγαλόπνοη ἐπανάσταση στὴν παγκόσμια πολιτικὴ ἀνέλιξη, σὰν κι' αὐτὴν ποὺ δημιούργησε στὴν ἱστορία τῆς θρησκείας ὁ Λούθηρος, ὅταν πρὶν 402 χρόνια κάρφωνε τὶς «95 διατριβές του» στὴν πόρτα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ στὴ Βιττεμβέργη.

Σ υ ν ή γ.: Ποιὰ νομίζατε τὸ 1932, πὼς ἦταν τὰ προσόντα τοῦ Μουσσολίνι, ποὺ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ πραγματοποιήσει παρόμοια κατορθώματα;

Μ ά ρ τ.: Τὰ πιὸ σπουδαῖα εἶναι τὸ θάρρος κι' ἡ ἀντικειμενικότητά του.

Σ υ ν ή γ.: Τίποτε ἄλλα;

Μ ά ρ τ.: Τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Ντοῦτσε εἶναι ὅτι μετάγγυσε τὴν πίστη του στοὺς συμπατριῶτες του. Οἱ προκατειλημμένοι κι' οἱ ἀπληροφόρητοι μιλοῦν γιὰ τὴν Ἰταλία, σὰν τὸ Ἔθνος αὐτὸ νὰ εἶναι θῦμα μιᾶς τυραννίας, ἀπ' τὴν ὁποία πρόθυμα θ' ἀπαλλάσσονταν.

Σ υ ν ή γ.: Πῶς λοιπὸν δικαιολογεῖται ἡ κριτικὴ ποὺ ἐξασκοῦν ἐνάντια στὸ καθεστὼς αὐτό;

Μ ά ρ τ.: Χάρη στὴ νοσηρὴ προσήλωση ποὺ διατηροῦν ὁρισμένα ἄσκημα κατατοπισμένα τμήματα τῆς Βρεταννικῆς κοινῆς γνώμης ἀπέναντι στὶς φανατικὲς μειοψηφίες, ἡ Ἀγγλία γιὰ πολὺν καιρὸ κρατοῦσε τὰ μάτια της κλειστὰ μπρὸς στὴν ἀξιοθαυμαστη ἐργασία ποὺ πραγμάτωνε τὸ φασιστικὸ καθεστώς. Ἔχω ὁ ἴδιος πολλὲς φορὲς ἀκούσει τὸν Μουσσολίνι νὰ ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη του στὴ «Νταίηλυ Μαίηλ» γιατὶ ἦταν ἡ πρώτη Βρεταννικὴ ἐφημερίδα ποὺ μὲ εἰλικρίνεια παρουσίασε τὸ ἔργο του στὸν κόσμο.

Σ υ ν ή γ.: Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο ποὺ οἱ ἀπόψεις σας ἔργονται νὰ ἐπικυρώσουν αὐτὰ ποὺ ἀνάπτυξε ὁ Λόρδος Ροδερμῆαρ. Ἀλλὰ γιὰ πέστε μας γιατὶ καὶ αὐτοὶ κι' ἐσεῖς προσπαθούσατε μὲ τέτοια θέρμη νὰ μεταδίνετε πληροφορίες ἀπ' τὸ νέο καθεστώς; Ἢ μ' ἄλλα λόγια, ποιὲς ἦταν οἱ ἀποκρυσταλλωμένες γνῶμες σας στὸ 1932 γιὰ τὸ νέο αὐτὸ ἱστορικὸ φαινόμενο;

Μ ά ρ τ.: Ρωτοῦσα τὸν ἑαυτό μου: Θορθεῖ ἄραγε ὁ αἰῶνας τοῦ παγκόσμιου φασισμοῦ, — αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ ὑποστήριζε ὁ Μουσσολίνι, — ὅπως στὸν περασμένο αἰῶνα ἐπικράτησε ἡ Δημοκρατία, ποὺ σήμερα γίνεται δλοένα ἀνεπιθύμητη; Οἱ πιθανότητες γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς προφητείας αὐτῆς ποτὲ δὲν ἦταν μεγαλύτερες ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Ντοῦτσε σχημάτιζε τὸν πρῶτο φασιστικό του πυρῆνα στὴν καρδιὰ ἑνὸς ἔθνους ποὺ σπαράζονταν ἀπ' τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, βάζοντας ἔτσι τὰ θεμέλια σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀλματώδικες καὶ ἐκτεταμένες μεταρρυθμίσεις καὶ βελτιώσεις, ποὺ σήμερα τὸ φασιστικὸ καθεστὼς καμαρώνει μὲ δίκαιη περηφάνια, μέσα ἀπ' τὴν ἀναγεννημένη δόξα τῆς ἀρχαίας Ρώμης.

Σ υ ν ή γ.: Κύριε Πράϊς, θᾶταν ἄπρεπο κι' ἀγενὲς ἀπὸ μέρους μου νὰ σᾶς ρωτήσω κατὰ πόσο οἱ ἀπόψεις σας αὐτὲς ἄλλαξαν. Ὡστόσο βλέπω ὅτι γράψατε πάνω στὸ ἴδιο θέμα ἕνα βιβλίο, ποὺ ἡ τελευταία ἀνατύπωσή του κυκλοφόρησε τὸν Αὔγουστο τοῦ 1938. Ἔχετε τὴν καλωσύνη νὰ διαβάσετε στὸ Δικαστήριο τοὺς χαρακτηρισμοὺς ποὺ δίνετε στὸν κατηγορούμενο στὴ σελίδα 220, ποὺ ὅπως δηλώνετε μόνος σας δὲν εἴχατε καμμιὰ ἀφορμὴ ν' ἀλλοιώσετε στὸ διάστημα τῶν 14 χρόνων τῆς γνωριμίας σας μὲ τὸν κατηγορούμενο;

Μ ά ρ τ.: «Ὁ Ντοῦτσε μοιάζει μὲ τοὺς ἥρωες τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐλισσάβετ. Ἂν παραβλέψουμε τὶς διαφορετικὲς συνθῆκες, ὁ Μουσσολίνι εἶναι γιὰ τὴ νέα Ἰταλία ὅ,τι ὁ Ράλεϋ κι' ὁ Ντρέϊκ (2) γιὰ τὴν Ἀγγλία στὰ χρόνια τῆς βασίλισσας ἐκείνης. Ἐνσαρκώνει τὸ νέο πνεῦμα ποὺ βγῆκε μέσα ἀπ' τὰ σπλάγχνα τοῦ ἔθνους τοῦ. Ἀνάμεσα στὴν Ἰταλία τῶν πρώτων χρόνων τοῦ 20οῦ αἰῶνα καὶ στὴν Ἀγγλία τῶν πρώτων χρόνων τοῦ 17ου, ὑπάρχει μεγάλη ψυχικὴ ὁμοιότητα — ἡ ἴδια ἐθνικὴ περηφάνια, ἡ ἴδια ἀπεριόριστη αἰσιοδοξία, ἡ ἴδια ὁρμητικὴ τάση γιὰ κατάχτηση εὐκαιριῶν ποὺ ὁλοένα πολλαπλασιάζονται, ἡ ἴδια ἀκμαία καὶ εὐαίσθητη ψυχικὴ διάθεση, ἡ ἴδια τάση γι' ἀφροντισιά, ἡ ἴδια χυμώδικη ὁρμὴ ἑνὸς ἔθνους ποὺ νοιώθει τὰ νειάτα του καὶ τὴ δύναμή του».

Σ υ ν ή γ.: Πρέπει ὅλοι νὰ εὐχαριστήσουμε τὸν κ. Γουὸρντ Πράϊς γιὰ τὴν πρωτότυπη κατάθεσή του. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀπὸ τώρα κι' ἔμπρὸς θὰ διαβάζουμε τ' ἄρθρα του μὲ περισσότερη προσοχὴ κι' ἐνδιαφέρο. Εἶμαι ὡστόσο ξανὰ ὑποχρεωμένος νὰ ἐκλιπαρήσω τὴν ὑπομονὴ τοῦ Δικαστηρίου, γιατὶ θὰ καλέσω μερικοὺς ἀκόμη μάρτυρες. Ἂς ἔρθει τώρα ὁ κ. Ἐμὶλ Λουὶτβιχ, ὁ διάσημος ἱστορικὸς συγγραφέας.

(Ὁ μάρτυρας προσέρχεται στὸ βῆμα)

Σ υ ν ή γ.: Κύριε Λούὶτβιχ, πότε ἐπισκεφτήκατε γιὰ πρώτη φορὰ τὸν κατηγορούμενο;

Μ ά ρ τ.: Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1929. Ἀπὸ τότε τοῦ πῆρα πολλὲς συνεντεύξεις.

Σ υ ν ή γ.: Εἴχατε προσχηματισμένες ἀπόψεις γιὰ τὸ καθεστὼς πρὶν τὸν συναντήσετε;

Μ ά ρ τ.: Ἀσφαλῶς, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἐπισκέφτηκα, τὰ αἰσθήματά μου ἦταν ἀνάμιχτα. Οἱ φίλοι μου κι' ἐγὼ ἐνδιαφερθήκαμε ἰδιαίτερα γιὰ τὶς κοινωνικὲς ἐφαρμογὲς τῆς ἐπανάστασης τοῦ Μουσσολίνι. Ἐννοῶ τὸ μέρος ἐκεῖνο στὸ πρόγραμμά του ποὺ ἐγκαθιστοῦσε ἕναν ὀργανισμὸ προστασίας τῆς ἐργατικῆς τάξης. Βέβαια εἴμαστε ἀντίθετοι στὰ δεσμὰ ποὺ ἔβαλε στὸν τύπο, καὶ στὴν ἀπαγόρευση τῆς ἐλεύθερης διατύπωσης τῆς γνώμης.

Μετάφραση: ΛΟΥΊΖΟΥ ΝΟΥΑΡΟΥ

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ: Ἡ συνέχεια

(1) Εἶναι διευθυντὴς τῆς Ἀγγλικῆς Ἑταιρίας τοῦ Ἑνωμένου Τύπου. Στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἦταν ἀνταποκριτὴς τοῦ «Νταίηλυ Μαίηλ» ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Τούρκων. Στὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο ἦταν ἐπίσημος πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς στὰ Δαρδανέλλια καὶ στὴν Θεσσαλονίκη. Εἶναι συγγραφέας πολλῶν ἱστορικο-πολιτικῶν βιβλίων.

(2) Διάσημοι Ἄγγλοι ναύαρχοι καὶ ναυσιπόροι. Σὰν ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου κατάστρεψαν τὴν ἰσπανικὴ ἁρμάδα καὶ στερέωσαν τὴ ναυτικὴ ὑπεροχὴ τῆς Ἀγγλίας.

ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ

Ἀπὸ τὸ σημερινὸ κεντρικὸ ἐθνικοπνευματικὸ πρόβλημα πρὸς κάποιες ἄμεσα ἐπιβαλλόμενες προβλέψεις

Σειρὰ ἄρθρων τοῦ Ἄγγελου ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Ἄρθρο ἔννατο

Ἡ παρεμβολὴ στὸ Ἄρθρο αὐτὸ προσωπικῶν μου κατὰ τὸ φαινόμενο τεκμήριων, στὴν πραγματικότητα ἔρχεται νὰ ὑπογραμμίσει μόνο ζωηρά, τὸ πιὸ Σ υ ν θ ε τ ι κό, τὸ πιὸ ἀ π ρ ό σ ω π ο Α ἴ τ η μ α τῶν ἡμερῶν μας, — ἄλλο ζήτημα ἂν τὸ Αἴτημα αὐτὸ ἀπὸ χρόνια ἔχει πλημμυρίσει τὴ συνείδησή μου κ' ἔχει ἀπασχολήσει ἐντατικὰ κατὰ καιροὺς ὁλόκληρη τὴ δραστηριότητά μου καὶ τὴ ζωή μου.

Ὁ δ ι α μ ε λ ι σ μ ὸ ς τ ῆ ς Δ ι α ν ό η σ η ς (στὴν οἰκουμενικὴ ἔκτασή της κ' ἔκδοχή), ἀπαράλλαχτος μὲ τὸ μυθολογούμενο διαμελισμὸ τοῦ Διόνυσου στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἄρχισα ὁπωσδήποτε νὰ νιώθω τὸν ἑαυτό μου, δὲν ὑπῆρξε ὁλότελα γιὰ μένα ἕνα σύγχρονό μας ἐπιφανειακὸ μονάχα ἱστορικὸν ἐπιφαινόμενο, ἀλλὰ τὸ τεράστιο σύγχρονό μας Πρόβλημα, ποὺ ἀπ' τὴν πιθανή του παραμέλληση ἢ ἀπ' τὴν ἔγκαιρην ἐπίλυσή του ἐξαρτῶνταν καὶ ἐξαρτᾶται πάντα ἡ αὐθεντικὴ ἢ μὴ ἀναγέννηση ὁλόκληρης τῆς Γῆς.

Ἡ διαπίστωση ὅτι μὲς σ' ἀκέριο τὸν πολιτισμένο ὅπως αὐτοκαλεῖται, κόσμο, ὅλα τὰ ὕστερα προπάντων αὐτὰ χρόνια, οἱ ἀληθινὰ Ἠγετικὲς Πνευματικὲς Ἀξίες ἐλαττώνονταν ὁλοένα περισσότερο, ὅσο ἐντονώτερα ἀναπτύσσονταν οἱ Τεχνικὲς Ἀξίες καὶ κατακτήσεις τοῦ καιροῦ μας μὲ παράλληλην ἀνάπτυξη τοῦ Καπιταλισμοῦ, ἀποκάλυπτε σὲ μέ, ὅπως βεβαιότατα καὶ σ' ὅλους τοὺς πνευματικοὺς στὸν κόσμο ἀνθρώπους, τὴν προϊοῦσα ἀρρώστεια ἑνὸς ἀπίθανα μονόπλευρου πολιτισμοῦ, ποὺ προχωροῦσε σέρνοντας ὁλοένα ἀποπίσω του μ' ἀκρίβεια μαθηματικὴ τὶς φυσικές του τιμωρίες, πρὸς τὴν τελική του χρεωκοπία, πρὸς τὸν ἴδιο του, ἀπὸ ὥρα σ' ἄλλη ἐπικείμενο ἐξευτελισμό.

Ἡ ἀναπροσαρμογή, ἤ, πιὸ σωστά, ἡ ἀπ' ἀρχῆς προσαρμογὴ λοιπὸν τῆς οἰκουμενικῆς Διανόησης, σὲ καθολικὰ Συνθετικὲς πνευματικὲς ἡγετικὲς Ἀρχές, ἔσκεπαζόνταν μέρα - νύχτα στὴν ψυχή μου, ὡς ἡ βαθύτερη λανθάνουσα ἀξίωση τοῦ καιροῦ μας, ποὺ μὲ ἕνα ἢ ἄλλο τρόπο ἐπιβάλλονταν τὸ γρηγορότερο νὰ συνειδοποιηθεῖ ἀπ' τοὺς πιὸ ὑπεύθυνους πνευματικοὺς τοῦ κόσμου ἀνθρώπους καὶ νὰ μπεῖ τὸ συντομότερο στὸ δρόμο τῆς Μεθοδικῆς της Κοσμικῆς ἐπίλυσης κ' ἐφαρμογῆς.

Στὸ μεταξύ, τὸ προανάκρουσμα ἀπὸ τὸ «μεγάλο» ὅπως συνειθίσαμε νὰ τονὲ λέμε «πόλεμο» τοῦ 1914, ἐφανέρωνε ἀναντίρρητα, ἀρκετὰ σ' αὐτούς, πὼς οἱ καιροὶ τῆς δίχως ἄμεση ἠθικὴ ἐξάρτησή τους μὲ τὴν Ἱστορία ἄσκησης τῶν λειτουργιῶν τους εἶχαν πιὰ περάσει, καὶ πὼς πλέον ἐσήμανε γιὰ τούτους καθαρὰ ἡ ὥρα νὰ συνασπισθοῦνε κάτου ἀπὸ ὡρισμένα ἠ θ ι κ ὰ τουλάχιστο καθολικὰ Συνθήματα καὶ ν' ἀναλάβουνε ἀπ' τὴν ὥρα αὐτὴ καὶ μπρός, κάποιες συγκεκριμμένες ἀντικρὺ στὴν Ἱστορία ὑποχρεώσεις.

Ἀλλὰ δίχως ἄλλο ὁ πόλεμος τοῦ 1914 καθὼς κ' ἡ Ρωσσικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917, δὲν εἴτανε παρὰ ἁπλὲς ἐπισημάνσεις τοῦ πραγματικὰ μεγάλου ἱστορικοῦ ποὺ ἐτοιμαζόνταν καθαρμοῦ, καὶ ἡ διάμεση ἀβέβαιη καὶ μικρὴ πολεμικὴ ἀνακωχή, δὲν προετοίμαζε καθόλου σοβαρὰ τὸ ἔδαφος γιὰ μιὰ ὑπεύθυνη καὶ ἀποφασιστικὴ συνάντηση ὅλων τῶν ἀληθινὰ πνευματικῶν τοῦ κόσμου Ἀνθρώπων, μὲς στὸ ἴδιο Πνεῦμα, μὲς στὸν ἴδιο στίβο, κι' ἀντικρὺ ἀπ' τοὺς ἴδιους οἰκουμενικοὺς ποὺ ὁλοένα διευκρινίζονται σκοπούς. Ἡ τραγελαφικὴ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο «Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν» καὶ τὸ «Ἰνστιτοῦτο Διεθνοῦς Διανοητικῆς Συνεργασίας» ποὺ ἐξαρτῶνταν ἀπ' αὐτὴ καὶ ποὺ τοῦ τράβαε ἀποπίσω τὶς κλωστές, χωρὶς καμμιὰν ἀμφιβολία δὲν εἴταν διόλου οἱ ἀπαιτούμενες ἐγγυήσεις, γιὰ μιὰ ἐδαφικὴ ἐπιστράτευση πραγματικὰ πνευματικῶν ἀνθρώπων, ποὺ θὰ θέλαν νὰ προσθέσουνε ἀποτελεσματικὰ τὸ βάρος τους στὴν πλάστιγγα τῆς σύγχρονής μας Ἱστορίας. Ἡ διπλωματία ἀκόμα τὰ διεύθυνε ὅλα, μέσα ἀπ' τὸ κουμμένα της Γραφεῖα. Οἱ μ ε γ ά λ ε ς μ ά ζ ε ς, οἱ λ α ο ί, δ ὲ ν ε ἶ χ α ν μ π ε ῖ ἀ κ ό μ α ξ έ σ τ η θ ο ι κ α ὶ ἀ κ έ ρ ι ο ι σ τ ὸ ν ἀ γ ῶ ν α, ὅ π ω ς α ὐ τ ὸ π ρ α γ μ α τ ο π ο ι ή θ η κ ε μ ο ν ά χ α τ ὰ ὕ σ τ ε ρ ό τ α τ α α ὐ τ ὰ χ ρ ό ν ι α.

Ὅπωσδήποτε παρ' ὅλα αὐτά, τὸ Αἴτημα τῆς ἀπαραίτητης ἀναπροσαρμογῆς ὁλόκληρου τοῦ κόσμου στὶς ἡγετικὲς Πνευματικὲς Ἀρχὲς ἐκεῖνες, ποὺ ὅπως εἶπα ἀρχινῶντας αὐτὰ τὰ Ἄρθρα, «θὰ προορίζονταν νὰ ἐπαναφέρει πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς τὴν ὧς μὲ χθὲς ἐξαρθρωμένη κι' ἀποσυνθεμένη ἔννοια τοῦ Κ ύ ρ ο υ ς», δὲν σταμάτησε καθόλου νὰ δουλεύει στὶς ψυχὲς κάποιων ἀνθρώπων καὶ βαθειὰ τους νὰ ἐτοιμάζει ἀγάλι - ἀγάλι τὴν ἐκκόλαψη τῆς πλέριας καὶ παγκόσμιας Ἔκφρασής του καὶ Μορφῆς. Ἀπ' τὴν προσωπικὴ ἰδιαίτερα πλευρά μου, αἰσθανόμουνα πὼς χρέος ἀπαραίτητο ὁποιουδήποτε ἀληθινὰ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, εἴταν νὰ προετοιμάσει, ὅσο καλύτερα μποροῦσε, ἂν ὄχι ἄλλο, τὶς ἀγνὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πλέριαν ἐπιδίωξη κι' ἀναγνώριση τῆς ἄμεσης ἀνάγκης τῆς ἐπίτευξης τῆς ἔκφρασης αὐτῆς.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, τὸ φθινόπωρο τοῦ 1934*, ἐπιχείρησα, ὅσο μοῦ ἐπιτρέπαν τότε οἱ δυνάμεις καὶ τὰ μέσα μου, νὰ ἔρθω σὲ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ μὲ κάποια ἄτομα ἀναγνωρισμένης διεθνικῆς ἀξίας, ποὺ τὸ ὅλο ἔργο τους, ἡ ἡ ὅλη πολιτεία τους μοῦ ἐγγυῶνταν πὼς θὰ μ' ἐννοοῦσαν καὶ θὰ βοηθοῦσαν στὸν κοινὸ ποὺ θὰ τοὺς πρότεινα σκοπό. Ἂν καὶ τὰ ἄτομα αὐτὰ εἴταν πολλά, ἀναφέρω ὡστόσο μόνο τὰ ἀντιπροσωπευτικότερα ἀπὸ κεῖνα ἐδῶ.

Ἀπαντήθηκα λοιπὸν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ μὲ τὸν Ἐδουάρδο Μπένες πρῶτα στὴ Γενεύη, καὶ κατόπι στὸ Παρίσι μὲ τὸν Πῶλ Μπονκούρ, μὲ τὸν Ἀνρὺ Μπωννὲ καὶ μὲ τὸ Βαλερύ. Σὲ τούτους λοιπὸν ὅλους κι' ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν αὐτή, ἐμίλησα ἀκριβῶς καὶ ἀναπτυγμένα, μὲ τὸ παρακάτου Πνεῦμα:

«Ὁ Δυτικὸς πολιτισμός, τοὺς εἶπα, καὶ μ' αὐτὸν μαζὶ καὶ τὰ μικρὰ δικά μας ἔθνη, πάσχουν πιὰ ἀπὸ ἕνα εἶδος καθαροῦ δ ι α ν ο η τ ι κ ο ῦ ἐ π α ρ χ ι ω τ ι σ μ ο ῦ. Ὁλόκληρη ἡ ψυχολογία μας ὅπως κι' ὁλόκληρη ἡ Ἐκπαίδευσή μας, εἶναι ἐξαρτημένη ἀπὸ μιὰ στενὰ δογματικὴ παράδοση, συγκροτημένη ἀπὸ κάποιες Ἰουδαιοελληνικές μας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο πεποιθήσεις, ποὺ καθὼς ἀποκρυσταλλωθῆκαν ἐσπευσμένα, μᾶς μποδίζουν ν' ἀναχθοῦμε πρὸς τὶς ἴδιες μας αὐθεντικὲς καὶ ἀθόλωτες πνευματικὲς πηγές. Τὸ πνεῦμα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ καὶ τῆς ρηχῆς διείσδυσης στὸ μεταξὺ ἐξωτικῶν στοιχείων μὲς στοὺς δικούς μας κόσμους, ὄχι μόνο δὲ βοηθεῖ στὸ νὰ πλατύνει ἐτούτη τὴ στενότητα τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ ἐπιτείνει ἀσφαλῶς τὴ γενικὴ πνευματική μας φτώχεια, διάσπαση καὶ σύγχιση. Τὴν ὥρα αὐτὴ στὴ Δύση, κάθε λαὸς στενάζει κάτου ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς ἰδιαίτερης Παιδευτικῆς Μεθόδου ὁποὺ κληρονόμησε ἀπὸ μιὰ κληρονομιὰ πνευματικὴ κατὰ τὸ μεγαλύτερό της μέρος θεωρητική, ἐγωϊστικὴ καὶ περιωρισμένη. Σήμερα ἀκόμα ὅλες μας οἱ Ἐπιστῆμες, ὅλες οἱ διάφορες τῆς σκέψης κατευθύνσεις μοιάζουνε σὰ χῶρες χωρισμένες μὲ μεγάλες ἀποστάσεις καὶ μεγάλα ἐμπόδια, ποὺ ὁ νοῦς τοῦ Δυτικοῦ Ἀνθρώπου, μόλις νὰ μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνεῖ ἀναμεταξύ τους. Βεβαιότατα ὡστόσο ἡ ἰθύνουσα στὴ Δύση Σκέψη προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσει ὁλοένα τ' ἀναγκαῖα γεφυρώματα, ἀλλ' αὐτὰ τὰ γεφυρώματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὶς ἴδιες ψυχικὲς καὶ λογικὲς κατηγορίες τῆς «κεκτημένης» πιὰ παράδοσης ποὺ προεῖπα, δὲν βοηθοῦν νὰ πραγματώσουν τὴν ὀργανικὴ συγκέντρωση καὶ διάρθρωση, ποὺ χρειάζεται ἡ ἐπιβαλλόμενη στὶς μέρες μας δημιουργία, μιᾶς καινούριας, οἰκουμενικῆς, στὸ βάθος καὶ στὸ πλάτος, Διανόησης καὶ Παιδείας. Δὲν ἀρκεῖ ἀσφαλῶς στοὺς φθόγγους τῶν παραδεγμένων πιὰ Παιδευτικῶν Μεθόδων, νὰ πλουτίζουμε τὴν κλίμακα μὲ κάποια νέα ἡμίτονα, ὥστε τὰ σύνορα τῶν ἰδιαίτερων αὐτῶν ἐπαρχιῶν νὰ καταντοῦνε ὁλοένα πιὸ δυσδιάκριτα. Χρειάζεται νὰ βροῦμε τὸν ἁπλὸ ὅσο καὶ τεράστιο ἁρμοστῆρα ἑνὸς νέου καθολικοῦ Μεθοδικοῦ Ὀργάνου, ποὺ θὰ δ

ΕΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τοῦ Νικόλα ΦΓΑΔΑ

Ἀλεξάνδρεια, 1945

«Καθὼς δὲν ξέρω οὔτε νὰ διαβάζω, οὔτε νὰ γράφω, γιὰ νὰ μὴ ξεχάσω αὐτὴ τὴν Ἱστορία, τὴν ἔκανα τραγούδι.» Ἔτσι ἀπάντησε Ἕλληνας "Ελληνας χωρικὸς στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα, στὸν ἐξαίρετο συλλέκτη τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ, τὸ Fauriel, στὴν ἐρώτησή του: γιατὶ τραγουδάει τὰ γεγονότα.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο γεννήθηκε τὸ δημοτικό μας τραγούδι. Μ'αὐτὸ τὸν τρόπο γεννήθηκαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια ὅλου τοῦ κόσμου.

Ὁ ἁπλὸς κι' ἀγράμματος λαὸς τῆς ὑπαίθριου μέσα στὴν καθημερινή του πάλη γιὰ τὴ ζωή, μέσα στὴν καθημερινὴ του πάλη ἐνάντια σὲ μύριους ἐχθροὺς καὶ κινδύνους, ἀπὸ τ' ἀχαλίνωτα στοιχεῖα τῆς φύσης, ὡς τὸ μικρό, μικρούτσικο σκουληκάκι τῆς γῆς, κατόρθωσε νὰ διατυπώσει καὶ νὰ διαφυλάξει, μεταφέροντας ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ὅλες τὶς πρακτικές του παρατηρήσεις κι' ὅλα τ' ἀποτελέσματα τῆς καθημερινῆς του δουλειᾶς. Κι' ἔτσι τὰ πολυτιμότατα πορίσματα καὶ συμπεράσματα τῆς μᾶς γενιᾶς παραδίνονται στὴν ἐρχόμενη γενιά, ἐκφρασμένα σὲ μύθους, σ' ἔμμετρες καὶ πεζὲς παροιμίες καὶ σὲ τραγούδια.

Τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἶναι ἡ αὐθόρμητη ἔκφραση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Εἶναι τ' ἀγνὸ λουλούδι ποὺ δὲν ξέρει μήτε προσποίηση, μήτε ψευτιά, ποὺ φυτρώνει πάνω στὴ στέρια γῆ κι' ἀνθίζει κι' εὐωδιάζει ὅπως τὴ λαϊκὴ ψυχὴ ποὺ τὸ τρέφει. Εἶναι ἡ ἔκφραση ἡ ἁπλοϊκὴ κι' ἀνεπιτήδευτη τῶν ἄμεσων συναισθημάτων καὶ σκέψεων τοῦ λαοῦ. Βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ χείλη του ὅπως τὸ κελάϊδημα τῶν πουλιῶν. "Ενα εὐχάριστο συναίσθημα, ἕνα συναίσθημα λύπης, μιὰ τερπνὴ ἱστορία ἢ μιὰ ἱστορία κωμική, ὅ,τι δηλαδὴ γεννᾶ ἢ ἄμεση ἐπαφὴ μ' ἕνα γεγονὸς ποὺ ἐνθουσιάζει ἢ θλίβει τὴν καρδιά του, τὸ τραγουδεῖ, μόνος τρόπος γιὰ νὰ μὴν τὸ ξεχάσει, ἀφοῦ δὲν ξέρει γράμματα νὰ τὸ γράψει. Ὁ ποιητής του εἶναι ὁ πρῶτος τυχών, μὰ ὁ μάστορας κι' ὁ λαξευτής του εἶναι ὁλόκληρος ὁ λαός. Γιατὶ τὸ αὐθόρμητο αὐτὸ τραγούδι, γίνεται πολὺ γρήγορα κτῆμα τοῦ λαοῦ, ἂν ἐκφράζει τὴν πραγματικὴ ψυχική του κατάσταση, ἂν ἀρέσει. Περνῶντας ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, καθένας κάτι προσθέτει ἢ κάτι ἀφαιρεῖ ἢ γενικὰ κάτι διορθώνει, τόσο στὶς λέξεις, ὅσο καὶ στὸ νόημα κι' ἔτσι γίνεται μὲ τὸν καιρό, μὲ τὶς διάφορες ἀλλαγὲς καὶ παραλλαγές, καθαρὸ λαϊκὸ δημιούργημα. Μέσα σ' αὐτὸ ὑπάρχουν ὅλες οἱ ψυχικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἑνὸς λαοῦ. Μέσα σ' αὐτὸ βρίσκεται ἡ ψυχὴ ἑνὸς ἔθνους. Μέσα σ' αὐτὸ καὶ σχεδὸν μόνο μέσα σ' αὐτὸ μποροῦμε νὰ βροῦμε πιστὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἐκφρασμένη τὴν ἀληθινὴ ἱστορία ἑνὸς ἔθνους. Οἱ χρονογράφοι κάθε ἐποχῆς εἶδαν τὴν πραγματικότητα ἢ σὲ σχέση μὲ τὰ προσωπικά ἢ ταξικά τους συμφέροντα, ἢ στὴν περίπτωση ἀντικειμενικῶν χρονογράφων — ἂν ὑπῆρξαν — ἀλλοιωμένη ἀπὸ τὴ μὴ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴ ζωὴ τοῦ ἐργαζόμενου κι' ἀμόρφωτου λαοῦ, δημιουργοῦ κάθε ἱστορίας καὶ κάθε πολιτισμοῦ.

"Αρχισαν πολὺ ἀργὰ νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὶς λαϊκὲς παραδόσεις. Αὐτό, βέβαια, δὲν πρέπει νὰ παραξενέψει κανένα, ὅταν ξέρουμε πὼς ἕνας ἄρχοντας γαιοχτήμονας δὲ μποροῦσε νὰ ἐνδιαφέρεται, παρὰ γιὰ ὑψηλὰ ζητήματα κι' ἂν ποτὲς ἐνδιαφερόταν γιὰ χαμηλότερα, γιὰ ἐπίγεια, θ' ἀσχολούτανε πολὺ περισσότερο γιὰ τὰ κυνηγετικά του σκυλιά, παρὰ γιὰ τὰ δημιουργήματα τῶν δούλων του, ποὺ καθρέφτιζαν τὰ δεινὰ καὶ τὶς ἐλπίδες τῆς σκλαβωμένης ζωῆς τους. Εἶταν πολὺ φυσικὸ ἡ τάξη τῶν εὐγενῶν νὰ τ' ἀποστρεφότανε, ὄχι μόνο γιὰ τὸ περιεχόμενό τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα ποὺ ἐκφραζόνταν. Τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, γιὰ τὶς λαϊκὲς παραδόσεις καὶ γενικὰ γιὰ τὸ φολκλόρ, ἀρχίζει μετὰ τὴ νίκη τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης, ποὺ δίνει μιὰ τεράστια ὤθηση σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς καὶ καθιερώνει ὡς ἐθνικὴ γλῶσσα, τὴν περιφρονημένη, τὴ «χυδαία» γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

Δυστυχῶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821, δὲν ἔφερε τοὺς καρποὺς τῆς προόδου καὶ τῆς λευτεριᾶς ποὺ γι' αὐτοὺς χρόνια καὶ χρόνια πάλαψε καὶ θυσιάστηκε ὁ ἡρωϊκὸς λαός μας. Τὴ νίκη τοῦ λαοῦ μας τὴν ἐκμεταλλεύτηκαν καὶ τὴν οἰκειοποιήθηκαν ἄνθρωποι, ποὺ τόσο πολιτικά, ὅσο καὶ πνευματικὰ εἶταν ὕστερικὰ ἀνελεύθεροι. Βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὴν αὐλὴ ἑνὸς ἀνατολίτη τύραννου, ἡ πνευματικὴ αὐτὴ πρωτοπορεία τοῦ ἀναγεννώμενου ἑθνους μας, εἶχε ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς αὐλῆς τῶν σουλτάνων — ὑποκρισία, ψευτιά, δολιότητα, μηχανορραφία, αὐλοκολακεία, δολοφροσύνη καὶ τὰ ρέστα. Εἶχε ἀπόλυτο δίκιο ὁ Κοραῆς νὰ ὀνομάζει ὅλη αὐτὴ τὴ φάρα «τουρκοχειροτονημένους δουλοπρίγκηπες». Εἶταν πολὺ φυσικὸ στὰ μάτια αὐτῶν τῶν λακέδων, ἡ λαϊκή μας ποίηση νὰ μὴν εἶταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ χυδαιότητες, ἀφοῦ εἶταν γραμμένη στὴ «χυδαία» γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ὅπως τὴν ἔλεγαν. Γι' αὐτοὺς ὁ λαὸς εἶταν ὁ ἀλύτρωτος σκλάβος καὶ φυσικὰ ἕνας σκλάβος δὲ μποροῦσε νὰ κάνει τίποτα τὸ καλό. Ἀργότερα τ' ἀρχαιοπληχτα καὶ πατριδοκάπηλα αὐτὰ ὀντάρια, θὰ θελήσουν νὰ ἐπιστρέψουν στὴ γλῶσσα τοῦ Περικλῆ, νομίζοντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, πὼς μὲ τὴ γλῶσσα ἡ καθυστερημένη κι' ἀγράμματη Ἑλλάδα, θάφτανε στὰ κλέη καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Αὐτοὶ δυστυχῶς ὑπῆρξαν γιὰ πολλὲς δεκάδες χρόνια οἱ ρυθμιστὲς τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Ξένοι μάζεψαν καὶ προφύλαξαν ἕνα μέρος τοῦ λαϊκοῦ μας πλούτου. Ξένοι ὅπως ὁ Passow, ὁ Fauriel, ὁ Legrand, Ἔσωσαν ἀπὸ βέβαιο χαμὸ σημαντικότατο μέρος τοῦ ἐθνικοῦ πνευματικοῦ λαϊκοῦ μας θησαυροῦ. Κατοπινὰ ἄρχισαν κι' οἱ δικοί μας. Καὶ χρωστοῦμε, ἀναμφισβήτητα, πάρα πολλὰ στὸ Ν. Γ. Πολίτη, π' ὁλόψυχα δόθηκε κι' ἀκούραστα ἐργάστηκε γιὰ τὴ διάσωση καὶ διαφύλαξη τοῦ λαϊκοῦ μας αὐτοῦ θησαυροῦ. Τὰ κείμενα περιμένουν ἀκόμα τὸ φωτεινὸ μελετητή, τὸν ἀντικειμενικὸ σχολιαστὴ καὶ τὸν ἐπιστήμονα συνθέτη γιὰ τὸ ἐθνικὸ αὐτὸ ἔργο. Γιατὶ ὡς σήμερα τίποτα σχεδὸν τὸ σοβαρὸ δὲ γίνηκε. Πάντως ἐκεῖνος ποὺ θὰ καταπιαστόταν στὸ μέλλον, μὲ τὰ σωστά του, νὰ μᾶς δώσει μιὰ καλλιτεχνικὴ κι' ἐπιστημονικὴ μελέτη πάνω στὸ δημοτικό μας τραγούδι, θἄχε νὰ παραμερίσει ἀπὸ μπροστά του, ὅλη τὴν ἀντιδραστικὴ σαβούρα ποὺ συσσώρευσε ὁ λογιωτατισμὸς κ' ἡ κουφιοκεφαλιὰ καὶ νὰ θέσει τὸ ζήτημα ξανὰ στὴ σωστή, τὴν ἱστορικοκοινωνικὴ του βάση.

* * *

Τὸ κλέφτικο δημοτικό μας τραγούδι, τὸ ἐξαίσιο κι' ὑπέροχο αὐτὸ ὁμηρικὸ ἔπος τῶν νεω-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 14)

μέσα ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καθαρότατη τοῦ Πνεύματος ἀποστολή».

"Ετσι, καὶ κατόπιν ἀπ' αὐτὴ τὴ γενικότατην Εἰσαγωγή μου, ἀποφασίστη τότε μεταξύ μας ἡ συγκρότηση ἑνὸς καθολικοῦ πνευματικοῦ Συνέδριου, ποὺ θὰ συνερχόνταν τὴν ἄνοιξη τοῦ 1935 στοὺς Δελφούς, καὶ θ' ἀσχολούτανε μὲ τὴ συζήτηση τῶν κύριων κι' οὐσιαστικῶν μεταρυθμίσεων, ποὺ ἀπαιτεῖτε ἀκόμα πάντα, ἡ καθολικὴ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση τῆς ἐποχῆς μας.

Τὸ Συνέδριο ὡστόσο τοῦτο γιὰ τοῦ ὁποίου τὴν ὀργάνωση ἐργάστη τότε μὲ θερμότητα κ' ἰδιαίτερα καὶ ὁ ἴδιος Βαλερὺ* ἐσκόνταψε στὴν πῶρωση τοῦ Ἑλληνικοῦ μας Κράτους, ποὺ ἀφοῦ πρῶτα μὲ ἐξουσιοδότησε «ἐν λευκῷ» νὰ δημιουργήσω ἀληθινὸ πνευματικὸ περιεχόμενο στὶς τότε προσπάθειές μου, μ' ἐγκατάλειψε τὴν ὕστερη στιγμή, ἐκθέτοντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὄχι ἐμένα βέβαια ὅσο τὴν Ἑλλάδα, μπρὸς στὰ μάτια ἑνὸς ὁλόκληρου, κι' ἀληθινὰ σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο, πολιτισμένου κόσμου**.

Ἀλλὰ φυσικὰ ἡ ἀναφορά μου σ' αὐτὸ τὸ "Αρθρο στὸ ἀποτυχημένο ἀπὸ ἀποκλειστικὴ τοῦ Κράτους ὑπαιτιότητα παλιὸν ἐτοῦτο Σχέδιο, δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὸ σημερινό του περιεχόμενο. Τὸ περιεχόμενο αὐτὸ τὸ ἀποτελεῖ ἡ οὐσία ἐκείνου τοῦ Σχεδίου, ποὺ ἂν καὶ πρόωρο ἴσως ἐξαιτίας ὅπως προεῖπα αὐτῆς τῆς ἴδιας σύνθεσης τῆς τότε Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ γενικώτατα ὅλων τῶν Ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνθηκῶν, ὑπογραμμίζει ὡστόσο τὴν πιὸ ὑπεύθυνη καὶ καίρια πρώτη κρούση γιὰ τὴ θεμελίωση καὶ τὴ βαθμιαία διεύρυνση τῶν μέσων τῆς Ἑλληνικῆς συμμετοχῆς μας, στὶς ἀναγεννητικὲς ὑποχρεώσεις καὶ προσπάθειες τοῦ καινούριου ποὺ ὁλοένα ἀνατέλλει ὁλόγυρά μας κόσμου. Θεμελίωση καὶ διεύρυνση, ποὺ ἂν τὶς ὧοες, πού, ἀπὸ χρόνια τώρα ἀνάλαβα νὰ τὴν προγραμματίσω, ἐφαινόντανε ἴσως ἀνεδαφικὴ στὰ μάτια τῶν πιὸ ἀνίδεων καὶ τῶν πιὸ πνευματικὰ «βραδυπορούντων», ἀλλὰ στὴν ἱστορικὴν αὐτὴ στιγμὴ ποὺ μᾶς κυκλώνει, ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀμεσότερο ἐθνικό μας χρέος, ἂν πραγματικὰ φιλοδοξοῦμε νὰ κρατήσουμε τὸν ἐθνικὸ πνευματικό μας ρόλο μέσα στὴν καινούρια ποὺ δημιουργήθη ἔπειτα ἀπ' τὸν τελευταῖο παγκόσμιον ἀγῶνα «νέα Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν», καὶ στὸν ἐπιβαλλόμενο αὐτὸ ρόλο νὰ φυσήσουμε τὸ Πνεῦμα τῆς αὐθεντικῆς Ἑλληνικῆς εὐθύνης καὶ τῆς πλέρια ἐπιβαλλόμενης — κι' ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀρχαιότατης μὰ πάντα ζωντανῆς κληρονομιᾶς μας κι' ἀπ' τὸ βάρος τῶν τεράστιων σύγχρονών μας λαϊκῶν ἀγώνων — οὐσιαστικῆς μας δημιουργικῆς πρωτοβουλίας.

Ἀλλὰ ποιοί τάχα ἀνάμεσό μας, θὰ μποροῦσαν κιόλας ν' ἀναλάβουν τὴ γιγαντιαία αὐτὴ ἐπείγουσαν εὐθύνη; Μήπως ἴσως τὸ «Ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο», τὸ ὑπερπραγωγικὸ αὐτὸ Ἐργοστάσιο ὅλης τῆς συγκαιρινῆς μας Νεοελληνικῆς Μετριότητας καὶ Μετριοκρατίας, ἐντελῶς ἀνίκανο (ἐκτὸς λίγων μετρημένων στὸ ἕνα χέρι ἐξαιρέσεων) νὰ ὑψωθεῖ ὄχι μόνο στὶς καθολικὲς πνευματικὲς ἱστορικὲς του εὐθύνες, ἀλλὰ στὰ στοιχειώδη ἄμεσα ἐθνικὰ καὶ ἠθικά του χρέη, ὅπως ἄλλωστε, καὶ σὲ παράλληλες μὲ τοῦτες στῆλες, μᾶς τὸ ἀποκάλυψε ἐπὶ μέρες καὶ μὲ τόση ἐνάργεια κ' ἐπιμέλεια ὁ Λαμπρινός; "Η μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀπὸ «τ' ἀνώτατα», ὅπως λέγονται «πνευματικὰ Ἱδρύματά μας»;

Ἀσυζήτητα, κανένα δὲν ὑπάρχει σήμερα σὲ θέση ὄχι μόνο ν' ἀναλάβει αὐτὸ τὸ "Εργο, ἀλλ' ἁπλὰ νὰ τὸ βοηθήσει καὶ τὸ συντροφέψει.

Στὸ συνασπισμὸ μονάχα τῶν πραγματικὰ ἀνεξάρτητων πνευματικῶν τοῦ τόπου μας ἀνθρώπων, ἀσφαλῶς ἀνήκει αὐτὴ τὴν ὥρα τὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ Ἐθνικὸ ἐκεῖνο Κύρος, ποὺ χρειάζεται γιὰ τὸ ξεκίνημα μιᾶς τέτοιας κεντρικῆς κι' οὐσιαστικῆς Ἑλληνικῆς πρωτοβουλίας. Ἀλλ' ὁ συνασπισμὸς αὐτὸς (ποὺ θ' ἀφορᾶ καὶ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ κυριότατα πνευματικὰ προβλήματά μας), πρέπει νἆναι ἄρρηκτα συγκροτημένος, τέλεια προγραμματισμένος καὶ νὰ ξέρει πάντα ξάστερα καὶ ἀπόλυτα τί θέλει μέσα στὴν ὁλόκληρη σημερινὴ πραγματικότητα τοῦ κόσμου.

Τὸ ἐπόμενο ἄρθρο, ποῦναι καὶ τὸ τελευταῖο, καὶ ποὺ ἔρχεται νὰ περιλάβει σὲ μιὰ μόνη διασταλμένη σφαῖρα τὴν 'Ιδέα ὅλων τῶν προηγούμενων, (ἀπλῶν προανακρουσμάτων μιᾶς αὐριανῆς εἰσόδου μας σὲ νέες μορφὲς τῆς καθαρῆς πνευματικῆς μας Πράξης), προορίζεται ν' ἀσχοληθεῖ εἰδικὰ μὲ τὴ βαθύτατην ἀνάγκη καὶ μὲ τὴν εὐρύτατην ἀποστολή, τοῦ ἀρτιωμένου αὐτοῦ μας, ποὺ προανάγγειλα, ἠθικοῦ καὶ ψυχικοῦ συνασπισμοῦ.

* «Τὶς τελευταῖες αὐτὲς μέρες (μοῦγραφε ὁ τότε διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Διεθνοῦς Διανοητικῆς Συνεργασίας Henri Bonnet σὲ ἕνα ἀπ' τὰ ἐπανειλημμένα γράμματά του) συνεργάστηκα μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ καὶ Ἰδιαίτερα μὲ τὸν Πὼλ Βαλερὺ γιὰ τὸ Συνέδριο, τοῦ ὁποίου τόσο λαμπρὰ ἐσεῖς ὁ ἴδιος καθορίσατε τὸν προορισμό».

** Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ ἀπίστευτες καθυστερήσεις τὸ γλισχρότατο ποσὸ ποὺ χρειάζονταν γιὰ τοῦτο τὸ Συνέδριο ζητήθηκε ἀπ' τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸ Ὑπουργεῖο ἀπάντησε πὼς «ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πρέσβεις ἀδιόριστους!»

Ο ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ ΔΕΝ ΠΕΘΑΝΕ ΠΟΤΕΣ...

Τοῦ Λεωνίδα ΜΩΡΑ-Ι-ΤΗ

Τὰ λιμανάκι τ' ἅγιου Κωνσταντίνου εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ ἡσυχότερα τοῦ Μαλιακοῦ. Τὰ νερὰ τοῦ κόλπου, ἀπ' τὴ μεριὰ τοῦτη φτιάνουν λαιμό, κι' ἀπ' τὶς ἀντικρυνὲς πλαγιὲς τοῦ Καλλίδρομου ξεκουράζεσαι νὰ τηρᾶς ὡς κάτω, στὸ μακρυνότερο σημάδι τοῦ ὁρίζοντα.

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 43, στὶς πλαγιὲς τοῦτες εἶχαν διαλέξει τὰ καραούλια τους οἱ πρῶτες ἀνταρτοομάδες τῆς Λοκρίδας σιμὰ στὸ ἠχυρο λιμάνι.

— Καπετάνιεεεε... πλεούμενο!

Στὴ φωνὴ κεινοῦ ποὺ φύλαε καραούλι, τὰ παλληκάρια σηκόνονταν δίχως διάτα, κι' ἔπιανεν θέσεις πίσ' ἀπὸ κέδρους καὶ τσουγγάρια. Τήραγαν τὸ πλεούμενο ὁλοπόνο νὰ ζυγάσει κι' ἀπὰ δὲν ἤθελαν ὁρμήνεια, οἱ μπαταριὲς κατηφόριζαν βροχή.

— "Αποσθε νἄρχεται, ὀρές;

— "Απὸ κεῖνη δὰ τὴ γωνιὰ ἔσκασε μότη Καπετάνιο μ'.

Τὰ κατκια ποὺ ζύγιανε τὴ στεριά, ἔρχονταν μαζὺ μὲ Γερμανοὺς γιὰ πλιάτσικο κι' οἱ ἀντάρτες τὰ ὑποδέχονταν μὲ γερὲ ντουφεκίδι.

— Νὰ τοῦ ρίξουμε Καπετάνιε;

— Βροντήχτε το...

Τὸ κατκι ἀνήμπορο νὰ ζυγάσει σὲ τέτοια φωτιά, ἄλλαζε πλώρη, κι' ἀλάργευε στ' ἀνοιχτὰ κάτ' ἀπ' τὰ χουγιαχτά μας.

Τοῦτο γίνηκε κάμποσες φορές, ὥσπου οἱ Γερμανοὶ γινάτεψαν καὶ μιὰ μέρα βάλθηκαν νὰ ξεκαθαρίσουν τ' ἀνταρτολημέρια τοῦτα.

Μεσημέριαζε ὅταν φάνηκαν νἄρχονται ἕνα γερμανικὸ θωρακισμένο μὲ δυὸ - τρία ἄλλα λιανάκερα. Ζυγάνοντας, φρόντισαν νὰ κατεβάσουν ἄντρες στὴ στεριά, μὰ οἱ δικοί μας δὲν ἄφηναν νὰ πατήσει ποδάρι καταγῆς κι' ἄνοιξε γερὸ ντουφεκίδι. Τὰ βόλια μας θέριζαν τοὺς Γερμανοὺς ποὺ εἶχαν μαζωχτεῖ στὴν κουβέρτα, στὸ κάθε κατκι. Κι' ὅσο τὰ θύματά τους πληθαίνανε, τόσο τοὺς ἔπιανε τρομάρα. Τὰ ὁδηγιαγτά τους ἀγρίεψαν τὸν τόπο. Ὡστόσο δὲν ἔλεγαν νὰ κάνουν πίσω.

Ἡ μάχη κράτησε κοντὰ ἑφτὰ ὧρες. Μήτε ρουθούνι ἀντάρτικο δὲ μάτωσε! Σὰν εἶδαν πὼς μὲ τὰ μικροκάλιβα δὲ μπόρεσαν νὰ κατεβάσουν ἄντρες, δοκίμασαν μὲ τὸ θωρακισμένο. Μὰ καὶ δῶ δὲ στάθηκαν πιὸ τυχεροί. Πάνω στὴ μανούβρα, τοῦτο κόλλησε στὸ βυθὸ καὶ δὲν κατάφερνε νὰ ξεκολλήσει. Οἱ φωνές τους δυνάμωσαν, ἡ μηχανὴ μοῦγκριζε δέριγοντας τὰ νερά, καὶ τὸ ντουφεκὶ τοὺς ἔφερνε ἀπὸ κοντὰ δίχως ν' ἀφήνει νὰ κάνουν βῆμα στὴν κουβέρτα. Πιτὲς οἱ Γερμανοί, ὑπαταριὲς οἱ ἀντάρτες, ἀέρασαν φωνὲς κι' ἀντάρια γιδιαίζαν τὸν τόπο. Οἱ χωρισανοί, ἀπ' τὴν ἀντικρυνὴ πλαγιά, παρακολουθάγανε τὴ μάχη μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα.

Τὸ φοὐντωμα τ' ἀντάρτικου ποὺ μέρα τὴ μέρα γίνοντανα καὶ τρανότερο, εἶχε ἐπλώσει ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ ἀγῶνα στὴ Λοκρίδα. Στὶς πρωτοπόρες τοῦτες ἀνταρτοομάδες, ἔπαιρναν μέρος καὶ παλληκάρια τοῦ χωριοῦ τους, ὁ Παρνασσός, ὁ Βελησσάρης, ὁ Κουνᾶς...

Ἡ μάνη ἔμοιαζε μὲ παγνῆρι. Οἱ Γερμανοὶ διάξαν τὰ λιανοκάτικα γιὰ τὴ Στυλίδα, εἶχαν ν' ἀφήσουν σκοταμένους καὶ τραυματίες, κι' οἱ ἀντάρτες ξαπόσταιναν στὶς θέσεις τους.

Ἡ θάλασσα γαλήνεψε κι' ἡ νύχτα ἀπλώθηκε ἀλλοφριά. Κάπου - κάπου σὲ γλυκὰ γοάματα, πετάνγοταν φωτοβολίδες ἀπ' τὸ θωρακισμένο κατκι, ποῦμοιαζε μὲ λαβωμένο θεριό.

Στὴ συντροφιὰ τῶν ἀνταρτῶν τὸ κουβεντολόϊ ἔγει ἀνάψει. Ὁ Καραλίβανος εἶναι γιὰ νὰ σκάσει. Αὐτὸ ποῦνιε δὲν εἶτόπος μάγη γιὰ τοῦτον. Δὲν τὸν γοοᾶ ὁ τόπος. Βροντάει σὰ μέταλλο ἡ φωνή του, τὰ μάτια του ἀνήσυχα γυαλίζουν στὸ σκοτάδι, τὰ χέρια του παίζουν νευρικὰ ἕνα φιδάκι, καιωμένο ἀπὸ ψιλοτσίκες πολύγρωμες γάντρες, παυγυριώτικο χαΐμαλί. Λογοφέντνες μὲ τὸν στρατιωτικό:

— Νὰ κατεβοῦμε νὰ σ' διαλύσουμε, λέει.

— Δὲ γίνεται ρὲ Δῆμο, δὲν ἔχουμε τὰ ὅπλα ποὺ χρειάζονται καὶ μὲ τὰ χέρια δὲ γίνονται τέτοιες δουλειές.

— Μὲ τὰ χέρια; Μὲ τὰ δόντια ρέ, μὲ τὴν καρδιά, τί τ' καιαρόνουμε;

Καὶ χτυπάει τὸ ποδάρι καταγῆς, καὶ τραντάζεται σὰ βράγος.

— Μὲ τὸ λιανοτοῦφεκο τί μπορεῖ νὰ γίνει;

— Νὰ τ' τινάξουμε στὸν ἀέρα!

Τὸ σχέδιό του ἔμοιαζε σὰ μικροῦ παιδιοῦ. Διαφωνήσανε μὲ τὸ στρατιωτικό, τότε δὲ γνόριζε τὴν κατοπινὴ πειθαρχία τ' ἀντάρτικο, πῆρε πέντε παλληκάρια τοῦ καὶ κατηφόρισε πρὸς τὴν ἀκρογιαλιά. Κανεὶς δὲν πέτυχε ν' ἀλλάξει τὸ σχέδιό του. "Ως τὴν τελευταία στιγμὴ τοῦ φώναζαν πὼς αὐτὸ ποὺ πήγαινε νὰ κάνει ἦταν ἀληθινὴ παλαβωμάρα, μὰ τὸ κεφάλι του ἦταν ἀγρίστο σὰν ἔπιανε σκέψη.

— Ρὲ σεῖς, τοὺς λέει κοροϊδευτικά, μὲ ξόρκια δὲν ψοφάει τὸ θεριό, θέλει μαχαῖρι!

Καὶ μαχαῖρι πίστευε τὴν καρδιά του ὁ Δῆμος καὶ τὴν καρδιὰ τῶν παλληκαριῶν του.

Γιομάτος θυμὸ κατηφόρισε τὴν πλαγιά.

— Καπετάνιε, ξέρεις κολύμπι; Δὲν ξέρει κανεὶς μας; ρότησε ἕνα ἀπ' τὰ παλληκάρια του.

— "Οχι ρέ, τί τὸ θές, γιὰ πανηγύρια πᾶμε; ἀπόρεσε ὁ Δῆμος.

Σκοτείνιασε γιὰ καλά. "Απ' τὸν μικροῦτσικο λαιμὸ τῆς ἀκρογιαλιᾶς μπαρκάρισαν στὸ βαρκάκι. Τὰ κουπιὰ βουτήχτηκαν μὲ προφύλαξη καὶ τὰ γερὰ ζόρασαν τὴ λεπτὴ τους ἐπιφάνεια. Πιότερο ἀπὸ ὧρα χρειάστηκε νὰ ζυγάσουν τὸν ἔχθρό. Ὁ Δῆμος, σὰν ἐχεχάρισε τὸν ἴσκιο τοῦ θεριοῦ, μὲ μιὰ ματιὰ ἔκανε προσκλητήριο. Καρατσκος, Πανουργιᾶς, Ρήγας, Παρισσόσς, ὅλοι παρόντες. Τὰ χέρια του ξεμανίκωνα, ἀφημένα στὴ μέση, σφίγγουνται σὲ γροθιές. Τὰ μάτια του παίζουν φωτιές, τὸ μαλλί του ἔχει ξεφύγει ἀπ' τὸ μαῦρο σκοῦφο καὶ κάνει μισοφέγγαρο στὸ φαρδὸ του μέτωπο.

Κοντοζύγωσαν κι' ἔριξε τὸ σινιάλο χαιμηλόφωνα:

— Οἱ δυὸ ἀπὸ δῶ μαζύ μου, κι' οἱ ἄλλοι δυὰ ἀπὸ κεῖ, κι' ἔβειξε ἕνα φιλιστρίνι πιὸ πέρα. Στὶς κινήσεις του, ἡ καδένα παίζει πάνω στὴν καρδιὰ πισμένη κομποθηλιὰ στὸ ντουλαμὰ ἀπ' τὴν κουμπότρυπα ἄς κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη.

Ἀρπάχτηκε πρῶτος ἀπ' τὸ φιλιστρίνι ποῦπιαν μπροστά του καὶ σκάλωσε πάνω. Μιὰ χειροβομβίδα ἐανέμιωσε στὸ ζερβί του γέρι κι' ἔσπασε τὴ νέκρα τῆς νύχτας. Οἱ Γερμανοὶ τινάχτηκαν κι' ἀρχίνησε πυκνὸ ντουφεκίδι. Μὲ τρόμο, ἀπ' τ' ἀξαφνο, ὅσοι κοιμώντουσαν πάνω τραβήχτηκαν στ' ἀμπάρι, κλείσαν τὶς μπουκαπόρτες κι' ἀρχίνησαν ὑπομένει ἀπὸ κεῖ.

Ὁ Καραλίβανος πρώτη φορὰ πατοῦσε ποδάρι σὲ πλεούμενο.. Πιστόλιζε σκόρπια ἐδῶ καὶ κεῖ, γύρνιαγε σὰ θεριὸ ἀγριεμμένο, τὰ ποδάρια του μπερδεύοντα σὰ παλαμάρια. Κάποιο βόλι τὸν βρῆκε στὴ σπάλα.

— "Αδέρφια μ' ἔφαγαν τὰ σκυλιά, ἀκούστηκε ἡ φωνή του.

Τὰ παλληκάρια του βροντοῦσαν ντουφέκι.

Ἡ βάρκα τους, ἀκυθέρνητη στὰ χέρια τοῦ Καρανίκα, τραβιόταν στ' ἀνοιχτά. Σὰν παράξεψη μοῖρα τὸν τραβοῦσε πόν' ἐδῶ καὶ πόν' ἐκεῖ μέσα στὰ βόλια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἀγωνία του ἦταν μεγάλη. Προσπαθοῦσε νὰ ζυγώσει τὸ κατκι, νὰ πιαστεῖ, νὰ τραεθῆξει τὴ βάρκα, νὰ πηδήσουν τὰ παλληκάρια. Σὰν τὸ κατάφερε μ' ἕνα σάλτο βρέθηκαν ὅλοι μέσα, μάκρειαν καὶ γάθηκαν στὸ σκοτάδι.

Ὁ Δῆμος πεσμένος ἀπὸ πλευρό, βούγκρίζει ἀπ' τὸν πόνο. Βλέπει τὸ σχέδιό του συντρίμμι. "Ὑστερα ἀπὸ ὧρα φτάσαν στ' ἀκρογιάλι καὶ κυττάχτηκαν. Ὁ Παρνασσὸς ἦταν νεκρὸς μέσα στὴ βάρκα. ὁ Ρήγας χτυπημένος στὸ ποδάρι. Τοῦ Καρανίκα εἶχαν σαλέψει τὰ λογικά.

Ἀργὰ τὴ νύχτα οἱ Γερμανοὶ ἤρθαν καὶ τράβηξαν τὸ κατκι.

Ἡ ἄλλη μέρα ξημέρωμα γιορτάσιμη. Ὁ ἥλιος λούστηκε κόκκινος - κόκκινος στὰ νερὰ κι' ὕστερα ξάπλωσε στ' ἀκρογιάλι καὶ στὶς πλαγιὲς τοῦ Καλλίδρομου.

Τὸ Δῆμο τὸν κουβάλησαν νύχτα στὸ χωριό, θυπιὰ τὴ γλῶσσα. Ὁ γαμὸς τοῦ Παρνασσοῦ μαθεύτηκε ἀπὸ δικοὺς καὶ ξένους κι' οἱ χωριανοὶ μαζώχτηκαν νὰ τὸν κουβαλήσουν γιὰ ταφή. Κίνησε κι' ὁ γέρος πατέρας του νὰ τὸν δεῖ, μὰ δὲν τὴν ἔβγανε πέρα τὴ στράτα. Ἀπόστασε, κι' ἀπόζεψε τὸ κορυί του ἀπ' τὴ γκλίτσα του πάνω σ' ἕνα λιθάρι. Ὁ θάνατος τοῦ Παρνασσοῦ τοῦ κόστισε πολὺ μὰ δὲν τὄθανε κακοῦ.

— Σοῦρε

Ἡ πνευματική μας κληρονομιὰ

Ο ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ Ἢ Ο ΚΟΛΟΚΥΘΟΥΛΗΣ

Τοῦ Γιάννη ΒΗΔΑΡΑ

— Μὴν ἀφίνεις τὸ παιδί σου νὰ μάθει πολλὰ γράμματα, ἤλεγε ἡ κυρὰ Ρηγανούλα τῆς γειτόνισσάς της κυρᾶς Παπαρούνας, γιατὶ ὡς τὸ ὕστερο θέλα τὸ χάσεις, ὁ Θεὸς νὰ τοῦ φυλάξει καὶ τὴ γνώση του! "Αμ δὲν εἶδες τὸν Κολοκυθούλη τῆς κυρᾶς Παρδάλως, ὁποὺ δὲν εἶναι στὰ μέτρα του; Διάβασε, διάβασε, ἀλλαλόγισε τὸ παιδί! Ξέρεις, ὁποὺ μοῦ τῶχ' εἰπεῖ καὶ ὁ Ἀϊγούμενος ἀπὸ τὸ Πουρνάρι, νάχομε τὴν εὐχή του, πῶς τὰ πολλὰ τὰ γράμματα δὲν εἶναι καλὰ γιὰ τὰ παιδιά;

Ἀπὸ τί τάλεγε αὐτὰ ἡ κυρὰ Ρηγανούλα; Γιατὶ ἄκουγε τὸ λογιώτατο κὺρ Κολοκυθούλη νὰ κρένει ἀλλιώτικα ἀπὸ ὅσους δὲν εἶχαν τὴ χρυσῆ μοίρα νὰ σπουδάξουν, σὰν κι' αὐτόν, στὰ σχολειά μας. Ὁ λόγος τοῦ Ἀϊγούμενου ἐχεχωριστὰ τὴν εἶχε πληροφορήσει, πῶς ἡ πολλὴ σπουδὴ χαλνάει τὴ γνώση. Δὲν εἶχε τάχα δίκιο ἡ κυρὰ Ρηγανούλα νὰ τὸν πιστέψει;

Αὐτὴ δὲν εἶχε ἀκούσει καμμιὰ φορὰ τὸν Ἀϊγούμενο νὰ τῆς μιλήσει μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ κὺρ Κολοκυθούλη, καὶ ἐχεχωριστὰ ὅποτ' ἐχρειάζονταν νὰ τὴ θυμίσει γιὰ τὶς προσφορές, ἢ γιὰ τὶς λαμπάδες, ἢ γιὰ τὰ μνημόσυνα, ὁποὺ ἡ καλὴ γυναῖκα ἔκανε ἀκόπα στὸ Μοναστῆρι ἀπὸ εὐλάβειά της. Μὴ θέλα ἤξερε καὶ πλειότερα ὁ Λογιώτατος ἀπὸ τὴν ἀγιωσύνη του; Ἀϊγούμενος αὐτός, καὶ τὸν ἔφτανε ἄλλος στὴν προκοπή! Δὲν εἶχε ἄδικο λοιπὸν ἡ κυρὰ Ρηγανούλα νὰ στοχάζεται, πῶς ὁ Κολοκυθούλης εἶχε χάσει τὴ γνώση του, ἀφοῦ ὁποὺ εἶχε γένει λογιώτατος.

Αὐτὴ ἡ κυρὰ Ρηγανούλα εἶναι σὰν κομμάτι σκανταλιάρα κι' ἤταν καλὸ νὰ μὴν παρακρένουν οἱ λογιώτατοι, καταπῶς συνηθᾶν, ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ τὰ ἀκούσει, κι' ἀπὲ δὲν ἀργάει νὰ τοὺς ὀνομάσει Κολοκυθούληδες.

Μιὰν ἡμέρα ἤλεγε τῆς ἴδιας γειτόνισσάς της:

— Ξέρεις, κυρὰ Παπαρούνα μου, τί ἤλεγε τοῦ Κολοκυθούλη ὁ πατέρας του; «Ἀφισε αὐτὰ τὰ κορακίστικα, παιδί μου, γιατὶ σὲ περιγελᾶν ὁ κόσμος. Ἂν δρέγεσαι νὰ ἀποχτήσεις ὑπόληψιν, καὶ νὰ φανεῖς ἄξιος στὸ Γένος, ἀγωνίσου νὰ φωτίσεις τὸ Γένος μὲ συμβουλὲς καὶ συγγράμματα σὲ γλῶσσαν, ὁποὺ νὰ τὴν ἀπεικάζουν ὅλοι. Μὴ φαντάζεσαι νὰ σὲ πάρουν γιὰ σοφόν, ἐπειδὴ καὶ καμώνεσαι νὰ κρένεις τὴ γλῶσσα τῶν προπατόρων σου σὲ τρόπον, ὁποὺ δὲ θέλα τὴν ἀπείκαζαν μήτ' ἐκεῖνοι, ἂν τὴν ἤκουγαν ἀπὸ τὸ στόμα σου.

» "Αμ δὲ μοῦ λές, παιδί μου· ὅταν λὲς τὸ ψωμί, ψωμίον, ὁποὺ ἀπὸ τοὺς "Ελληνες ὀνομάζονταν ἄρτος, μὴ παντεχαίνεις νὰ τὸ λὲς ἑλληνικά; Τὸ ἀγοράζεις φτηνότερο ἢ τὸ τρῶς μὲ περισσότερη νοστιμάδα; Φοβᾶσαι τάχα νὰ εἰπεῖς τὸ νερό, νερό, ὁποὺ τὸ λὲς νηρόν, ἢ ὁποὺ οἱ "Ελληνες τῶλεγαν ὕδωρ, γιὰ νὰ μὴ γένει λάδι; Μακάρι νὰ εἴχαν τὰ λόγια τὴ δύναμη νὰ μεταμορφώνουν πᾶ πράγματα! Κανένας δὲ θέλα ἀπόμνησκε, ὁποὺ νὰ μὴν γένει λογιώτατος, ἀνίσως καὶ τὸ λογιώτατος ἔκανε τὸν ἄνθρωπο.

» Ἡ προκοπὴ ἑνὸς λογιώτατου, παιδί μου, εἶναι νὰ παρασταίνει μὲ τάξη τὶς ἰδέες του στὴ φυσική του γλῶσσα. Ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὸ σπουδαῖο εἰς τὸν ἀμαθῆ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ταχτικὴ ἢ ἄταχτη παράσταση τῶν ἰδεῶν τους. Τὰ ὠμορφήτερα λόγια τοῦ κόσμου, σὰν δὲν φανερώνουν σωστὴν ἰδέα, καὶ δὲν τ' ἀπεικάζουν ὅλοι, δὲν ἀποκόβουν τὴν κυρὰ Ρηγανούλα νὰ λέει, πῶς ὁ λογιώτατος Κολοκυθούλης ἀλλαλογάει.

Δὲν ξέρω, ἀδελφοῦλα, ποὺ μ' ἤκουσε, ὁποὺ εἶπα αὐτὸν τὸν λόγο! Ὡστόσο τὸν ὁρμηνεύει σὰν πατέρας, ὁποὺ ὄχι καλύτερα· μόνε τί τὸ ὄφελος! Ξέρεις τί ἔκανε ὁ Κολοκυθούλης, ὅσην ὥρα τὸν ὁρμήνευε ὁ πατέρας του; Ἐχαμογέλαε κι' ἔπιανε μυῖγες! Ὁ Ἀϊγούμενος, κυρά μου, ξέρει τί κρένει.

(1771 — 1823)

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΕΛΕΝΗ

Ἔλα νὰ ζεῖς
Ἔλα νὰ ζεῖς ποὺ σ' ἀγαπῶ
Ἔλα, ποὺ ἡ δόλια μου καρδιὰ
Ἐλένη, κλαίει γιὰ σένα.

Τὰ μάτια σου
Τὰ μάτια καὶ τὰ φρύδια σου
Τὰ μάτια καὶ τὰ χείλη σου
Ἐλένη, τὰ γραμμένα.

Αὐγή, αὐγή,
Αὐγή, βραδὺ τὰ λαχταρῶ,
Αὐγὴ τὰ βλέπω, τ' ἀπαντῶ
Ἐλένη, στ' ὄνειρό μου.

Πᾶρε στολὴ
Πᾶρε στολὴ σκοταδερή,
Πᾶρε τὴ νύχτα, πρόφτασε
Ἐλένη, στὸ κλευρό μου.

Καὶ δῶσε μου
Καὶ δῶσε μου προσκέφαλο
Καὶ δῶσε μου τὸ χέρι σου
Ἐλένη, ν' ἀκουμπήσω.

Κι' ἂν μ' ἀγαπᾶς,
Κι' ἂν μ' ἀγαπᾶς χίλιες φορές
Κι' ἂν μ' ἀγαπᾶς, τὰ τ' ὁρκισθεῖς
Ἐλένη, γιὰ νὰ ζήσω.

Κι' ἂν γιὰ καλὸ
Κι' ἂν γιὰ καλὸ τῆς νειότης σου,
Κι' ἂν γιὰ δικό σου ψυχικὸ
Δὲν μ' ἀγαπᾶς, Ἐλένη,

Σὰν τὰ στερνὰ
Σὰν τὰ στερνά, τ' ἀγνόφωτα,
Σὰν τ' ἄστρα, ποὺ ἡ ἀνατολὴ
Ἐλένη τὰ μαραίνει,

Θὰ σβύσω ἐμπρός
Θὰ σβύσω ἐμπρός σου ὅταν σὲ ἰδῶ,
Θὰ σβύσω ὅταν τὰ μάτια μου
Ἐλένη, ἔρθεις νὰ κλείσεις !

ΤΟ ΔΙΚΟ ΜΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΟ

Τοῦ Γιάννη ΡΙΤΣΟΥ

Δειλινό. Κόπασε τὸ μελτέμι. Λαμποκοπάει ἡ μουσκεμένη ἀμμουδιὰ κάθε ποὺ ἀποτραβιέται ἡ θάλασσα. Τὸ λοξὸ πεῦκο συλλογιέται. Συλλογιόμαστε καὶ μεῖς μαζί του, τραβᾶμε στὸν ἄμμο γραμμές, γράφουμε κάτι ψηφία, κάτι ζουγραφιές, μιὰ γοργόνα, μιὰ καρδιά, μιὰν ἄγκυρα — ἔτσι, τί νὰ πεῖς; Θέλεις κάτι νὰ φτιάξεις, νὰ δώσεις, γιὰ νὰ γιομίσει ὁ καιρός, νὰ ξανασάνεις. Κρατᾶς στὰ χέρια τὴν ἡμέρα σὰν ἕνα γράμμα μέσα στὸν ἄσπρο φάκελο. Θὰ γράψεις τὴ διεύθυνση, δυὸ λέξεις μόνο: στοὺς ἀνθρώπους. Τίποτ' ἄλλο. Θᾶναι κεῖ μέσα ἕνα κομμάτι θάλασσα, ἕνα ἄστρο, τρεῖς-τέσσερις πευκοβελόνες — ἡ χαρά σου. Καὶ θὰ χαμογελᾶς στὸν ὕπνο σου. "Οπου νᾶναι θὰ πάρουν τὸ γράμμα. Θὰ τ' ἀνοίξουν. Θὰ ξεδιπλώσουν τὴ θάλασσα. Διαβάζουν. Πῶς φέγγουνε τὰ μάτια τους. Εἶναι λοιπὸν τόσο δύσκολο νὰ χαίρουνται οἱ ἀνθρῶποι; «Ποιοὶ κλέβουν ἀπ' τὰ μάτια μας τὸ φῶς;» "Ετσι ρωτούσαμε ἄλλοτες. Τώρα τὸ ξέρουμε. Δὲν τὸ ρωτᾶμε πιά. Μονάχα πολεμᾶμε.

Ὁ ἥλιος λέει: «Εἶμαι δικός σας. Πάρτε με. Βγάλτε ἀπ' τὴ μέση κεῖνον ποὺ μὲ φράζει». Ἡ θάλασσα λέει: «Εἶμαι δικιά σας». Τὸ ἴδιο κι' ὁ ἀγέρας καὶ τὸ δέντρο κι' ὁ οὐρανὸς κ' ἡ γῆς: «Πάρε με. Δούλεψέ με. Φτιάξε με καὶ φτιάξε τὴ χαρά σου».

Γράφεις στὸν ἄμμο ἀριθμούς. Μετρᾶς μὲ τὴν καρδιά σου τὴ χαρὰ τοῦ κόσμου. Μετρᾶς τὴν πίκρα του. Λογαριάζεις τὰ ἔξοδα τῆς μέρας, τὶς ἔγνοιες σου, σὰ νὰ λογαριάζεις τὰ ἔξοδα ποῦκανες γιὰ ν' ἀγοράσεις παιχνίδια στὰ παιδιά, φανέλλες γιὰ τοὺς φαντάρους, τσεμπέρια γιὰ τὶς μαννάδες. Ναί, κάτι φτιάξαμε. Κάνεις τὴ σούμα: πιστεύω.

"Ησυχα, σιωπηλὰ ἡ βραδιὰ μαζεύει τὰ χρώματα σὰν τὴν καλὴ νοικοκυρὰ ποὺ μαζεύει ἀπ' τὸ σκοινὶ τῆς πλύσης τὰ κόκκινα μεσοφόρια καὶ τὰ πράσινα βρακιά, τὶς θαλασσιὲς ποδιὲς καὶ τὶς μυριόπλουμες βελέντζες. Μιὰ γλυκειὰ μουρουδιά. Φύκια καὶ ρετσίνι. Νοτισμένη ζέστα. Κάπου ἀναμμένο κάρβουνο. Κεῖ πίσω ἀπὸ τὸ βουναλάκι θὰ σιδερώνει ἡ βραδιὰ τὴ νυχτικιά της. "Αναψε κιόλας τὴ λάμπα της. Τὸ πρῶτο ἀστέρι.

Ἀράζει μιὰ τράτα. Τραβᾶνε σιωπηλὰ τὰ δίχτυα. Γυμνὰ τὰ πόδια μπήγουνται στὸν ἄμμο. Λοξὰ τὰ κορμιά. Τεντωμένα τὰ νεῦρα. Τὰ μούσκουλα πετάγουνται στὰ μπράτσα καὶ στὰ μπούτια. Βαθειὲς χαρακιὲς αὐλακώνουν τὰ λιοκαμμένα πρόσωπα. Δυὸ νέοι σταματᾶνε δίπλα τους. Κουβεντιάζουν.

— Τί μόχτος. Καὶ μπορεῖ νὰ μὴν πιάσουν μήτε ἕνα ψάρι.

— Μόχτος δίχως πλερωμή.

— Ἀλλιὰ σὲ κεῖνονε ποὺ δὲ μοχτεῖ καθόλου.

— "Αδεια ζωή.

— Ναί.

— Τώρα μοχτοῦνε ὅλοι γιὰ μιὰ φούχτα ἀνθρώπους.

— Εἶδες καὶ πάλι τόσα φτιάξανε.

— Ναί, μὰ μὲ πόση πίκρα, πόσα βάσανα...

— Σκέψου μεθαύριο ποὺ καθένας θὰ δουλεύει γιὰ ὅλους κι' ὅλοι γιὰ τὸν καθένανε. Τί βλογημένος μόχτος. Τί χαρούμενος μόχτος.

— "Ω, τότες...

— Ναί, τώρα χρωστᾶμε νὰ μοχτοῦμε γιὰ τοῦτο τὸ τότες, γιὰ μᾶς, γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Γιὰ βάλτο μὲ τὸ νοῦ σου. Νὰ φτιάχνεις κάτι ὄχι γιὰ σένα καὶ γιὰ δυὸ ἢ γιὰ πέντε ἄλλους. Νὰ φτιάχνεις κάτι καὶ νὰ λές: «Αὐτὸ 'ναι γιὰ ὅλους καὶ γιὰ μένα.» Νὰ ξέρεις πῶς προσμένουνε νὰ τὸ δεχτοῦν χιλιάδες. Χιλιάδες νομάτοι νὰ τὸ χαίρουνται. Καὶ σὺ νὰ χαίρεσαι χιλιάδες χαρές. Γιὰ σκέψου το. Τί κέφι τότες νὰ δουλεύεις. Τσιτώνεται ἡ καρδιά. Φουσκώνουν τῆς ψυχῆς τὰ μούσκουλα. Νὰ δίνεις ὅλης τῆς ψυχῆς σου τ' ἀγαθὰ γιὰ νὰ τὰ βρίσκεις χιλιαπλάσια στὶς ψυχὲς ὅλου τοῦ κόσμου.

— "Ω, τότες, ναί.

— Καὶ τώρα, ναί, γιὰ τὸ τώρα ποὺ φτιάχνει τὸ τότες.

Βραδιάζει γιὰ καλά. Οἱ ψαράδες τραβᾶνε τὰ δίχτυα. Πάνου στὰ λιοφρυγμένα τους γυμνὰ κορμιὰ τρεμουλιάζει ρίγες-ρίγες ἡ γαλαζωπὴ ἀντιφεγγιὰ τῆς θάλασσας. "Ενα τραγούδι ἀγαπημένο ἔρχεται ἀπὸ πέρα, ἀπ' τὶς σκηνὲς τῆς ἀκρογιαλιᾶς:

"Οσα βλέπουμε μπροστά μας
ἀπ' τὰ χρόνια τὰ παλιὰ
στὴ δουλειά μας τὰ χρωστᾶμε
ζήτω, ζήτω ἡ ἐργατιά.

Μᾶς ξέρει τοῦτο τὸ τραγούδι. Τὸ ξέρουμε. Χιλιάδες κόσμος ἔχει βάλει τὴν καρδιά του μέσα σὲ τοῦτο τὸν ἁπλὸ σκοπό. Ἡ πίστη, τ' ὄνειρο, ὁ ἀγώνας. Μιὰ μεγάλη Ἱστορία. Πολὺ καρδιοχτύπι, πολὺ αἷμα, πολλὴ ἐλπίδα κ' ἐνθουσιασμός. Ἀκοῦμε τοῦτο τὸ τραγούδι, κυττᾶμε τοὺς ψαράδες, θυμόμαστε κεῖνους τοὺς ἄλλους ψαράδες, πίσω ἀπ' τὰ χρόνια, θυμόμαστε κεῖνον τὸ γέρο περβολάρη ποὺ μοχτοῦσε ὡς τὰ στερνά του, κλαδεύοντας τὰ δέντρα, φυτεύοντας τὰ νιὰ βλαστάρια, ποτίζοντας.

— Παπποῦ, τοῦ λέγαμε. Δὲν κάθεσαι μιὰ σταλιὰ νὰ ξανασάνεις;

— "Ετσι ξανασαίνω, γιέ μου.

— Καὶ δὲν κουράζεσαι;

— "Αμα κάθουμαι κουράζουμαι. Σὰ βουληθεῖ ὁ Θεὸς θὰ σταματήσω. Μὰ καὶ κεῖ πάνου λέω νὰν τοῦ ζητήσω νὰ μ' ἀφήκει νὰ περιποιέμαι τὰ δέντρα του. Καὶ βὲ θᾶβγει ζημιωμένος. Θὰν τοῦ φτιάξω, μάτια μ', κάτι δεντρὰ ποὺ θὰν τοῦ σπᾶνε τὰ ρουθούνια ἀπ' τὴ μοσκοβολιά τους.

— Καὶ ποῦ τὸ ξέρεις, παπποῦ, πῶς ἐκεῖ πάνου ἔχει δέντρα;

— "Αμ' δὰ στραβὸς εἶμαι καὶ δὲ γλέπω; Τί ἄλλο, μαθές, εἶναι τ' ἀστέρια πάρεξ τὰ λουλούδια ποῦχουνε τὰ δέντρα τ' οὐρανοῦ; Πὲς λεμονιές, πὲς ἀγλαδιές, πὲς μηλίτσες. Καὶ δὲ σὲ παίρνει κάθε βράδι ἡ μοσκοβόλια ποῦρχεται ἀπὸ κεῖ ψηλά; Τὸ μεσονύχτι ποὺ κοιμᾶσαι στὴν ταράτσα σοῦ περουνιάζουνε τὰ σπλάχνα τοῦτες οἱ εὐωδιές. Μὰ κι' ἂν δὲν ἔχει πάλι, θὰ φυτέψω ἐγώ. Θὰ πάρω κάμποσους σπόρους στὸ μαντήλι μου.

Πότιζε τὸ περβόλι καὶ κουβέντιαζε. Καμάρωνε τὰ νιόβγαλτα δεντράκια. "Επλενε τὰ φύλλα. Στύλωνε τὰ στραβὰ κορμιά. Κάτι μουρμούριζε. Τὸ νοτισμένο χῶμα εὐώδιαζε. Μιὰ λεμονίτσα τέντωνε γυαλιστερὰ τὰ δυνατά της φύλλα.

— Τὴ βλέπεις τοῦτη δῶ τὴν κοπελλίτσα. Ξεφάντωσε. Νά, νά. Πέρσι εἶταν μιὰ σταλίτσα, τόση

(Συνέχεια στὴ σελίδα 15)

ΜΙΑ ΝΕΑ ΣΤΡΟΦΗ

Τοῦ Α. ΠΑΝΣΕΔΗΝΟΥ

Ὁ Θράσος Καστανάκης ἀποτελεῖ γιὰ τὰ γράμματά μας ἕνα νέο εἶδος ἀνθρώπου. Συνδυάζει, μ' ἕνα περίεργο τρόπο, τὴν πνευματικότητα τοῦ Εὐρωπαίου καὶ τὴν ψυχικότητα τοῦ Ρωμιοῦ. "Εχει τὴν πνευματικὴ φινέτσα τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς τὴ ψυχικὴ φτήνεια του, ἢ τοὐλάχιστο μὲ τὸν ψυχικὸ πλοῦτο τοῦ Ἀνατολίτη. Μπορεῖ λοιπὸν νὰ εἰπεῖ κανεὶς πῶς ὁ Καστανάκης εἶναι, γιὰ τὸν τόπο μας καὶ στὴν περιοχὴ τῆς λογοτεχνίας, ὁ εἰσηγητὴς ἑνὸς αἰσθητικοῦ πνεύματος, στὴν Εὐρωπαϊκὴ του ποιότητα.

Τοῦ πνεύματος τούτου ὑπῆρξε χρόνια αἰχμάλωτος. Τόνε δυνάστεψε μὲ τὸν τρόπο του,—μὲ τὸν τρόπο ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμα δυναστέβει ὁλάκαιρο τὸν παγκόσμιο πολιτισμὸ μας! Μᾶς δένει μαζί του μὲ τὴν κατάπληξη καὶ τὸν θαυμασμὸ καὶ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε τὸν ἑαυτό μας δηλαδὴ νὰ χάνουμε τὴν ψυχή μας. Ὡστόσο χωρὶς ψυχὴ καμιὰ πνευματικὴ κατάχτηση δὲ μένει.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας τοῦ Καστανάκη, ποὺ πιάνει περίπου καμιὰ δεκαπενταριὰ τόμους, — εἶναι ἡ ἱστορία τῶν σχέσεών του μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ σκέψη, εἶναι μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς μιὰ πάλη μ' αὐτήν. Στὰ πρῶτα του ἔργα ὁ συγγραφέας εἶναι ἕνα ὄργανό της. Στὰ τελευταῖα τὴν κάνει ὄργανό του. Πειθήνιο ὄργανο καὶ γοητευτικό. Ὁ Καστανάκης ξεκίνησε ὡς συγγραφέας πνευματώδης καὶ χιουμορίστας μὲ κάποιες τάσεις κοσμοπολιτισμοῦ (μὲ τὴν κακὴ σημασία τῆς λέξης) καί, χωρὶς νὰ χάσει τίποτα ἀπὸ τὸ πνεῦμα του, γίνεται σήμερα ἕνας συγγραφέας ἐπαναστάτης κι' ἀνθρωπιστής.

Βέβαια, καὶ στὶς πιὸ κακές του στιγμὲς δὲν ἔπαψε νᾶναι πάντα ἕνας περίφημος μάστορας τοῦ λόγου, γεμᾶτος φίνα ἐξυπνάδα, πρωτότυπη καὶ δυνατὴ παρατήρηση καὶ ἀπρόοπτη σκέψη. Εἶναι ὅλα τοῦτα πράματα ἀρκετὰ γιὰ νὰ συντηρήσουν μιὰ ἀξιόλογη τέχνη, ἀλλὰ ποτὲ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ δώσουν στὴν τέχνη τοῦτη τὸ στοιχεῖο τῆς ἀντοχῆς της στὸ χρόνο. Αὐτὰ βέβαια σὰ μιὰ πολὺ γενικὴ παρατήρηση. Γιατὶ κι' ἀπὸ τὸ παλιὸ ἔργο τοῦ Καστανάκη ὑπάρχουν περίφημα πράγματα ποὺ ξεπερνοῦν κάθε ἄλλο δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνικῆς σκέψης. Ὁ καφετζῆς Ρεμπέτας λόγου χάρη (ἀπὸ τὰ Μυστήρια τῆς Ρωμιοσύνης) εἶναι ἕνας ὡραῖος τύπος ρωμιοῦ Δονκιχώτη ποὺ τίποτα δὲ χρειάζεται γιὰ νὰ μείνει στὴ μικρὴ νεοελληνική μας αἰωνιότητα. Ὡστόσο τὸ βέβαιο πάλι εἶναι ὅτι ὁ Καστανάκης ἀποκαλύπτοντας ψυχολογικὰ τοὺς ἥρωές του, τοὺς εἰρωνεύτηκε κατὰ κανόνα ἀπάνθρωπα καὶ σκληρὰ στάθηκε ἀπέναντί τους μὲ πόζα. Ξεχώρισε τὰ τσανάκια του ἀπ' αὐτούς. Πολλὲς φορὲς τοὺς γελοιοποίησε ἄδικα καὶ μόνο γιὰ κέφι.

Στὸ μεταξὺ στὸ μικρό μας κόσμο συμβῆκαν τεράστια γεγονότα: Ὁ φασισμός, ὁ μεγάλος πόλεμος καὶ ἡ μικρόψυχη νίκη. Καὶ μέσα στὴν ἀγωνία τῶν γεγονότων τούτων ἡ τέχνη τοῦ Καστανάκη σημείωσε τὴν ἀποφασιστική της στροφή: Ὁ συγγραφέας μας συμφιλιώθηκε ὁριστικὰ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Εἶδε μπροστὰ στὰ μάτια του τὸ δρᾶμα τοῦτο ὁλάκαιρο καὶ τὸ κυριότερο εἶχε τὸ μέσο νὰ τὸ ἐμβαθύνει. "Εζησε μάλιστα δυὸ ἀπὸ τὶς πιὸ συγκλονιστικὲς σκηνές του. Τὴ γαλλικὴ πτώση καὶ τὴν ἑλληνικὴ ἀντίσταση. Πλησίασε τὸ λαὸ περισσότερο καὶ γνώρισε ἐντελῶς τὴν ψυχή του. Στὴ Γαλλία εἶδε τὸ πνεῦμα καὶ τὸν πολιτισμὸ ποὺ προδίνουνται ἀπὸ κεῖνους ποὺ τὰ κατεῖχαν καὶ τὸν ἁπλοϊκὸ χωρικὸ νὰ σηκώνεται μ' ὁλόρθη ψυχὴ καὶ νὰ πληρώνει μὲ τὸ αἷμα του τὸ λύτρο τῆς προδοσίας. Στὴν Ἑλλάδα εἶδε τὴν ἐποποιΐα τῆς Ἀντίστασης,—πού, ὅσο κι' ἂν τὴν συκοφαντοῦν οἱ σταματημένες ψυχές, ἀποτελεῖ τὸ προζύμι μελλοντικῆς ἱστορίας μας πεντακοσίων ἐτῶν. Πιστὸς στὸν πολιτισμὸ τῆς Εὐρώπης, παρακολούθησε ἕνα πόλεμο ὅπου δὲ γικήθηκε μόνο ὁ φασισμός, τὸ τελευταῖο τέκνο τοῦ πολιτισμοῦ τούτου, ἀλλὰ νικήθηκε κι' ὁ πατέρας του.

Ὁ Καστανάκης πιστεύει πιὰ τώρα περισσότερο στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ λιγότερο στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Τὸ πνεῦμα του προσαρμόζεται αὐτόματα σὲ ἀνθρωπινότερα μέτρα. Ξαίρει πῶς ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νᾶναι ἀπ' ὅλα: γενναῖος κι' ἀδύνατος, τίμιος καὶ ἄτιμος, γελοῖος καὶ τραγικός, χωρὶς γι' αὐτὸ νᾶναι λιγότερο ἀξιαγάπητος. Ξαίρει πῶς τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι τραγικὸς ἐπειδὴ εἶναι καὶ γελοῖος καὶ κάποτε ἴσως εἶναι καὶ γελοῖος ἐπειδὴ εἶναι τραγικός. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ τάχει ὅλα. Μὲ τὴ συνείδηση τούτη μπορεῖ ν' ἀγαπᾶς πραγματικὰ τὸν ἄνθρωπο. Τὸν ἀγαπᾶς καὶ τὸν βλέπεις κι' αὐτὸ εἶναι ἀρκετό. Καμιὰ ἄλλη συνέπεια δὲ χρειάζεται.

Ἀπὸ τὴν ἀφετηρία τούτη ὁ Καστανάκης ξεκινάει ἀπὸ δυὸ τρία χρόνια καὶ τὰ τελευταῖα βιβλία του, τὸ «7 Ἱστορίες» καὶ τὸ «Ἡ προδομένη Γαλλία» * σημειώνουνε δυὸ σταθμοὺς στὸ νέο του δρόμο. Καταλαβαίνει κανεὶς ἀμέσως πόσο λίγο νοιάζεται πιὰ ὁ συγγραφέας γιὰ τὴν περίτεχνη ὀργάνωση τοῦ ὁλικοῦ του, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πῶς τὴν ἐγκταλείπει καθόλου. Ἡ κύρια προσπάθειά του εἶναι, ν' ἀποκαλύψει τὸ βάθος τῶν ἁπλῶν πράξεων, νὰ βρεῖ τὴν ἀνθρώπινη χορδὴ τῶν γεγονότων. Μὲ τὴ νέα τούτη ἀντίληψη, παίρνουνε ἰδιαίτερο νόημα καὶ γοητεία οἱ πλούσιοι ἐκφραστικοὶ του τρόποι, ἡ νευρώδικη φράση, τὰ ὑπονοούμενα, τ' ἀστεῖα, οἱ ἀπρόοπτες παρεκβάσεις, οἱ ἀπροσδόκητοι χαραχτηρισμοί, οἱ μπερμπαντιές, οἱ σερετιές, οἱ γρουσουζιές κι' ὅλα τ' ἄλλα τσαλίμια, τῆς Καστανάκικης ἔκφρασης. Τὸ ἔργο του πιὰ εἶναι ἀνθρώπινο μ' ὅλη τὴν ἔκταση τῆς ἔννοιας τούτης. Ἡ προδομένη Γαλλία εἶναι ἡ προδομένη ἀνθρωπότητα. Γιατὶ οἱ Γάλλοι εἶναι ὅλοι οἱ προδομένοι ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τους λαοί, ποὺ βρεθήκανε ξαφνικὰ ὑποχρεωμένοι νὰ σηκώσουν στοὺς ὤμους τους μιὰ παράδοση εὐγένειας καὶ πολιτισμοῦ ποὺ οἱ, ὡς τότε, κάτοχοί τους τὸ ἐγκαταλείψανε σὰν ἄχρηστο ὀλικό. Κι' ἡ Γαλλία ἐξάλλου ἐξακολουθεῖ ν' ἀντιπροσωπεύει καὶ σήμερα ἀκόμα τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπιᾶς, ἂν ὄχι ἐντελῶς στὴν πραγματικότητα, βεβαιότατα ὅμως στὸ θρῦλο. Ἀλλὰ καὶ ὁ θρῦλος εἶναι πραγματικότητα. Γιατὶ

* Κυκλοφόρησε ἐδῶ καὶ λίγες μέρες σὲ καλλιτεχνικὴ ἔκδοση, μὲ εἰκόνες τοῦ Γ. Βακαλό, ἀπὸ τὸν οἶκο «Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου».

(Συνέχεια στὴ σελίδα 10)

ΤΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΗΣ ΛΕΩΦΟΡΟΥ ΑΜΑΛΙΑΣ

Τοῦ Νίκου ΠΟΛΙΤΗ

I

Σὲ σένα,
ποὺ προβάλλοντας ἀπ' τὰ τριανταδύο γαληνεμένα κορτίνια
τὰ μάτια, ποὺ ἐντός τους τὰ σκοτωμένα χελιδονόψαρα
ὑφαίνανε τοὺς μπερντέδες τῆς δύσης,
καὶ τὸ στόμα, ποὺ τὸ γιόμιζε ἡ σφοροκάδα
κατεβαίνοντας ἀπ' τῶν φυκιῶν τὰ ρουμάνια,
Σὲ σένα,
ποὺ ἀναρώτησες μ' ὅλην τὴ θλίψη τοῦ μικροῦ τοῦ δελφινιοῦ
ποὺ κλώτσησε μακριὰ τὸ τόπι του, τ' ἄστρο τῆς τραμουντάνας :
— Καραβοκύρη, ἐσὺ μὲ τὰ πανιά σου στὸ κουτί,
— Καραβοκύρη, ἐσὺ μὲ τὰ πανιὰ στὴ ναφθαλίνη,
— Καραβοκύρη μὲ τὸ σιδερένιο τὸ τετράφυλλο στὴν πλάτη σου
καὶ τὸ πετρέλαιο στὴν καρδιά σου,
ζεῖ ὁ βασιλιᾶς ὁ Ἀλέξαντρος ἀκόμα; Ζεῖ;
— Ναί, κοπέλλα μου, ζεῖ καὶ βασιλεύει.

II

Καὶ τώρα «μάϊνα καὶ φτιάσαμε, σία κι' ἀράξαμε, βίρα καὶ λέβα».
— Καλῶς μᾶς ἤρθατε.
— Καλῶς σᾶς βρήκαμε.
Κι' ἔλα πικρὸ σὰν τὸ ρετσίνι στεριανό μου ντέρτι.
Νᾶμουν τὸ Μάη πιστικὸς τὸν Αὔγουστο δραγάτης,
καὶ στὴν καρδιὰ τοῦ χειμωνοῦ... χά χὰ χὰ χά.
— Σῶπα, μπᾶς καὶ τ' ἀκούσει κεῖνος ὁ στραβὸς ὁ Κρητικὸς
ποὺ τραγουδάει στὶς δημοσιὲς καὶ τοῦ τὸ κλέψει ὁ ἀγέρας
κ' ἔτσι τὸ μάθει ἡ θάλασσα καὶ πνίξει τοὺς λεβέντες.
— Πές το, μωρέ, κι' ἂς πάει καὶ τὸ παλιάμπελο
πές το, μωρέ, κι' ἂς πνίξει τοὺς λεβέντες.
— Σιγὰ καλέ μ' σιγά, σιγὰ τὴν ἄμαξα, χὰ χὰ χὰ ὦχ κι' ἀμὰν ἀμάν,
καὶ στὴν καρδιὰ τοῦ χειμωνοῦ κάτ' ἀπὸ τὶς κουβέρτες
ν' ἀκούω μακρυὰ τὴ θάλασσα νὰ ροκανίζει βράχια,
καὶ μ' ἁλμπουρα τῶν καραβιῶν νὰ καμακώνει ναῦτες.

III

Ὁ Βασιλιᾶς Ἀλέξαντρος πέθανε!
Τὸν ἔστρωσε πάνω στὴν ἄσφαλτο σαρανταπέντε μέτρα τοῦ μάκρους
μιὰ μικρὴ γλυκόλαλη σφαῖρα ἀπὸ χαλκὸ τῆς Δωδώνης
κι' ἀπὸ θυμάρι τοῦ Ὑμηττοῦ,
τὴν ὥρα ποὺ μὲ τὸ μιστρὶ καὶ τὸ τσιμέντο στὰ μάτια του
ἑτοιμάζονταν νὰ πιχήσει
τὴν καινούργια πρωτεύουσα τῆς μετάνοιας.
Καὶ τὸ καριοφῶλι του βράντηξε τόσο ὡς μπρουμήτησε
ποὺ ὁ σεισμὸς ἀλαφιάστη,
δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλλια,
καὶ πάει μὲς ἀπ' τῆς Κόρινθος τ' ἀνυποψίαστα σπίτια
πέρα καὶ πέρα ὡς τῆς Γιοχοχάμας τὶς πρωτοστόλιστες κερασιές.
Κ' οἱ κερασιὲς τινάξανε τὰ λευκὰ πένθιμα γιαπωνέζικα ροῦχα
ἀρματώθηκαν τὰ κόκκινα βόλια τους, κ' ἦρθαν.
"Ηρθανε μὲ τὶς κούνιες τῆς θάλασσας,
ἦρθανε μὲ τὰ ζαγορι

Τὸ ἑλληνικὸ διήγημα

ΑΠΟ ΤΙΣ "ΜΕΡΕΣ ΜΑΥΡΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ"

Τοῦ Δημοσθένη ΒΟΥΤΥΡΑ

ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Στὸ 'Αρχαιολογικὸ Μουσεῖο, ποὺ εἶχε μεταβληθεῖ σὲ 'Εστία τῶν Καλλιτεχνῶν μουσουργῶν, μουσικῶν κ' ἑνὸς μόνου Λογοτέχνη, ἐμένα, καθόμουν καπνίζοντας. Εἴμουν στὴ δεύτερη αἴθουσα, μακρυὰ λίγο, ἀπ' τὸ θόρυβο τῆς πρώτης, ποὺ γίνονταν τὰ συσσίτια. Καὶ μόνος. Περίμενα νὰ ξεκουραστῶ, νὰ ξεϊδρώσω γιὰ νὰ φύγω. Τὶς δυὸ μερίδες φασόλια τὶς εἶχα πάρει καὶ βρισκόντουσαν σ' ἕνα γραφεῖο ἀπὸ κάτω, ποὺ κοντὰ καθόμουνα.

Καὶ κανεὶς δὲν περνοῦσε, δὲν ἔμπαινε μέσ' στὴν αἴθουσα αὐτή, ἐνῶ στὴν ἄλλη, τοῦ συσσιτίου, γινόταν διαβολικὸς θόρυβος καὶ κάποτε, ὅταν αὐτὸς δυνάμωνε, ὑψώνονταν, ξεπετάγονταν, σὰ γένημά του, φωνὲς στριγγὲς γυναικεῖες...

Νὰ ὅμως κάποιος μπῆκε. 'Ο Φωκίων Ρὸκ ὁ γλύπτης.

Φίλος παλιός. Μὲ εἶδε καὶ ἦρθε κοντά μου καὶ κάθισε σὲ καρέκλα ὅμοια μὲ τὴ δική μου, ποὺ ὅλο σὰ νὰ μὲ ἀπειλοῦσε μὲ τοὺς ἄγριους τριγμοὺς της πὼς θὰ μὲ πετάξει κάτω.

Μιλήσαμε μὲ τὸ Ρόκ, εἴπαμε πολλὰ καὶ ὄλο νέα. Τὰ παλιά, τὰ ὡραῖα, οἱ μέρες οἱ καλές, δὲν τολμοῦσαν νὰ ξεμυτήσουν μπροστὰ στὰ νέα, στὰ νέα τὰ μαῦρα, τὰ ἀπαίσια. Μέσα σὲ πέρασμα φαντασμάτων, σὲ παρέλαση σκελετῶν, ποιὰ μορφὴ ροδαλή, γλυκειὰ μπορεῖ, τολμᾶ νὰ παρουσιαστεῖ;

Κι' ἄκουσα πολλὰ νὰ λέει ὁ Ρὸκ πολλὰ ποὺ εἶδε καὶ τὶς ἡμέρες μάλιστα, ποὺ ἐγὼ χαροπάλευα, στὰ μεγάλα κρύα...

Εἶχε πάει καὶ στὴν Αἴγινα καὶ στὶς φυλακές της. Καὶ κεῖ πολλὰ ἄκουσε, πολλὰ κακὰ εἶδε καὶ κανένα εὐχάριστο, κανένα καλό.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΟ ΧΥΛΟ

Μέσα στὴ φυλακὴ κάθε μέρα τοὺς ἔβραζαν χυλό. Οἱ φυλακισμένοι εἶχαν κάτι νὰ τρῶνε καὶ οἱ θάνατοι λιγόστεψαν.

Μιὰ μέρα ὅμως παρουσιάστηκε ἕνας φυλακισμένος λέγοντας πὼς τὸν εἶχε πειράξει ὁ χυλός, τοῦχε φέρει διάρροια, καί...

Τοῦ ἔβρασαν λίγο ρύζι καὶ τοῦ τὸ ἔδωσαν πρὶν ἀρχίσει τὸ μέρασμα τοῦ συσσιτίου.

Μὰ ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ μεράσματος τοῦ χυλοῦ, φάνηκε ὁ φυλακισμένος ἐκεῖνος, ποῦχε φάει τὸ ρύζι, νὰ μπαίνει κρατώντας τὴν καραβάνα του καὶ ζητώντας νὰ πάρει κι' αὐτὸς συσσίτιο.

— Τί θέλεις ἐδῶ ἐσύ; τοῦ φώναξαν οἱ φύλακες, ἐσὺ ἔφαγες λαπά.

Καὶ τὸν ἐμπόδισαν νὰ λάβει μέρος στὴν οὐρὰ ποῦχε γίνει ἀπ' τοὺς φυλακισμένους.

— Πεινάω! τοὺς ἀπάντησε ὁ φυλακισμένος.

— Μὰ δὲ μπορεῖς νὰ πάρεις, ἐσὺ ἔφαγες! Καὶ γι' αὐτὸ μακρυά! Φεύγα!

— Μὰ πεινάω, πεινάω! Τί νὰ μοῦ κάνει λίγο ρυζάκι!

—"Ελα, ἔλα, φεύγα!.. "Εξω!

Καὶ οἱ φύλακες τὸν ἔπιασαν καὶ σπρώχνοντάς τον τὸν ἔβγαλαν ἀπ' τὸ μαγεριό.

— Μὰ πεινάω, μωρέ, πεινάω! 'Εφώναζε αὐτός, ὅταν τὸν εἶχαν πετάξει ἔξω, καὶ δὲ φαινόταν.

Τὸ πλῆθος τῶν φυλακισμένων εἶχε μείνει ἀσυγκίνητο.

—"Αφοῦ εἶχε φάει τί θέλει πάλι;

— Καὶ λαπά!

— Ξέρεις τ' εἶνε ὁ λαπᾶς; Μακάρι νὰ τὸν εἶχα γώ!

Κοντὰ στὸ μεγάλο καζάνι οἱ μάγεροι καὶ οἱ βοηθοί τους μὲ τὶς μεγάλες κουτάλες στὰ χέρια σὰ νὰ κρατοῦσαν ὅπλα γύρω ἀπὸ ἕνα ἱερό, εἶταν ἕτοιμοι γιὰ ν' ἀρχίσουν τὸ μέρασμα.

Καὶ εἶχε γίνει σιωπή. Τὸ πλῆθος τῶν φυλακισμένων μιλιὰ δὲν ἔβγαζε.

Μὰ κείνη τὴ στιγμὴ τῆς σιωπῆς, μιὰ φωνὴ στριγγιά, φωνὴ θηρίου ἐξαγριωμένου, ἀκούστηκε κ' ἕνας ἄνθρωπος σκυφτὸς ὁρμησε στὸ μαγεριὸ ἀφίνοντας αὐτὴ τὴ φωνή. 'Ο ἄνθρωπος ποὺ πεινοῦσε, καὶ ποὺ εἶχε φάει τὸ λαπά. Καὶ πρὶν προφτάσουν οἱ φύλακες νὰ τὸν κρατήσουν, χύθηκε κ' ἔπεσε μὲ τὸ κεφάλι μέσ' στὸ τεράστιο καζάνι, ποὺ μὲ ὁρμὴ ἔβραζε ὁ χυλός...

Φωνὴ μεγάλη βγῆκε, ὑψώθηκε τότε, ἀπ' τὰ στόματα ὅλων.

Καὶ ἡ τάξη τῶν φυλακισμένων χάλασε μὲ μιᾶς, καὶ ὅλοι ἤθελαν, ὅλοι ζητοῦσαν κάτι νὰ κάνουν, νὰ τὸν βγάλουν, νὰ βγάλουν τὸν ἄνθρωπο, ποὺ μέσα στὸ καζάνι σχεδὸν σκεπασμένος ὁλόκληρος ταραζόταν ἀκόμα, καὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ βράζει κι' αὐτὸς μαζὶ μὲ τὸ χυλό. 'Αλλὰ τοὺς ἀπομάκρυναν. Εἶταν δουλειὰ ἄλλων, δικῶν τους.

Καὶ οἱ φύλακες καὶ οἱ μάγεροι τὸν ἔπιασαν, ἔπιασαν τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἔβραζε μὲ τὸ χυλό, ἀπ' τὸ πανταλόνι του, μὰ τὸ πάνινο βρακί του εἶταν σάπιο καὶ τοὺς ἔμειναν τὰ κομμάτια του στὰ χέρια. Κ' ἔτσι βυθίστηκε πάλι, στὸ χυλὸ πιὸ πολύ.

Οἱ φυλακισμένοι παρακολουθοῦσαν μὲ γουρλωμένα μάτια.

Καὶ ὅταν ἐπιτέλους, κατόρθωσαν καὶ τὸν ἔσυραν ἔξω, φωνὴ θριάμβου καὶ ἀνακούφισης μαζί, βγῆκε ἀπ' τὰ στήθια τους.

Τὸν πέταξαν χάμω στὶς πλάκες καὶ τὸν ἔσυραν ἔπειτα λίγο μακρυὰ ἀπ' τὸ καζάνι.

Οἱ φυλακισμένοι μιλοῦσαν ὅλοι μαζί:

— Ποιός εἶνε;

— Θὰ τοῦστριψε...

—'Ο Μπάλιος, βαρυποινίτης...

— Μὰ θέλει πολύ...

— Τοῦχαν δώσει πρίν...

— Τὸν ἤξερες...

— Δὲν εἶπες ὅμως, καλά, τοῦ ξέστριψε...

— Λαπὰ τοῦχαν δώσει...

—'Αφοῦ τὸ φώναξε...

— Ναί, τ' ἄκουσα κ' ἐγώ...

— Μιὰ πρέζα λαπά...

— Πάει τώρα, γλύτωσε!

— Παίζεις μὲ τὴν πείνα!

Μὰ οἱ φυλακισμένοι ἡσυχοι τώρα, ἔπαιρναν τὶς θέσεις τους, ἄλλοι ζητοῦσαν τὶς καραβάνες ποῦχαν πετάξει. Καὶ οἱ μάγεροι στεκόντουσαν ἀκίνητοι χωρὶς τὶς κουτάλες στὰ χέρια.

'Ακούστηκε τότε ἡ φωνὴ τοῦ διοικητῆ, ποὺ εἶχε τρέξει κι' αὐτός, νὰ λέει:

— Αὐτὸν τὸ χυλὸ νὰ τὸν χύσετε!

—"Οχι, ὄχι, μή, μή, ἐβούηξε τὸ πλῆθος τῶν φυλακισμένων.

— Θὰ σᾶς φτιάξουμε ἄλλον. Δὲν πρέπει...

—"Οχι, ὄχι! ἐβούηξε πάλι τὸ πλῆθος.

— Μὰ ὁ διοικητὴς διατάζει!

— Μή, μή...

Τὸ καζάνι ὅμως ἔγειρε καὶ ὁ χυλὸς ἐχύθηκε στὶς πλάκες μὲ ὁρμή, κ' ἔφθασε σὰν κῦμα στὸ νεκρό, κῦμα ποὺ ἁπλώνεται ὁρμητικὰ καὶ φθάνει καὶ περιτριγυρίζει ψοφίμι, ποὺ πεταμένο στὴν ἀμμουδιὰ τῆς παραλίας βρίσκεται.

Οἱ φυλακισμένοι τότε, ποὺ ἄλλη φωνὴ εἶχανε βγάλει, βλέποντας τὸ χυλὸ νὰ χύνεται, ὁρμησαν μέσ' στὸ χυλὸ σπρώχνοντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ βία μαζεύοντας μὲ τὶς φοῦχτες τὸ χυμένο φαΐ, νὰ τὸ ρίχνουν στὶς καραβάνες τους, καὶ ἄλλοι πάλι, μὲ τὶς φοῦχτες παίρνοντάς το, τὸ ρουφοῦσαν...

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ

"Υστερα ἀπὸ ἀρκετὲς ἡμέρες ὁ Φωκίων Ρὸκ ἔφυγε ἀπ' τὸ νησὶ αὐτὸ γιὰ τὸν Πειραιᾶ μὲ καΐκι.

Γεμᾶτο εἶταν τὸ μικρὸ πλοῖο ἀπὸ ἐπιβάτες, γιατὶ δὲν ὑπῆρχε καὶ ἄλλο μέσο συγκοινωνίας.

Κ' ἔκανε δυνατὴ ψύχρα, ἡ ἐξακολουθοῦσε ὁ καιρὸς ὁ ἴδιος. Παγωμένος ἄνεμος φυσοῦσε καὶ οἱ ἐπιβάτες δὲν ἤξεραν πῶς νὰ προφυλαχτοῦν ἀπ' τὰ χτυπήματά του. Δυὸ Γερμανοὶ στρατιῶτες ποὺ βρισκόντουσαν κι' αὐτοὶ στὸ καΐκι, πηδοῦσαν κ' ἔκαναν κινήσεις γυμναστικῆς γιὰ νὰ μὴν παγώσουν.

'Ο Ρὸκ εἶχε καθίσει πάνω στὴ βαλίτσα του τυλιγμένος στὸ ἐπανωφόρι του. Δίπλα του εἶχε κάποιον σχεδὸν γυμνό, καθισμένον κάτω, καὶ μαζεμμένον χέρια, πόδια μαζί, ἑνωμένα, ποὺ ἔτρεμε, ἔτρεμε τρομαχτικά.

'Ο Ρὸκ δὲν ἄργησε νὰ μάθει, ὅτι αὐτὸς εἶταν ἀπολυμένος ἀπ' τὶς φυλακὲς Αἰγίνης, γιὰ νὰ πάει στὸν τόπο του.

—"Ετσι ἄφησαν τώρα, κι' ἄλλους, τοῦ εἶπε κεῖνος ποὺ τοῦδωσε τὴν πληροφορία, ἄμα δοῦνε ἑτοιμόρροπους ἀπ' τὴν πεῖνα γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ πολλὰ τοὺς ἀφίνουν ἐλεύθερους!

'Ο φυλακισμένος ἐλεύθερος, στράφηκε σὲ μιὰ στιγμὴ στὸν Ρὸκ καὶ τοῦ εἶπε:

— Πεινάω, πεινάω! "Εχεις τίποτα, ἕνα ψύχουλο, νὰ μοῦ δώσεις;

— Τί νὰ σοῦ δώσω, τοῦ ἀπάντησε ὁ Ρόκ, μακάρι νἆχα, δὲν ἔχω...

'Ο πρώην φυλακισμένος, ποὺ κοίταζε γύρω του, εἶδε κάποιον ποὺ ἔτρωγε χαρούπια, νὰ πετᾶ ἕνα ἀπ' αὐτά, ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ τὸ φάει. Σηκώθηκε τότε, μὲ κόπο, πιάστηκε, ἢ στηρίχτηκε στὸν ὦμο τοῦ Ρόκ, κ' ἔπειτα σ' ἑνὸς ἄλλου καὶ τὸ πῆρε.

Γύρισε ὕστερα, σύρθηκε στὴ θέση του, κ' ἔπεσε κεῖ κρατώντας τὸ χαρούπι.

'Ο Ρὸκ τὸν κοίταζε. Δὲ μπόρεσε νὰ τὸ φάει, ὅσο κι' ἂν προσπάθησε. Γ' ἄφησε.

'Ο Ρὸκ εἶδε τοὺς Γερμανούς, ποὺ πάλι εἶχαν ἀρχίσει νὰ πηδοῦν καὶ νὰ κάνουν κινήσεις γυμναστικῆς, καὶ τοῦ ἦρθε νὰ κάνει κι' αὐτὸς τὸ ἴδιο, γιατὶ εἶχε παγώσει.

Μὰ ξαφνικὰ ἄκουσε ἕνα πένθιμο ψάλσιμο, ψάλσιμο, ποὺ λένε γιὰ τοὺς ἐτοιμοθάνατους.

Αὐτὸς ποὺ ἔψελνε εἶταν ὁ ταχυδρόμος τῆς Αἴγινας. Καθισμένος σ' ἕνα σάκκο μεγάλο, καὶ ἀντικρὺ στὸν πρώην φυλακισμένον, τὸν κοίταζε κ' ἔψελνε...

— Μὰ τί λὲς τώρα, ἐσύ, τί κάνεις; τοῦ εἶπε ὁ Ρὸκ μὲ ἀγανάχτηση, πειραγμένος ἀπ' αὐτὸ τὸ ψάλσιμο.

— Τί κάνω; τοῦ ἀπάντησε ὁ ταχυδρόμος. Νὰ αὐτὸς ἐδῶ, θὰ πεθάνει σὲ λίγο!

—"Ελα!... τί εἶνε αὐτὰ ποὺ λὲς τώρα!

— Θὰ τὸ δεῖτε!

'Ο πρώην φυλακισμένος, ἂν καὶ τᾶπε δυνατὰ ὁ ταχυδρόμος, δὲ φάνηκε νὰ τ' ἄκουσε. "Εμενε σκυμμένος χωρὶς νὰ κοιτάζει πουθενά...

Τὸ πλοῖο ἔμπαινε στὸν προλιμένα, μὰ κάτι ἔπεσε πάνω στὸ Ρόκ, στὰ πλευρά του. 'Ο πρώην φυλακισμένος.

— Νά τος! φώναξε ὁ ταχυδρόμος, δὲ σᾶς τόπα;

'Ο πρώην φυλακισμένος εἶχε κυλίσει κάτω κ' ἔμεινε μὲ τεντωμένα πόδια.

— Πάει!

Στόνα του πόδι τὸ γυμνό, εἶχε μόνο μιὰ παλιοπαντοῦφλα. Τὸ βρακί του πάνινο, ὅπως καὶ τὸ σακκάκι του, σχισμένο, κοντό, βρώμικο...

Καὶ καθὼς τὸ καΐκι φέρνοντας τὸ νεκρὸ τοῦ ἐλεύθερου πιά, πρώην φυλακισμένου ἔμπαινε πανηγυρικὰ στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ, οἱ ἐπιβάτες, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι τῆς Μαύρης 'Αγορᾶς, ἄρχισαν νὰ βρίζουν, νὰ βρίζουν τὸ νεκρό, γιατὶ δὲν περίμενε νὰ μποῦνε στὸ λιμάνι πρῶτα νὰ φύγουν αὐτοί, κ' ἔπειτα νὰ πεθάνει!

ΜΙΑ ΝΕΑ ΣΤΡΟΦΗ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 9)

ἐκφράζει μιὰν ἀνάγκη. "Ενα ἰδανικό.

Τέλος ἐντύπωση κάνει, στὸ τελευταῖο αὐτὸ βιβλίο πού, ἀπὸ τὴ φύση τοῦ θέματός του, εἶναι κάπως πολιτικό, ὁ ὀργανικός σύνδεσμός τοῦ ἰδεολογικοῦ περιεχομένου, μὲ τὸ ὁπόλοιπο ὁλικό τοῦ ἔργου. 'Ο Θράσος Καστανάκης μπορεῖ νὰ εἰπεῖ κανεὶς πὼς ὑπῆρξε ὡς συγγραφέας ἀνώτερος ἀπὸ τὸ μέσο ὅρο τοῦ ἀναγνωστικοῦ μας κοινοῦ. 'Υπῆρξε ὁπωσδήποτε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἄρτιους πεζογράφους μας, ἴσως ὁ ζωντανότερος. Εἶναι εὐχάριστο γιὰ τὰ γράμματά μας ποὺ παρουσιάζεται τώρα τόσο ἀνανεωμένος ὥστε νὰ στέκεται στὸ ὕψος τῶν μεταπολεμικῶν ἀπαιτήσεων. Εἶναι ἕνας συγγραφέας ἐπαναστάτης μὲ τὴ γενικότερη σημασία τῆς λέξης. "Οχι μονάχα στὴ φόρμα ὅπου πέτυχε μιὰ ἐντελῶς προσωπικὴ ἔκφραση, ἀλλὰ καὶ στὸ πνευματικότερο περιεχόμενο τῆς τέχνης του. Γιατὶ ἡ εὐφυΐα του σπάνει μοιραῖα τὰ πλαίσια τῆς συμβατικῆς σκέψης. Καὶ χωρὶς τολμηρὴ σκέψη, ἐπαναστατικὴ τέχνη δὲ γίνεται.

ΜΥΘΟΙ ΑΙΣΩΠΟΥ

ΛΙΟΝΤΑΡΙ, ΑΛΕΠΟΥ ΚΑΙ ΛΑΦΙΝΑ

Τοῦ Βασίλη ΡΩΤΑ

"Επεσε κατάκοιτος ὁ βασιλιὰς τῶν ζώων.
Γερασμένος μὲς στὶς ἁμαρτίες,
ζωϊσμένος μὲ ἁρπαγὴ καὶ φόνο,
λαβωμένος καὶ σακατεμένος
ἀπ' τὸν τελευταῖο - του πόλεμο μὲ τὴν 'Αρκούδα,
κεῖτεται μὲς στὴ σπηλιά - του
καὶ βογγάει ἀπὸ τοὺς πόνους
καὶ μουγκρίζει ἀπὸ τὴ νήστεια
δὲν ὀρθοποδίζει οὐδὲ μὲ δεκανίκι,
κι' εἶναι ἡμέρες ποὺ δὲν ἔχαψε οὔτε ἕνα ποντίκι.

Κεῖ ποὺ κεῖτεται ἄρτου - πλάτου,
μὲ τὶς ἔγνιες τοῦ θανάτου,
ἔρχεται ἡ ἀλεποῦ, ἡ παμπόνηρη, κοντά - του.
Πάντα αὐτὴ μὲ γαλιφιὲς καὶ κολακεῖες
τὸν περιποιόταν, μὲ τὸ διάφορό - της,
κάνοντάς - του μεσιτεῖες
καὶ λογῆς ὑπηρεσίες μυστικές.
Καὶ γιὰ τοῦτα καὶ γιὰ κεῖνα
εἶχε στὸ βασιλικὸ τραπέζι τὴ θεσούλα - της
κι' εἶχε ἀπὸ τ' ἀποφάγια κάμει τὴ μπαζούλα - της.
—"Αχ, τοῦ λέει, ἀφέντη βασιλιά - μου,
πόσο σὲ πονᾶ ἡ καρδιά - μου,
ποὺ πεθαίνεις ἀπὸ τὴν ξενηστικομάρα
καὶ δὲν ἔχω ἢ ἔρμη τίποτα στὸ σπίτι.
Φτώχειες, φτώχειες, ἄρχοντά - μου,
κι' ἀπὸ τὴν ἄραχλη ὥρα πούπεσες στὸ στρῶμα,
σταματήσανε ὅλοι τὰ δοσίματα,
πάει, ὁ κόσμος χάλασε,
δὲν γνωρίζει πιὰ οὔτε ὁ σκύλος τὸν ἀφέντη - του,
ὅλοι σήκωσαν κεφάλι,
κι' οἱ πιστότεροί - σου ἐγίνανε προδότες,
ἀνταρτέψανε ὡς κι' οἱ κότες
δὲ σ' ἀφίνουν πιὰ νὰ ἰδεῖς ἂν ἔχουνε τ' ἀβγὸ
καὶ κρυφογεννᾶν οἱ ἀναθεματισμένες!
Σού - φερα ἡ καϋμένη ἔν' ἀβγουλάκι, —
— πῶς τὸ βρῆκα, ἕνας θεὸς τὸ ξαίρει—
φῶλος ἦταν κι' ἴσως ἔχει καὶ πουλάκι,
νὰ τὸ πάρεις ρουφηχτό...
Μὰ τί νὰ σοῦ κάμει τόσο πρᾶμμα ἐσένα,
ποῦ - χεις ἄντερα ἀντρειωμένα
καὶ κοιλιὲς βασιλικές,
ποὺ γιὰ νὰ χορτάσεις θέλεις
δυὸ σφαχτάρια, πέντε πῆτες,
ζαχαράτα ἕνα κανίσκι,
καὶ νὰ πγεῖς δυὸ λοῦτσες αἷμα ἀθῶων,
μὲ μιὰ μπότσα οὐΐσκι!
—"Ωχ! μουγκρίζει ὁ λιονταρῆς,
χάφτοντας τ' ἀβγό - του μὲ τὸ τσῶφλι, χλάπ καὶ κάτου,
νά - χα κι' ἕνα βόϊδι, τό - τρωγα ὅλο μὲ τὰ κέρατά - του.
— Βάστα τὴν ψυχή - σου, ἀφέντη - μου,
κι' ἔβαλα στὸν νοῦ - μου νὰ σοῦ ξεμαβλίσω
μιὰν ἀφράτη πουλαρίνα, μιὰ λαφίνα,
ποὺ ἔρχεται ὅλο γύρω ἐδῶ καὶ βόσκει.
Πῆραν θάρρος, βλέπεις, μὲ τὴν ἀνημπόρια - σου
καὶ πατᾶν οἱ ἀλῆτες μὲς στὰ καταπόρια - σου.
Μ' ἂν βοηθήσει ἡ κολακεία καὶ τὸ ψέμμα,
θά - χεις ἕνα πλούσιο γέμμα.
Τρέχει πάει καὶ βρίσκει τὴ λαφίνα.
—"Αχ, χρυσῆ κυρά - μου, λέει, ποιός τὴ χάρη - σου,
ποιός τὰ κάλλη - σου καὶ ποιός τὴν τύχη - σου!
— Ποιός τὸ χάλι - μου, δὲ λές, τῆς λέ' ἡ λαφίνα,
τί ἔχω, τί καλό - χω, ἡ κακομοίρα;
Κι' εἶναι κι' ἄλλο πλάσμα
ποὺ νὰ ζεῖ μὲ τόσα βάσανα,
τέτιον βίο μ' αἰώνια φτώχεια καὶ λαχτάρα;
Μόνη ἐλπίδα - μου ἔχω νὰ ψοφήσει ὁ βασιλιάς,
τότε ἴσως ν' ἀλλάξει ὁ κόσμος καὶ γιὰ μᾶς.
— Κούφια ἡ ὥρα, λέ' ἡ Μαριώ, κυρά - μου,
σείσου ἀπὸ τὸν τόπο - σου.
Μὴν κλωτσᾶς, πουλί - μου, τὴν καλή - σου τύχη.
Μ' ἔστειλε ἴσα - ἴσα ὁ γέρο - βασιλιάς,
τώρα ποὺ κατάπεσε στοῦ θανατᾶ τὸ στρῶμα,
σκέφτηκε καλὰ μὲ τὸ μυαλό - του
νὰ σὲ κάμει κληρονόμα,
νὰ σ' ἀφήσει ἐσένα τὸ βασίλειό - του.
Τ' εἶσαι, λέει καλὴ καὶ τιμημένη,
κι' ἔχεις κάλλη κι' ἔχεις τρόπους,
σέβεσαι τὸν νόμο καὶ τὸ δίκηο,
γιατὶ λέει, μὲ τὴν κακία δὲν προκόβει ὁ κόσμος,
τέλος πῆρε τὴν ἀπόφασή - του
καὶ σὲ θέλει νὰ σοῦ δώσει τὴν εὐκή - του.
Τά - χασε ἡ λαφίνα,
— τί ὁ κασίδης μὲ τὰ παίνια,
πέταξε τὴ σκούφια - του, —
μιὰ καὶ δυὸ ἡ καλή - σου μπαίνει
στὴ σπηλιὰ καμαρωτή,
σὰν μητροπολίτης σὲ μεγάλη τελετή.
Τήνε βλέπει ὁ λιόνταρος καὶ τρέμει,
κι' ἀπ' τὴν ἀνεβασταγιά - του,
δόντια - του καὶ νύχια - του ἄστραψαν μὲ μιά,
ρίχνεται νὰ τὴν κατασπαράξει,
μὰ εἶν' ἀδύνατος καὶ τοῦ ξεφεύγει ἐκείνη
μόνο ἀφίνοντας μεζὲ στὸ στόμα - του τ' ἀφτί - της,
κι' ἄφαντη ἔξω γίνεται κι' ἀκόμα φεύγει.
— Τί - νε αὐτὰ ποὺ κάνεις, τὸν μαλώνει ἡ Μάρω.
"Ετσι πέφτουν, μὲ τὰ μοῦτρα;
Σύ - σουν πάντα ψύχραιμος,
ὄμουλος καὶ δόλιος κ' ἐπιτήδειος διπλωμάτης.
Πῶς ἔτσι ἀνεβάσταγος μοῦ γίνεις;
Πῶς θὰ φᾶς καὶ θὰ παχύνεις;
Θέλει πονηριὰ ἢ ἀδυναμία
κι' ὄχι μπάμ καὶ κάτου, μὲ τὴ βία!
"Ελα τώρα, μὴ μουγκρίζεις,
πιότερο μοῦ ἀδυνατίζεις,
καὶ θὰ πάω ἐγώ, μὲ γαλιφιὲς ποὺ ξαίρω,
νὰ στὴν ξαναφέρω.
Μόνο ἐσὺ ν' ἀλλάξεις τρόπους,
δὲν ἀγριεύουν ἔτσι τοὺς ἀνθρώπους.
Βάλε στὴ φωνή - σου γλύκα
καὶ στὸ πρόσωπό - σου γέλιο,
πᾶρε νὰ κρατᾶς καὶ τὸ Βαγγέλιο,
νὰ τήνε δεχτεῖς μὲ λόγους ἁγιωσύνης,
τάχα πῶς πονᾶς τὰ ζῶα,
πῶς σοῦ ἀρέσει ἡ ἀγάπη κι' ἡ δικαιοσύνη,
ὡς κι' οἱ δημοκρατικὲς ἐλευθερίες.
Καί, - ἂν σοῦ βρίσκονται - νὰ βάλεις στὸ κεφάλι - σου
καὶ δυὸ κέρατα ἐλαφίσια.
Τίποτα δὲ συγκινεῖ τοὺς σκλάβους τόσο,
δὲν ξιππάζει τόσο τοὺς φτωχούς,
ὅσο ἡ συγκατάβαση τοῦ ἀφέντη,
ποὺ ὅταν πάει στὴν ἐργατιά,
βάζει σκούφια ἐργατικιά.
"Ετσι οἱ φουκαράδες ἐνθουσιάζονται,
— τί - σαι σὺ καὶ τί - μαι ἐγώ, —
καὶ σοῦ ἀνοίγονται ὅπως στὸ γιαλὸ τὰ στρείδια.
Τότε ἐσὺ τοὺς χάφτεις ἐπιτήδεια.
Τρέχει πάλι ἡ Μάρω βρίσκει τὴ Λαφίνα,
λαφιασμένη, ματωμένη
κι' ἀπ' τὸ δαγκωμένο ἀφτί - της πάρα ἀπελπισμένη.
— Τί ἔκαμες, τῆς λέει, τρελλή;
Τέτιο κίνημα! Σὰν νάρθες ἀπ' τὰ ὄρη!
"Ετσι φέρνονται οἱ κακοῦργοι οἱ πιὸ αἱμοβόροι.
Τέτια ἐγκλήματα! ἔφριξεν ὁ κόσμος!
Τού - σπασες τὰ δόντια - του,
μάτωσες τὰ χεῖλια - του,
τού - καμες τὰ μοῦτρα κρέας
καὶ τὴ γλῶσσα - του ὅλο σάλιο,
τού - βγαλες τὰ μάτια μὲ τὰ κέρατά - σου,
δυὸ κουβάδες μάτια τούβγαλες κακούργα!
Τί ντροπή! Τί ξεπεσμὸς τῆς ἀνθρωπιᾶς!
Γλήγορα, ἔλα πᾶμε, νὰ προσπέσεις,
νὰ σὲ συχωρέσει πρὶν ἀλλάξει γνώμη,
καὶ τὸν καταφέρουν ἄλλοι κληρονόμοι.
Λέ' ἡ Λαφίνα: 'Εκεῖνος πῆγε νὰ μὲ φάει!
Δὲν τηρᾶς ἐδῶ ποὺ μ' ἄφησε κουτσάφτω;
Πῶς θὰ βγῶ στὸν κόσμο πιὰ ἢ σημαδεμένη;
— Λέ' ἡ Μαριώ: πωπὼ ντροπές! 'Ακοῦς!
Θέ - μου, δῶσε νοῦ στοὺς παλαβούς!
"Α! τὴν ἐγωϊστρα! Νὰ σὲ φάει! 'Εκεῖνος
ἤθελε νὰ σὲ φιλήσει!
Τί νὰ φάει, κυρά - μου; 'Εκεῖνος ζεῖ - πεθαίνει,
— ἄχ καὶ ποιός τόνε προφταίνει —
πῶς μπορεῖ ν' ἀνοίξει στόμα
ποὺ εἶναι, πές, μέσα στὸ χῶμα;
Κι' ὅσο γιὰ τ' ἀφτάκι - σου ποὺ ἐκόπη,
φταῖνε οἱ βάρβαροί-σου οἱ τρόποι.
Μὰ γιὰ δαῦτο μὴ μοῦ σκάζεις,
δὲν κουτσαίνει ἡ γίδα ἀπὸ τ' ἀφτί, καϋμένη!
Πιὸ καλά, δὲ θὰ σὲ πιάνει οὔτε τὸ μάτι,
κι ' ὅταν θὰ φορέσεις τὴν κορώνα,
θὰ γενεῖ καὶ τὸ κουτσάφτιασμα τῆς μόδας!

"Ελα πᾶμε, ὡραία βασίλισσά μου,
ποὺ εἶσαι σὰν νυφούλα στὴ χαρὰ τοῦ γάμου!
Καὶ γι' ἀσφάλεια, γιὰ νὰ μὴν τρομάξεις,
καὶ γιὰ μαρτυριὰ τῆς πράξης,
λέω νὰ πάρουμε μαζί-μας
καὶ τὸν τράγο καὶ τὸν κριάρο
γιὰ παπὰ καὶ γιὰ κουμπάρο!
Τὴν κατάφερε, ποὺ λές,
καὶ τὴν πάει ξανὰ τοῦ λιόντα συνοδεία.

Μὰ τὸ τέλος ἀπὸ τὴν ἱστορία
δὲν τὸ ξαίρουμε, γιατ' εἶναι ἀπὸ παλιὰ γραμμένη,
σὲ μιὰ πλάκα λάσπη ξεραμένη.
Κι' ὅπως πέρασαν καιροὶ ἀπὸ τότες
τὴν ἐσγάρλισαν οἱ κότες.

('Η συνέχεια τοῦ ἀναγνώσματος: «'Ο ἀγώνας στὰ ἑλληνικὰ βουνά» τοῦ Βασ. Ρώτα, ἀναβάλλεται γιὰ τὸ ἐρχόμενο φύλλο).

Ο ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΛΑΪΚΗ ΑΠΟΨΗ

Τοῦ Ἀντρέα ΡΑΜΠΑΒΙΛΑ

Ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, ποὺ ἀπὸ δαῦτον μόλις βγαίνουμε, μὲ τὴν καθολικότητα καὶ τὸν παλαϊκό του χαραχτῆρα ἔφερε βαθειὲς μεταβολὲς στὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Ἡ γενιά μας,ποὺ ἀντρώθηκε μέσα του καὶ στὸν ἀγῶνα ἐνάντια στὴν ξεγεννήτρα του τὸ Φασισμό, ἐπειδὴ πλήρωσε βαρὺ τὸ τίμημά του νοιώθει τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ὑποχρέωση τῆς κριτικῆς ἀναθεώρησης τῶν μεσοπολεμικῶν ἀξιῶν, καὶ κριτηρίων μιὰ κι' αὐτὰ παρὰ τὴν πρόσφατη πεῖρα στάθηκαν ἀνίκανα γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπανάληψη τοῦ κακοῦ.

Ἕνα κοινωνικοπνευματικὸ φαινόμενο χαραχτηριστικὸ τῆς μεσοπολεμικῆς αὐτῆς ἐποχῆς στάθηκε τὸ περίφημο «πρόβλημα Καρυωτάκη». Ἡ περίπτωση τοῦ ποιητῆ αὐτοῦ σὰν πράξη καὶ πνευματικὴ ἐκδήλωση ἄσκησε μεγάλη ἐπιρροὴ στὴ νεολαία τῆς ἐποχῆς καὶ οἱ συνέπειες κρυφὲς ἢ φανερὲς ἐπέζησαν πολὺ περισσότερο ἀπ' τὸν Ἴδιο. Γι' αὐτὸ θὰ προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε σὲ χοντρὲς γραμμὲς τὴν ἱστορικὴ ἐξήγηση τοῦ φαινόμενου μὲ τὴν ἐπιφύλαξη νὰ ὁλοκληρώσουμε ἄλλοῦ τὸ σκίτσο τοῦ ποιητῆ.

Τί εἶναι κεῖνο ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη, αὐτὸ ποὺ γήτεψε τὴ νεολαία τῆς ἐποχῆς του; Οἱ ἴδιοι μᾶς τὸ λένε μὲ χίλια - δυὸ χρώματα. Αὐτὸς κι' οἱ ἀπολογητές του: «Ἡ φρίκη τοῦ κενοῦ», τὸ ἄπειρο καὶ μηδὲν ὁ θάνατος σὲ τελευταία ἀνάλυση. Γιατὶ αὐτὸς ὁ μηδενισμός, ἡ κατάπτωση καὶ ἡ πεισθανασία ποὺ ἔκαναν τότε τὸν σοσιαλιστὴ Γιαννιὸ νὰ τραβάει τὰ μαλλιά .του; Τρομερό!, φωνάζει καὶ ὁ Ρώτας. Ὅλοι μαζὺ βρίσκουν ἐγωπάθεια, κατάπτωση μελαγχολία sui generis. Μὰ κανεὶς δὲ φτάνει σὲ μιὰ βαθύτερη πειστικὴ ἐξήγηση. Νὰ τί ἀπαντοῦν οἱ Καρυωτακικοί: Πρέπει νὰ εἴμαστε τόσο εὐχαριστημένοι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὶς συνθῆκες τῆς ζωῆς μας γιὰ νὰ εἴμαστε αἰσιόδοξοι; Ἄλλος: Ἡ σύγχρονη ἀτμόσφαιρα Ἐθνικῆς ἤττας, ἀσφυξίας καὶ μιζέριας. Ἄλλος σὲ ποίημά του: «Ἡ γῆ πεζὴ φροντίδα κι' οὐρανοί — χλεύη ποὺ τὴν ὀργὴ παροξύνει». Ἄλλοῦ «πῶς νὰ τὴν ζήσει (τὴ ζωὴ ὁ Καρυωτάκης) νοικιασμένος, μόριο τῆς κρατικῆς μηχανῆς;» Δὲν πρέπει λοιπὸν ν' ἀναζητήσουμε στὴ σφαῖρα τῆς μεταφυσικῆς τὴν ἐξήγηση τοῦ φαινόμενου παρὰ στὰ ζωντανὰ περιστατικὰ τῆς ἐποχῆς, ἀφοῦ τ' ἀμεσώτερα ὑποκείμενά του σὲ τοῦτα μόνο ἀναφέροιται. Ἂς δοῦμε τότε.

Φιλολογία κατάπτωσης καὶ παρακμῆς ἔχουμε ἀπὸ πολὺ νωρίτερα σὲ ὅλον τὸν καπιταλιστικὸ κόσμο. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ φιλολογία τῆς ἀποσύθεσής του. Αὐτὸ ποὺ φανερώνεται στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν Καρυωτάκη ἤτανε γνωστὸ διεθνικὰ σὰν «Mal du siecle». Ἦταν ἡ ἄρνηση τῆς ζωῆς ἀπὸ ἕναν πνευματικὸ κόσμο ποὺ δὲ μποροῦσε νὰ ξεπεράσει τὴν ἐποχή του. Στὴν Ἑλλάδα φανερώνεται μὲ τοῦτη τὴ συγκεκριμένη ἱστορικὴ ἰδιομορφία.

Ὅπως ὁλοκληρώνει στὴ μελέτη του γιὰ τὸν Παλαιμᾶ ὁ Νίκος Ζαχαριάδης, ὅλα τὰ ἰδανικὰ τῆς ἀστικοτσιφλικάδικης ἰδεολογίας στὴ διάρκεια τοῦ ὑπερεκατόχρονου λεύτερου Ἐθνικοῦ μας βίου συμπυκνώνονται στὴ Μεγάλη Ἰδέα. Πολὺ ἐλάχιστοι νεοέλληνες διανοούμενοι ξέφυγαν καὶ μερικὰ τὴν ἐπιρροὴ τῆς Μεγάλης Ἰδέας κι' ἡ σφραγίδα της μένει βαρειὰ καὶ ἀποπνιχτικὴ σὲ ὅλη τὴν κοινωνικοπολιτικὴ καὶ πνευματική μας ἀνάπτυξη. Μὲ δυὸ λόγια ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἤταν πάντα ἡ συνειδητὴ προσπάθεια τῶν κυριαρχων τάξεων ν' ἀποσποῦν τὴν προσοχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἀπὸ τ' ἄλυτα ἐσωτερικὰ κοινωνικοπολιτικά του προβλήματα καὶ νὰ τὴν στρέφουν σ' ἐξωτερικὲς τυχοδιωχτικὲς περιπέτειες. Πιὸ πολλὰ γιὰ τὸ ἰδανικὸ τοῦτο καὶ τὴν ἱστορική του ἐξέλιξη μαζὺ μὲ τὴν Ἐθνική μας ζωὴ ἐδῶ φυσικὰ δὲν εἶναι θέμα γιὰ νὰ ποῦμε. Θὰ τὸ πάρουμε μόνο στὸ ἱστορικὸ σημεῖο ἀνάπτυξης ποὺ συμπέφτει καὶ μὲ τὴν ἐξαφάνισή του.

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἔφαγε τὴν πρώτη μπαταριὰ τὸ 97. Μὰ παρὰ τὰ σοβαρὰ τραύματά της δὲν πέθανε. Μέσα στὶς ἱστορικὲς κοινωνικοοικονομικὲς μας ἀνακατατάξεις ποὺ ἀκολούθησαν πῆρε νέα ζωὴ καὶ συνέχισε τὴν κυριαρχία της. Μὰ ἦρθε τότε τὸ 22 ποὺ τὴν ἀποτέλειωσε. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὅπου φανερώνεται εἶναι πιὰ τὸ φάντασμά της. Θὰ μποροῦσε ὁ θάνατος αὐτὸς κάπως διαφορετικὰ νὰ ἤταν ταυτόχρονα καὶ ἡ ἀπολύτρωση γιὰ τὸ βασανισμένο τόπο μας ὅπου, ὅπως εἴπαμε, βάραιναν συμπυκνωμένα κι' ἄλυτα ἀπὸ ἕναν αἰῶνα συγκλονιστικὰ κοινωνικοοικονομικὰ προβλήματα. Ἡ συνείδηση τῆς ἤττας ὕστερα ἀπὸ δεκάχρονη σειρὰ καταστρεφτικῶν πολέμων μὲ τὸ ἀποκρουστικὸ τυχοδιωχτικό τους ἀποκορύφωμα. Ἡ ὠμὴ ἀπάτη ἀπὸ τὶς μεγάλες «προστάτιδες» Ἰμπεριαλιστικὲς δυνάμεις κι' ἡ συνείδηση ποῦπαιρνε ὁ λαὸς ὅτι ἄσκοπα θυσιάστηκε γιὰ ξένα συμφέροντα, εἴχαν φέρει τὴν ἐπαναστατικὴ ἀνατταραχὴ στὰ φαρδειὰ στρώματά του. Χανόταν πλέον ἀπὸ μπρὸς ἡ Κόκκινη Μηλιὰ καὶ τὰ μάτια στρέφονται στὸ ἐσωτερικὸ νὰ βροῦνε λύσεις. Ὅλα τ' ἀστικοδημοκρατικὰ προβλήματα ποὺ ἐπεκλίαζε πρὶν τὸ ἀπατηλὸ ἐκεῖνο ὄραμα, βγαίνουν τώρα στὸν ἀφρό. Κι' οἱ λαϊκὲς μᾶζες γύρευαν τὸν ἀρχηγὸ ποὺ θὰ τὶς ὁδηγοῦσε στὴν ἐπαναστατικὴ λύση τους. Ἂν γινόταν τοῦτο ὕπαρχε ἡ βάσιμη ἐλπίδα γιὰ ἕνα δημοκρατικὸ ξανάνθισμα τοῦ τόπου καὶ δημιουργία νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ μέσα στὴ γενική καταπτωση τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ κόσμου. Δὲν εἶχε λιν̀ότερα προσόντα ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἀσιατικὴ Τουρκία ποὺ ἡ Κεμαλικὴ ἐπανάσταση τὴν ἔφερε στὴν πρώτη γραμμὴ προόδου τὸν Ἴδιο καιρό. Καὶ ἡ Τουρκία δὲν εἶναι σίγουρα ἡ κλασσικώτερη περίπτωση.Εἴμαστε βέβαιοι τότε, πῶς μέσα σ' ἕνα τέτοιο δημοκρατικὸ ἐκπολιτιστικὸ ὁργασμὸ καὶ ἡ διανόησή μας θὰ ἔβρισκε σίγουρα δικαιολογία τῆς ὕπαρξής της...

Ὅμως ἡ Ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξη, ὄντας βουτηγμένη ὡς τὸ λαιμὸ στὴ συνεργασία μὲ τοὺς τσιφλικάδες καὶ τὸ ξένο κεφάλαιο, δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἱστορικὴ ἀξιοπρέπεια τῆς Τούρκικης μπουρζοαζίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ ἱστορικὰ ἐπαναστατικὸς ἡγέτης τοῦ αἰῶνα μας, τὸ προλεταριάτο, στὴν Ἑλλάδα ἤταν ἄγουρος ἀκόμη. Γι' αὐτὸ γελάστηκε ἀκόμη μιὰ φορὰ ὁ λαός. Γι' αὐτὸ ἀντὶ δημοκρατικὴ ἀναγέννηση ἀρχίζει ἡ ἐφιαλτικώτερη περίοδο τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς: ἡ περίοδο τῶν ἀπανωτῶν πραξικοπημάτων, δικτατοριῶν τῆς φαυλοκρατικῆς κατάπτωσης μέσα στὴν «ἀτμόσφαιρα τῆς Ἐθνικῆς ἤττας, ἀσφυξίας καὶ μιζέριας».

Τὶς δάφνες τοῦ Σαγγάριου
ἡ Ἐλευθερία φορέσασα
γοργὰ ἀπὸ μίαν χεῖρα
σ' ἄλλην περνᾶ καὶ σύρεται
δούλη στρατῶνος

... Οὔτω τὴν χώραν νέμεται
ἡ στρατιὰ τῆς ἤττης
τοῦ λαοῦ τὴν ἀπόφασιν
ἀτεγκτον, φοβερὰν
περιφρονοῦσα

Ἀλλὰ τί λέγω θρήνησε
θρήνησε τὴν Πατρίδα
νεκρὰν ὅπου σκυλεύουν
ἀλλοφρονοῦντα τέκνα της
Ὦ Ἀνδρέα Κάλβε.

Εἶναι φανερὸ πὼς μιὰ τέτοια ἀτμόσφαιρα δὲν ἄφηνε περιθώριο γιὰ μεγαλοϊδεάτικους ὁραματισμούς. Μὰ ταυτόχρονα οὔτε ξάνοιγε καὶ κανένα φῶς γιὰ μιὰ ἐσωτερική ἀναγέννηση. Τί ἔμενε λοιπὸν στὴ θέση τῆς παλιᾶς, ἔστω ἀπατηλῆς πίστης; Ἀπλούστατα: Τίποτα. Τὸ κενό.

Ἔχει τοῦτο καθολικὴ σημασία γιὰ ὅλους τοὺς διανοούμενους τῆς ἐποχῆς; Ὄχι. Στὴ μεταπολεμικὴ λογοτεχνία θὰ πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε δυό, σωστότερα τρεῖς τάσεις. Ἡ μιὰ ἡ ἀντιπροσωπευτικώτερη τῆς ἐποχῆς εἶναι σίγουρα αὐτὴ ποὺ ἐκφράζει μόνο τὴν ἀποσύνθεση. Μὰ καὶ σ' αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ διακρίνουμε δυὸ δρόμους.

Ἡ μάζα τῶν μηδενιστῶν παίρνει τὸν εὔκολο δρόμο τοῦ φιλολογικοῦ μπουντουάρ. Ὅσοι ὅμως ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν κάποιο σεβασμὸ στὸν ἑαυτό τους καὶ κάποια ἀνώτερη ἰδέα γιὰ τὴν τέχνη πῆραν τὸ δρόμο τῆς φυγῆς καὶ τῆς ἀπομόνωσης.

Δίπλα ὅμως στὴ μάζα τούτη τῶν μηδενιστῶν δὲ μποροῦμε νὰ παραγνωρίσουμε τὴν ὕπαρξη καὶ μιᾶς ἀριστερῆς λογοτεχνίας ποὺ μὲ περισσότερη εἴτε μὲ λιγότερη συνέπεια διεκτραγωδεῖ τὰ κακὰ τοῦ πολέμου, τὴν κοινωνικὴ ἀθλιότητα ποὺ ἔφερε αὐτὸς καὶ ἡ μερικὴ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας μας καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει δειλὰ καὶ ἀόριστα τοὺς πόθους τῶν καταπιεζόμενων λαϊκῶν στρωμάτων γιὰ μιὰ σοσιαλιστικὴ διέξοδο. Γιατὶ ἡ τάση τούτη δὲ φανερώνεται μαζικότερη, δυναμικώτερη, πιὸ ξεκαθαρισμένη;

Ἀναφέρθηκε ὅτι, στὴν ἐπαναστατικὴ κρίση ποὺ ἐπακολούθησε τὴ μικρασιατικὴ καταστροφή, ὁ προλεταριακὸς παράγοντας ἤταν ἄγουρος καὶ τοῦτο ἔδωκε τὴ δυνατότητα στὴν Ἑλληνικὴ μπουρζοαζία νὰ πάρει στὰ δικά της χέρια τὴ λαϊκὴ ἀγανάχτηση καὶ μὲ τὴν ψευτοεπανάσταση τοῦ Πλαστήρα νὰ τὴν εὐνουχίσει τελικὰ δίχως πάλι νὰ δοθοῦν οἱ λαϊκὲς δημοκρατικὲς λύσεις. Κατοπινά, σὲ ὅλη τὴ δεκαετία ποὺ ἐπακολούθησε, παρ' ὅλες τὶς σχετικὲς ἀλλαγὲς ποὺ πραγματοποιήθηκαν τὴν κοινωνικοοικονομικὴ μας ἀνάπτυξη ὅμως πάντα τὰ ἴδια βασικὰ κοινωνικοπολιτικὰ προβλήματα, πιὸ περιπλεγμένα, μέναν στὸ προσκήνιο καὶ γύρευαν ἐπιταχτικὰ τὴ λύση τους. Καὶ τὸ προλετοριάτο παρ' ὅλη τὴν ἀριθμητική του ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἐπαναστατικὴ διαπαιδαγωγησή του μέσα στοὺς ταξικοὺς ἀγῶνες ποὺ εἶχαν μεσολαβήσει, ὅμως δὲν εἶχε ἀποχτήσει ἀκόμη τὴν πολιτικὴ ὡριμότητα ν' ἀντικρύσει σωστὰ τὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα καὶ ν' ἀγκαλιάσει τὶς πλατειὲς ἀγροτικὲς καὶ μικροαστικὲς μᾶζες στὴν ἐπαναστατικὴ πάλη γιὰ τὴ λύση ἐκείνων τῶν συγκλονιστικῶν λαϊκοδημοκρατικῶν προβλημάτων της. Γι' αὐτὸ τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα ἔμενε ξένο, ἀπομονωμένο ἀπὸ τὰ πλατειὰ μεσαῖα στρώματα καὶ κατ' ἀντανάκλαση στὴ σφαῖρα τῆς διανόησης τράβηξε μόνο ἐκεῖνα τὰ πρωτοπορειακὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχαν πάρα πολὺ γεροὺς δεσμοὺς μὲ τὰ ἐργατικὰ στρώματα. Μὰ κι' αὐτὰ ὄχι ἀποφασιστικά. Τὰ ταλαντεύματα, οἱ δισταγμοί, ἡ ἀοριστία ἡ κι' ὁ ἐπαναστατισμὸς ποὺ δὲν πείθει εἶναι τὰ κύρια χαραχτηριστικὰ τῶν ἔργων τους καὶ δείχνουν τὴν κακὴ ἀφομοίωσή τους.

Ἡ μάζα ὅμως τῶν νέων διανοουμένων ἤταν ὁλότελα μακρυὰ ἀπὸ τὸ πρωτοπόρο τοῦτο ἐργατικὸ στοιχεῖο καὶ οἱ ταξικὲς ἐπιδιώξεις του δὲ τὴ συγκινοῦσαν. Γιὰ τὸν Ἴδιο πάλι λόγο ποὺ δὲν εἶχε δώσει ἐπιστημονικὴ λύση στὰ φλέγοντα λαϊκοδημοκρατικὰ προβλήματα, δὲ μποροῦσαν πολὺ περισσότερο νὰ ἰδοῦν στὴν Ἑλληνικὴ Ἐργατιὰ τὴ νέα κοινωνικὴ δύναμη ποὺ θὰ ὁδηγοῦσε στὴ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση. Τὴν ἔβλεπαν ὅπως καὶ ὅλο τὸν ἐξαθλιωμένο λαὸ μὲ τὸ κλασσικὸ ἀντίκρυσμα τοῦ μικροαστοῦ, σὰ μιὰ κοινωνικὴ πληγὴ ἀπ' ὅπου θὰ πρεπε ἴσως ν' ἀποστρέφουμε τὸ πρόσωπο καὶ νὰ ἐλεεινολογοῦμε τὴν κατάσταση. Καὶ σὰν ξένη αἵρεση ἔβλεπαν τὸ κίνημά του.

Ὁ Καρυωτάκης στάθηκε ὁ βασικὸς ἐκπρόσωπος τῶν τελευταίων. Γυιὸς μεσαίου ὑπάλληλου κι' ὁ ἴδιος τέτοιος, ἤταν ἀπὸ θέση καὶ προέλευση μικροαστός. Μὰ τοῦτο εἶναι βέβαια ἡ μιὰ ὄψη. Ὅσα εἴπαμε δὲν ἐξηγοῦν παρὰ τὴν ψυχολογία τοῦ κοινωνικοῦ του περίγυρου καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ ἱστορικοῦ πρωτοπορειακοῦ παράγοντα νὰ τὸ ἐπηρεάσει. Μ' αὐτὸ δὲν ἀπόκλειε νὰ σπάσει ὁ ποιητὴς τὸ κοινωνικὸ τοῦτο περίγυρο, νὰ ἰδεῖ μακρύτερα καὶ νὰ ξεπεράσει τὴν ἄρνηση ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς δυνατοὺς δημιουργοὺς στὶς κοσμοϊστορικὲς καμπὲς τῆς ἀνθρωπότητας. Ἦταν ἀδυναμία του λοιπὸν ποὺ δὲν ὑψώθηκε πιὸ πάνω. Κι' εἶναι μιὰ σειρὰ μερικὲς ἀδυναμίες του φυσικὲς ἢ ἀποχτημένες τῆς κοινωνικοπνευματικῆς καὶ ἰδιωτικῆς του ζωῆς μαζὶ μὲ τὸ ἀναμφισβήτητο ταλέντο του ποὺ ἀπ' τὴ μιὰ σύνθεσαν τὴ γενική αὐτὴ ὑποκειμενικὴ ἀδυναμία του νὰ ἀφῆγει ἔξω ἀπ' τὰ πλαίσια τῆς μικροαστικῆς διανόησης κι' ἀντίστροφα προκαθόρισαν γιατὶ νὰ ἐκφραστεῖ σ' αὐτόν, τὸν πιὸ ἔντονο πομπὸ καὶ δέχτη, μιὰ κατάσταση ἀποσύνθεσης τῆς ἀστοτσιφλικάδικης κοινωνικῆς ζωῆς. Ἕνα εἶναι πάντως βέβαιο. Πὼς ἡ κοινωνική του αὐτὴ τοποθέτηση σφράγισε βαθειὰ τὸ ἔργο του: Γι' αὐτὸ καὶ ὅπου ἐγκαταλείπει τὸ κήρυγμα τῆς ἀκατάσχετης φυγῆς καὶ τοῦ πνευματικοῦ κι' ἀντικρύζει τὴ ζωὴ θαρραλεώτερα καὶ σατυρίζει καὶ ξεσκεπάζει κι' ἐπαναστατεῖ ἀκόμα, παρουσιάζει βέβαια μὲ τὴ φοβερὴ φωτογραφία του εἰκόνες σπαρταριστές, ἀκόμη καὶ ὁλάκερες κοινωνικὲς καταστάσεις, (Μιχαλιός, Κάθαρσις κλπ.) μὰ ἡ φωτογραφία του δὲν ἔχει καμμιὰ προοπτική. Ἀπλούστατα γιατὶ τέτοια κοινωνική προοπτικὴ δὲν εἶχε οὔτε ὁ ἴδιος.

Ἡ πνευματικὴ ἀντίδραση, ὅπως ἤταν ἑπόμενο, ἀγκάλιασε τὸ ἀρνητικὸ μόνο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Καρυωτάκη, καὶ ὄχι ἐκεῖνο ποὺ παρὰ τὴν ἔλλειψη προοπτικῆς δίνει ὅμως βαθειὲς νυστεριὲς καὶ βγάζει τὴ σαπίλα τῶν ἀφεντάδων της. Στὸ κήρυγμα τῆς φυγῆς καὶ τῆς ἀπομόνωσης στήριξε πολλὰ γιὰ τὸ δικό της κήρυγμα ἀποχῆς τοῦ πνεύματος ἀπ' τὴ ζωή. Δὲ χωράει ἀμφιβολία ὅτι ἔτσι ζήμιωσε ἡ ἀντίσταση τῶν λαϊκῶν προοδευτικῶν δυνάμεων ἐνάντια στὸ φασισμὸ καὶ τοὺς πνευματικοὺς ἀπολογητές του. Μὰ ὅλα τοῦτα δὲν ἀναλύουνται σ' ἕνα ἄρθρο. Ἐλπίζουμε σύντομα νὰ ξαναγυρίσουμε σὲ πλατύτερο χῶρο.

Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΛΕΝΙΝΓΚΡΑΝΤ

Τοῦ προέδρου τῶν Σοβιετικῶν συγγραφέων
Νικολάϊ ΤΙΧΟΝΩΦ

5.—

—"Αν πιστεύετε πὼς θὰ μᾶς τρομοκρατήσετε, εἴστε γελασμένοι! Ξεστόμισε ἕνας γέρος κάτου ἀπ' τὰ βασιά του μουστάκια. Ἐμεῖς θὰ σᾶς σαβανώσουμε μέσ' στὰ ὀχυρά σας!

"Ολες τοῦτες οἱ σκηνὲς τῆς ζωῆς, εἶναι τὸ σενάριο ἑνὸς ἄλλου φίλμ, ποὺ θ' ἀκολουθήσει. Τὸ κανονίδι πάνω ἀπ' τὴν πόλη ὅλο καὶ πληθαίνει.

Τὸ γερμανικὸ ἀεροπλάνο φεύγει, ἀφήνοντας ξοπίσω του τὸ μαυριδερὸ χνάρι τῆς ἐξάτμισής του. Ἡ ἀντιαεροπορικὴ ἄμυνα σωπαίνει:

Πάνω ἀπ' τὶς στέγες ξεπετιέται, περνάει σὰν ἀστραπή, μὲ τὸ ἠχερὸ βούϊσμα τοῦ μοτέρ, ἕνα καταδιωχτικό μας καὶ πίσωθέ του σέρνει μυριάδες μάτια πλημμυρισμένα ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ κ' εὐγνωμοσύνη.

Πρὶν σκάσει ὁ ἥλιος, τορπιλλάκατες, γκρίζες καὶ σιωπηλές, σκίζουν ἀθόρυβα τὰ σκυθρωπὰ νερὰ τοῦ Νέβα. Κεῖνος, σὰν μιὰ χοντρὴ γαλάζια φλέβα, ποὺ πλημμυράει ἀπὸ ζωτικότητα, φιδοσέρνεται καὶ σφιχταγκαλιάζει τὴν πόλη τοῦ Λένιν. Παιδιὰ χαζεύουν, πάνω στὴν προκυμαία, πετροβολώντας στὰ νερά. Τὰ παιδιὰ τοῦ Λένινγκραντ, οἱ μελλούμενοι ναυτικοί, ποὺ ἀκουρμαίνουνται τὰ μυστικὰ τῆς ἀπέραντης θάλασσας.

Σκουντάει μὲ τὸν ἀγκῶνα τόνα τ' ἄλλο καὶ κουβεντιάζουν μ' ἕναν ἀέρα πολύξερου. Κι' ὕστερα ρίχνουν τὶς πετονιές, ἐνῶ τ' ἀστραφτερά τους μάτια ἀκολουθᾶν τὶς τορπιλλάκατες, ποὺ ἀνηφορίζουν τὸ ποτάμι.

... Ἀνάμεσα στὶς βροχερὲς καὶ κρύες μέρες, ξαφνικά, σὰν ἕνα χαρούμενο ἰντερμέτζο, ξεπετιέται μιὰ θαυμάσια ξάστερη μέρα, ἡλιοπλημμυρισμένη. Τότε, σὰν τοὺς προσκυνητὲς τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ποὺ πήγαιναν σὲ κάποιο ξακουστὸ ἱερό, τραβᾶνε γιὰ τὸ νησὶ συντροφιὲς - συντροφιές.

Στὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης κύματα ἀπὸ μιὰ βουερὴ λαοθάλασσα ξεχύνουνταν σ' αὐτὰ τὰ μέρη. Τὰ τράμ πηγαινάρχουναν κουβαλῶντας καινούργιο κόσμο. Τ' αὐτοκίνητα στέκονταν βαλμένα σὲ τέσσερες σειρές! Τὰ βαγόνια ἤσαν κατάμεστα, οἱ ἐξῶστες ξέχειλοι.

Τὴ μέρα τούτη τῆς φυσικῆς Ἀγωγῆς, μιὰ ὁλάκερη πόλη χαίρεται ὅλα τὰ σπόρ κ' οἱ φωνὲς τῶν φανατικῶν, στὰ τελικὰ μάτς, πνίγουν τὸ θόρυβο τῶν τράμ.

Δὲν ὑπάρχει πιὰ στάδιο. Δὲν ἀπόμειναν παρὰ μερικὰ τσιμεντένια καθίσματα κ' ἕνα ἀπέραντο χορταριασμένο τερραίν, ποὺ κρυνιζάρεται ἀπὸ σιδερένια κάγκελα.

Παρ' ὅλ' αὐτά, μερικὰ αὐτοκίνητα ἔφτασαν στὸ μουράγιο. Μερικοὶ διαβάτες κατεβαίνουν ἀπ' τὰ τράμ, τραβῶντας πρὸς τὴ γέφυρα. Ποδηλατιστὲς καὶ μοτοσυκλετιστὲς περνοῦν σὰ σίφουνας. Μιὰ ταχυδρομικὴ κούρσα τοῦ στρατοῦ, τρέχει πρὸς τὸ στάδιο. Καὶ τὸ λιγοστὸ κοινὸ παθαίνεται ἀπὸ τὴ χαρὰ καὶ τὸν ἐνθουσιασμό.

Σχεδὸν ὅλοι φορᾶνε στρατιωτικά, πολλοὶ ἔρχονται ἴσια ἀπὸ τὰ χαρακώματα. Ἕνα σύνολο ἀπ' τὰ πιὸ διαφορετικὰ χρώματα πλημμυράει τὸ στάδιο. Οἱ θεατὲς κάθουνται πάνω στὰ χαλασμένα καθίσματα. Οἱ διαιτητὲς αὐλακώνουν τὸ τερραίν. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, μὲ στολὴ λοχαγοῦ, κουτσαίνει: εἶναι τραυματίας.

Ἐνάντια σ' ὅλ' αὐτά, βρίσκουμ' ἐδῶ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σοβιετικοῦ σπόρ. Νοιώθει κανεὶς νὰ κυριαρχεῖ μέσ' στὸ τερραίν, ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Λένινγκραντ, τὸ ἀτσάλινο πεῖσμα του. Μιὰ μέρα, τὸ στάδιο θὰ ξαναγεννηθεῖ. Καινούργια καθίσματα θὰ ξεφυτρώσουν, μυριάδες νέοι θεατὲς θὰ στριμώχνουντ' ἐδῶ κι' ὁλάκερη ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση θὰ μάθει τὰ ὀνόματα τῶν νικητῶν.

Μακρυὰ ξανοίγεται ἡ πόλη, ὁ σιωπηλὸς Νέβας μὲ τὰ καράβια του, καὶ τ' ἀεροπλάνα ποὺ στριφογυριᾶνε βουΐζοντας.

Σ' ἕνα μῆνα, θὰ κλείσει ἕνας στρογγυλὸς χρόνος πολιορκίας, ἕνας χρόνος ἀγῶνα, ἀδιάκοπου μόχτου, ἕνας χρόνος γιομᾶτος στερήσεις καὶ νίκες!

—4—

Δὲ σταματάει διόλου, ὅλη τὴ νύχτα, ὁ βρόντος τῶν κανονιῶν. Ὁ οὐρανὸς ξεσκίζεται ἀπὸ κόκκινες ἐκρήξεις. Ὑπόκωφα βουητὰ ἀκούγονται ἀπὸ παντοῦ κι' οἱ Λενινγκραντινοὶ τεντώνουν τ' αὐτί τους καὶ λένε: Εἶναι τὰ δικά μας, τοὺς χτυποῦμε! Κι' ἀμέσως ἡ χαρὰ γλυστράει στὶς καρδιές.

Ἐδῶ κοντὰ χτυποῦνται, στὰ περίχωρα. Αὐτοκίνητα φορτωμέν' ἀπὸ τραυματίες περνοῦν σὰ ἀνάμεσ' ἀπ' τοὺς δρόμους τῆς πόλης. Κερδίσαμε μιὰ τοπικὴ ἐπιτυχία, ὁ κόσμος ξέρει πιὰ τὸ χαρούμενο μαντᾶτο. Οἱ δημοσιογράφοι τρέχουν πρὸς τὶς γραμμὲς τοῦ μετώπου. Περνοῦν τὸν ἕνα δρόμο κοντὰ στὸν ἄλλο, ὕστερα γλυστρῶντας τριγυρίζουν τὶς παντέρημες πολυκατοικίες, καὶ ὁ δρόμος ποὺ σφυροκοπιέται. Οἱ νάρκες οὐρλιάζουν σὰν τρελλές. Οἱ ὀβίδες σκᾶνε γύρω ἀπὸ μιὰ παλιὰ ἐρειπωμένη ἐκκλησιά. Τραυματίες περνοῦν. Τὸ αἷμα ἀπ' τὶς νωπὲς πληγὲς περνάει ἀπ' τοὺς ἐπίδεσμους καὶ σταλάζει ἀχνιστό, ὁλοπόρφυρο.

Τὰ πρόσωπά τους εἶναι σοβαρά. Διαβάζεις μέσ' στὰ μάτια τους μιὰν ἤρεμη σιγουριά: Ξέρουν πῶς πολεμᾶμε τὸν ξεφρενιασμένο, τὸν ἀπαίσιο Γερμανό. Ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δυό, μὲ τὸ μπράτσο δεμένο σὲ μιὰν ἐσάρπα, σταματάει καὶ κοροϊδευτικὰ λέει: «Οἱ Φρὶτς θὰ καλοπερνᾶνε. Θὰ τοὺς χορέψουμε στὸ ταψί, σήμερα!». Οἱ ἄντρες εἶν' ἐμψυχωμένοι ἀπ' τὴ μάχη. Ὁ κόκκινος φαντάρος Πάσκο ἤταν πιὰ μέσ' στὰ χαρακώματα τοῦ ἐχτροῦ. Χύμηξε ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀδράχνοντας ἕναν Γερμανὸ ὑπαξιωματικό. Ἐκεῖνος ἀντιστεκόταν μ' ὅλες του τὶς δυνάμεις. Ὁ Πάσκο τὸν σφιχτόδεσε, τὸν ὁδήγησε στοὺς δικούς του κ' εἶπε: «Πᾶρτε τον. Δὲν ἔχω καιρὸ γιὰ χάσιμο. Ξαναγυρνῶ στὴ μάχη» καὶ χάθηκε ἀνάμεσ' ἀπ' τοὺς ὑπονόμους.

Ὁ ὁρίζοντας εἶναι τυλιγμένος στὶς φλόγες. Οἱ Γερμανοὶ ρίχτηκαν στὴν ἀντεπίθεση. Τοῦ κάκου, ματαιοπονοῦν. Τὰ πτώματα στρώνουνται μέσ' στοὺς δρόμους, στὰ χωράφια, στοὺς βάτους, στὰ ἐρείπια, παντοῦ. Πάντα πολεμοῦμε.

... Σ' ἕνα χτίριο, κλείστηκαν Γερμανοὶ αἰχμάλωτοι. Πιάστηκαν πάνω σὲ σκληρὲς μάχες, κορμὶ μὲ κορμί. Στολὲς ξεσκισμένες, βρῶμικες. Φάτσες ἀποχτηνωμένες, μάτια θολά, μάτια ληστῆ ποὺ πιάστηκε πάνω στὸ ἔγκλημα.

—Θέλατε νὰ μπεῖτε στὸ Λένινγκραντ; Μιὰ χαρά, νὰ το, ἐδῶ εἶναι!

Βουβαίνονται, σκυθρωποί, ἀκουμπώντας πότε στδνα καὶ πότε στ' ἄλλο πόδι.

Οἱ Γερμανοὶ τἄχουν χαμένα μπρὸς στὴ δύναμη τοῦ προβολικοῦ μας. Ξεθεμελιώνει, ὀργώνει τὰ πάντα. Κ' ὕστερα τ' ἀπανωτὰ κύματα τῶν ἁρμάτων καὶ τὸ πεζικὸ ποὺ σαρώνει σὰ σίφουνας τὸ κάθε τί.

Κοιτᾶνε μ' ἔκπληχτα μάτια τοὺς φαντάρους μας, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν ἁρματωμένοι ὡς τὰ δόντια.

«Μᾶς εἴχαν πεῖ ἑκατὸ φορές, πὼς θὰ περάσουμ' ἐδῶ σὰν στὴν ἐξοχή. Πὼς ὅλοι εἴχαν πεθάνει στὸ Λένινγκραντ. Πὼς δὲν ἀπόμεινε ψυχὴ στὴν πόλη. Πὼς ἤταν ἔρημη κι' ἀνίκανη ν' ἀντ

Κριτική

Γ. Λαμπρινού: «Ἡ Μοναρχία στήν Ἑλλάδα». Ἔκδ. «Ρήγα» Ἀθήνα 1945.

Τὸ βιβλίο τοῦτο τοῦ Γ. Λαμπρινοῦ ἀποτελεῖ συνέχιση τῆς προσπάθειας ποὺ ἄρχισε ὁ συγγραφέας του μὲ τὶς «Μορφές τοῦ 21», ποὺ κυκλοφόρησαν στὴν περίοδο τῆς ξενικῆς κατοχῆς στὸν τόπο μας, νὰ ἐκλαϊκεύσει τὴν ἱστορική ἐπιστήμη κι' ἀπὸ ἁπλῆ ἀκαδημαϊκὴ ἔρευνα νὰ τὴν κάμει ὅπλο τοῦ ἀγωνιζόμενου λαοῦ μας. Σὲ τέτοια πλαίσια πρέπει νὰ κριθεῖ καὶ τὸ νέο βιβλίο του.

Ὕστερ' ἀπὸ μιὰ εἰσαγωγή, ποὺ ἀοχολεῖται μὲ τὰ προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ τῆς ἄμεσης μετεπαναστατικῆς ἐποχῆς, ὡς τὸν Καποδίστρια, ἀκολουθεῖ ἡ ἐξιστόρηση τῆς πολιτείας τῶν δυὸ δυναστειῶν, ποὺ σὲ διάστημα 100 περίπου χρόνων κυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα. Πρῶτα τὸν Βιτελσπαχ μὲ τὸν Ὄθωνα κ' ἔπειτα τῶν Γλύξμπουργκ μὲ τοὺς Γεώργιο Α'. Κωνσταντῖνο καὶ Γεώργιο Β'. Ἀπὸ τὸ γενικότατο τοῦτο διάγραμμα καταλαβαίνει κανεὶς καὶ τὴν ἁπλότητα τῆς σύνθεσης τοῦ βιβλίου, ποὺ τὴν ἐπιβάλλει ἄλλως τε τὸ θέμα του. Ὁ σκοπὸς ἐδῶ εἶναι νὰ φανεῖ καθαρὰ ἡ ληστρικὴ καὶ ξενόδουλη πολιτικὴ τῶν βασιλιάδων τῆς Ἑλλάδος καὶ λιγώτερο νὰ ἐξεταστεῖ ἡ ὅλη πορεία τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας στὴν πολλαπλῆ της προσδιαμετκότητα.

Ὁ Λαμπρινὸς πετυχαίνει τὸ σκοπό του μὲ πολλὴ πειστικότητα. Τὰ γεγονότα του εἶναι ἐξακριβωμένα καὶ παρμένα ἀπὸ τὶς καλύτερες καὶ ἀντικειμενικότερες σχετικὲς μελέτες. Γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν γεγονότων ὁ συγγραφέας δὲν ξεκινάει μονάχα ἀπὸ τὴν ἀπὸ σωστὴ ὡς τὰ σήμερα ἱστορικὴ μέθοδο, ἀλλά, καὶ τὸ σπουδαιότερο, ξέρει νὰ ἐφαρμόζει καλὰ τὴ μέθοδο τοῦ στὶς λεπταμέρειες κ' ἔτσι ν' ἀποφεύγει τὰ συμβατικὰ καὶ δογματικὰ σχήματα.

Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ἀκριβολογημένη καὶ βασίτερη ἐξέταση τῆς διαμόρφωσης νεοελληνικῆς κοινωνίας μὲ τὶς διάφορες ἰδιοτυπίες της, ποὺ τὴς ἐπιτέλουν οἱ ὀυτικὲς πνευματικὲς καὶ ἄμεσα πολιτικὲς ἐπιδράσεις, καθὼς καὶ ἡ μακρόχρονη παράδοση τοῦ ἑλληνικοῦ παλιτισμοῦ. Ἡ προϋπόθεση τοῦτη θὰ χρειαστεῖ ἴσως κάμποσο καιρὸ γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ. Ἀπὸ τὴν ὡς τὰ σήμερα ἔρευνα μπόρουμε ὅμως νὰ διαπιστώσουμε πρῶτα τὴ φευστότητα τῶν κοινωνικῶν τάξεων στὴν Ἑλλάδα, τολλάχιστον ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰώνα κ' ἔπειτα τὴν καταλπτικὴ ἐπίδραση ποὺ εἶχε στὴ διαμόρφωση τῆς ἑλληνικῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἡ ἐπέμβαση τῶν ξένων στὸν τόπο μας, κυρίως ἀπὸ τὴν Ἰόρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ πέρα.

Τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς δὲν τὶς παραγωφρίζει ὁ Λαμπρινός, γι' αὐτὸ κατορθώνει καὶ τοποθετεῖ τὴν ἔρευνά του σὲ τόσο πλατειὰ πλαίσια. Ἔτσι, πολὺ πετυχημένη εἶναι ἡ τοποθέτηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, σὰν λαϊκῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερωτικῆς ἐπαναστασης ὅλων τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, ποὺ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτές, ἀναλογα με τὶς ἰδιαιτερες βλέψεις της καὶ τὰ συμφέροντά της εἶνε καὶ ἰδιαίτερο τόνο της, κι' ὅλες μαζὶ προσδιόρισαν τὴν τελικὴ σύνθεση. Ἀπὸ μιὰ φέτοια πλατειὰ βάση πρέπει νὰ ξεκινήσουμε γιὰ νὰ φτάσουμε μὲ τὴ λεπτομερέστερη ἔρευνα σὲ ἀκριβέστερους προσδιορισμούς. Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴν κρυστερὴ τῆς ἀμεγάλης ἰδέας. Ὁ Λαμπρινὸς ξεχωρίζει — ἀν καὶ ὄχι μὲ ὅση σαφήνεια θὰ χρειαζόταν, ἰδίως στὴν περίοδο τοῦ Βενιζέλου— τὸν πόθο τοῦ λαοῦ μας γιὰ τὴν ἐθνική του ὁλοκλήρωση ἀπὸ τὴν ἀπάτη τῆς ὀλιγαρχίας ποὺ τὸν κυβερνοῦσε, ποὺ ἀνίκανη νὰ λύσει τὸ ἐσωτερικὸ πρόβλημα ἐκμεταλλευόνταν τὰ εὐγενέστερα ἰδεῶδη ἑνὸς λαοῦ.

Ἡ αὐστηρὴ προσήλωσή του στὸ θέμα του, ποὺ κέντρο της ἔχει τὴν συμπεριφορὰ τῶν βασιλιάδων, συντελεῖ στὴν κάπως ἀτονη εἰκόνα τῆς ἀστικῆς ἐπαναστασης τοῦ 1909 καὶ τοῦ ρόλου τοῦ Βενιζέλου στὴν πρόσφατη νεοελληνική ἱστορία.

Τὸ βιβλίο τοῦτο τοῦ Λαμπρινοῦ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὄχι μόνον ἐκπληρώνει ἄριστα τὸν ἀγωνιστικό καὶ ἐκλαϊκευτικὸ προορισμό του, ἀλλὰ μᾶς δίνει ἀκόμα ἀξιοπρόσεχτες ἀπόψεις γιὰ τὴ γενική τοποθέτηση τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας κι' ἀποτελεῖ θετική κ' ἐπρόσδεκτη συμβολὴ στὴν τόσο φτωχὴ νεοελληνική ἱστορική ἐπιστήμη.

Ν. Γ. ΣΒΟΡΩΝΟΣ
Συντ. τοῦ Μεσ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

●

Νέα Ἀλεξανδρινὰ βιβλία.

Μᾶς ἤρθαν ἀπ' τὴν Ἀλεξάντρεια τελευταῖα, κατακρατημένα μέσα στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, μιὰ σειρὰ ἀπὸ βιβλία, ποὺ τὰ ὀνομάζω «νέα», γιατὶ ἄλα εἶναι ποτισμένα ἀπ' τὸ νέο πνεῦμα καὶ μοιάζουν σὰ χελιδόνια ποὺ γυρίζουν κοπαδιαστὰ ἀπ' τὴν Ἀραπιὰ γιὰ νὰ χαιρετίσουν τὴν ἀνοιξη. Εἶναι ποιήματα καὶ πεζά, ποὺ τὰ πιάνει κανεὶς μὲ χτυποκάρδι στὰ χέρια του, ὥσπου νὰ βεβαιωθεῖ πὼς ἀντιπροσωπεύουν ἄλα τους τὰ ζωντανὰ Ἑλληνικὸ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ποὺ ἀνάσανε πολὺ βαθιὰ τὸν Ἀγῶνα τοῦ λαοῦ μας, καὶ τὴν ἀγωνία του, καὶ δημιούργησε μέσα στὴν προσφυγιὰ καὶ τὸν κατατρεγμὸ τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο ἀντιφασιστικὸ-ἀντιδυναστικὸ κίνημα, ποὺ θὰ μείνει ἱστορικὸ γιὰ τὴν πίστη του νὰ τὸν ἀναστήσει καὶ τὸ δυναμισό του. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἐξόρμηση βλέπουμε καὶ τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς διανοουμένους, τοὺς περισσότερους καὶ τοὺς καλλίτερους, γ' ἀνοίγουν τὰ φτερὰ τους καὶ ἀγωνιστὲς οἱ ἴδιοι πλάι στὰ ξενιτεμένα παιδιὰ τοῦ λαοῦ μας, νὰ ἐμπνέονται ἀπ' τὰ νέα πανανθρωπικὰ τὴν ἀναστημένη Ἑλλάδα, γιὰ τὸ λυτρωμὸ τῶν λαῶν, γιὰ τὴ λεπτεία, γιὰ τὸ δίκηο, γιὰ τὴ νέα ζωὴ καὶ νὰ προσανατολίζονται, μέσ' ἀπ' τὴν ἰδεολογική καὶ ἀγωνιστική τους ἀνάπαση, πρὸς τὴ νέα τέχνη.

Μποροῦμε σήμερα, ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια, νὰ χαιρετίσουμε καὶ νὰ τιμήσουμε τὶς προσπάθειες αὐτὲς τῶν πνευματικῶν ἀγωνιστῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Τὰ ἔργα τους δὲν ἔχουν τὴ σφραγίδα καὶ τὶς ἀξιώσεις τῆς Μεγάλης Τέχνης — ὅπως τὴ θέλουν οἱ ἐστῆτες — ἔχουν ὅμως τὸ χάρισμε καὶ τὴν ἐλπίδα κατὰ τὸ θεῖο ἐνθουσιασμὸ τῆς Μεγάλης Ἐμπνευσης, φλογίζονται ἀπ' τὰ Μεγάλα Ἰδανικὰ καὶ μπαίνουν ἔτσι μέσα στὶς γραμμὲς καὶ τὶς ἀπαρχὲς τῆς νέας ἐθνικῆς μας λογοτεχνίας — τῆς ἐθνικώτερης καὶ ἑλληνικώτερης ποὺ στάθηκε ποτὲς — γιατὶ ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία εἶναι συνταιριασμένα μὲ τὸν Ἀγῶνα καὶ μοιάζουν σὰν ἀναλαμπές του, ἀνακατωμένες μὲ τοὺς κάπνοὺς καὶ τοὺς θυμοὺς του.

Τὰ «νέα ἀλεξανδρινὰ βιβλία» εἶναι οἱ «Φλόγες τοῦ Δάσους» τοῦ Φώτη Ἀγγουλέ, τὰ «Τραγοῦδια τῆς Ἐλπίδας» καὶ ἡ «Ἐρωτικὴ Ἱστορία» τοῦ Θ. Πιερίδη, ἡ «Λύτρωση», τὸ «Κι' ἄλλα Τραγοῦδια» καὶ ἡ «Παιδική Δροσιὰ» τῆς Ἐθνικίας Παλαιολόγου καὶ οἱ «Ἀλλόκοτοι Ἄνθρωποι» τοῦ Στράτη Τσίρκα. Δὲν θέλω νὰ κάνω καμμιὰ σύγκριση ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ βιβλία, πολὺ περισσότερο νὰ τὰ μελετήσω ξεχωριστά. Ἡ ἀξία τους ἡ κεντρικώτερη στέκεται στὸ ὁμαδικό τους φανέρωμα, θτάνει μόνο ν' ἀναφέρω πὼς δὲν εἶναι καὶ τὰ μόνα, ποὺ βγῆκαν στὴν Ἀλεξάνδρεια. Εἶναι κι' ἄλλα, ὅπως τὸ «Στάλιγκραντ» τοῦ Γιώργου Φιλίππου, τὰ «Ἐγερτήρια» τοῦ Ἀκαθιώτη, οἱ «Φωνὲς» τοῦ Ἀγγουλέ, διάφορα ρουσσικὰ μεταφράσματα, ποὺ δὲν πέρασαν στὰ χέρια μου. Ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία τὰ ἔστειλε ὁ Ἀγγουλὲ καὶ τὸ Πιερίδη, ἔχουν γνήσιες ἐμπνεύσεις, ἀποκρυσταλλωμένες σὲ γνήσιες καλλιτεχνικὲς μορφές. Μερικὰ τραγοῦδια τῆς Ἐθνικίας Παλαιολόγου, ἔνα-δυὸ διηγήματα τοῦ Στράτη Τσίρκα, οἱ ἠφαιστειακοὶ στίχοι τοῦ Πιερίδη καὶ στὶς δυὸ συλλογές, καὶ τὰ πρωτοεμφανίσματα τοῦ διλυνάρια τοῦ Ἀγγουλέ, γεμάτα πίστη, πάθος, ἔξαρση, ἀφήνουν δυνατὴ ἐντύπωση στὸν ἀναγνώστη, γιατὶ βρίσκονται μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀληθινῆς τέχνης. Σὰν καταρράχτης, ποὺ δὲ λογαριάζει τίποτα, χύνεται ἀπ' τὰ ὕψη τῆς νέας ζωῆς ἡ νέα ἐμπνευση, τὸ ὅλος ὁ κόσμος τὸν τὴ τεντρέπαπτα ἀνάφτει ἀπ' τὸ ἰδανικὸ τῆς καὶ τὸ κάνει τραγοῦδι του. Στὴ Μέση Ἀνατολὴ διασταυρώθηκαν τόσα ρεύματα, χτυπήθηκαν τόσες ἀντιθέσεις, σωριάστηκε τόση ἀντίδραση ἀλλὰ καὶ τόσος πατριωτισμός, χιλιάδες Ἕλληνες δεινοπαθήσανε, κλείστηκαν στὰ σύρματα, ἀντίκρυσαν τὸ φασισμὸ στὴν πιὸ ἀποτρόπαια μορφή του. Μέσ' ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀτμόσφαιρα σὰν ἄγρια φωνή, σὰ διαμαρτυρία, σὰν ἐξορκισμὸς τοῦ κακοῦ, βγῆκαν τὰ ἔργα αὐτά, ποὺ γυρίζουν σήμερα ἀνάμεσά μας σὰν τοὺς ἐλεύτερους δεσμώτες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς μὲ τὸ μήνυμα τῆς νέας ζωῆς.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΕΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 6)

τέρων χρόνων, εἶναι τὸ τραγούδι ἑνὸς λαοῦ ποὺ μάχεται γιὰ τὴ λευτεριά του, εἶναι τὸ τραγούδι ἑνὸς λαοῦ σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς του, στὶς ἐκφράσεις του τὶς πιὸ τέλειες. Στὴν τεταμένη προσπάθεια ἑνὸς λαοῦ γιὰ τὴ λευτεριά του, ξαναζωντανεύουν μὲ καινούρια χάρη κι' ἄφταστη ὀμορφιά, ὅλα τῆς παράδοσης τὰ δῶρα, ὅλα τῶν θρύλων τὰ κάλλη. Εἶταν ὡραῖοι οἱ ἥρωες τοῦ μύθου — μὰ τῆς ζωῆς, τοῦ ἀγῶνα οἱ ἥρωες εἶναι ἀκόμα πιὸ ὡραῖοι. Οἱ θεοὶ τ' Ὀλύμπου εἶχαν ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, μὰ τ' Ὀλύμπου οἱ κλέφτες ἔχουν θεϊκὲς δυνάμεις. Ὅλα ἀνθρωποποιοῦνται καὶ τ' ἄψυχα καὶ τὰ ἔμψυχα καὶ πέρνουν ἐνεργὸ μέρος στὸν ὑπέρτατο ἀγῶνα ἑνὸς λαοῦ ποὺ προσπαθεῖ νὰ σπάσει τὰ δεσμά του. "Ολο τὸ κλέφτικο δημοτικὸ μας τραγούδι εἶναι ἕνας ὕμνος στὴ ζωὴ κι' ἕνας ἀγώνας γιὰ τὴν κατάχτηση τῆς ζωῆς.

«—Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνεις νοικοκύρης,
γιὰ ν' ἀποχτήσεις πρόβατα, ζευγάρια κι' ἀγελάδες,
χωριὰ κι' ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν.
—Μάνα μου ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάνω ἀμπελοχώραφα κοπέλια νὰ δουλεύουν
καὶ νᾶμαι σκλάβος τῶν τουρκῶν, κοπέλια στοὺς γερόντους.
Φέρε μου τ' ἀλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαρὺ τουφέκι,
νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγγους,
νὰ βρῶ λημέριο τῶν κλεφτῶν, γιατάκια καπετάνων
καὶ νὰ σουρίξω κλέφτικα, νὰ σμίξω τοὺς συντρόφους
ποὺ πολεμᾶν μὲ τὴν τουρκιὰ καὶ μὲ τοὺς ἀρβανίτες».
Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάνα του, πουρνὸ ξεπροβοδιέται.
«Γειά σας βουνὰ μὲ τοὺς γκρεμοὺς, λαγκάδια μὲ τὶς πάχνες!
—Καλῶς το τ' ἄξιο τὸ παιδὶ καὶ τ' ἄξιο παλληκάρι».

Ἔτσι μιλᾶ ἀπὸ τὸ στόμα ἑνὸς ἀντάρτη ἕνα ὁλόκληρο ἔθνος. Τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ τὸν σταματήσει στὴν ἀπόφασή του ν' ἀποτινάξει ἀπὸ πάνω του τῆς σκλαβιᾶς τὸ βαρὺ ζυγό. Τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ τὸν σταματήσει στὴν ἀπόφασή του νὰ κάνει τὴ ζωή του ὅπως αὐτὸς τὴ θέλει: ἐλεύθερη κι' εὐτυχισμένη. Τὴ ζωὴ δὲν τὴ θέλει μαραζιάρα μέσα σ' ἕνα κλουβί, ἔστω κι' ἂν τὴν ποτίζουν ζάχαρι καὶ μόσχο. Γι' αὐτὸν δὲν εἶναι τ' ἀγαθὰ τοῦ πλούτου ποὺ κάνουν τὴ ζωή. Εἶναι τῆς λευτεριᾶς ὁ παλμὸς ποὺ πλημμυρίζει τὰ στήθη του, εἶναι ἡ ἀξιοπρέπεια τ' ἀνθρώπου νὰ στέκεται ὀρθὸς μπρὸς στὸ συνάνθρωπό του καὶ νὰ τὸν ἀντικρύζει σὰν ἀδελφὸ κι' ὄχι σὰν ἀφέντη. Αὐτὰ τ' ὁπλίσαν τὸ χέρι κι' αὐτὰ ἀτσάλωσαν τὴν καρδιά του. Ξέρει πόσο εἶναι ἀκριβὸ τ' ἀντίτιμο τῆς λευτεριᾶς. Ξέρει πόσες γενιὲς - γενιῶν τὸ πλήρωσαν χωρὶς νὰ τ' ἀπολάψουν. Ἀλλὰ ξέρει πὼς ὅλη αὐτὴ ἡ πάλη δὲν πάει στὰ κούφια καὶ πὼς ἂν αὐτὸς πέσει, χέρια πολλὰ θ' ἁρπάξουν τὸ τουφέκι του, γιὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα, ποὺ αἰῶνες τώρα καὶ γενιὲς - γενιῶν διεξάγουν καὶ θὰ διεξάγουν ὡς τὴν τελική, ὡς τὴν τελειωτικὴ νίκη. Ἐξέρει νὰ ζεῖ παλληκαρίσια καὶ παλληκαρίσια νὰ πεθαίνει γιὰ τὸ ὑπέρτατο αὐτὸ ἀγαθό. Γι' αὐτὸ ἄφισε τὸ μαραζιάρη κάμπο καὶ βγῆκε στὰ ψηλὰ βουνά. Βγῆκε νὰ σμίξει μὲ τοὺς ἐραστὲς τῆς λευτεριᾶς καὶ τοὺς ἐρωμένους τῆς νίκης. Βγῆκε νὰ σμίξει μὲ τοὺς συντρόφους ποὺ μισοῦν τοὺς τύραννους κι' ἀπεχθάνονται τοὺς σκλάβους. Βγῆκε στὸ βουνὸ γιὰ ν' ἀναπνέει τὸν ἀέρα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μολύνει βάρβαρου πόδι ἢ σκλάβου πνοή. Βγῆκε στὸ βουνὸ ἀντάρτης κι' ἐκδικητὴς ἑνὸς κόσμου ἑνοχου, ἑνὸς κόσμου σάπιου καὶ γίνεται ὁ προάγγελος τῆς λευτεριᾶς κι' ὁ ἐργάτης τῆς νίκης.

«— Βασίλη κάτσε φρόνιμα...».

Ὄχι! Ὁ Βασίλης δὲ μπορεῖ νὰ κάτσει φρόνιμα, ὅσο κι' ἂν τὸ πρόσωπο αὐτὸ ποὺ τοῦ τὸ λέει εἶναι τόσο ἀγαπητό, εἶναι ἡ μάνα του. Γιατὶ φρόνιμα σημαίνει προδοσιά. Γιατὶ φρόνιμα σημαίνει ὑποταγή. Ὁ Βασίλης ποὺ εἶναι ἐδῶ ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, δὲ μπορεῖ νὰ κάτσει φρόνιμα. Φρόνιμα κάθονται οἱ προδότες. Φρόνιμα κάθονται οἱ ραγιάδες. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὰ στήθια τους πάλλουν ἀπ' τὰ ἰδανικὰ τῆς λευτεριᾶς, οἱ ἄνθρωποι ποὺ φώλιασε μὲς στὰ στήθια τους τὸ μῖσος γιὰ κάθε τυραννία, οἱ ὁραματιστὲς κι' οἱ ἐργάτες ἑνὸς καινούργιου κόσμου, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲ μποροῦν νὰ κάτσουν φρόνιμα: «καὶ νᾶναι σκλάβοι τῶν Τουρκῶν, κοπέλια στοὺς γερόντους». Φρόνιμα δὲν κάθονται ἐκεῖνοι π' ἀποφάσισαν νὰ ζήσουν τὴ ζωή τους ὀρθωμένοι πάνω στὰ δυό τους πόδια. Φρόνιμα κάθονται ἐκεῖνοι ποὺ ἔρπουν καὶ γλείφουν τὶς μπότες κάθε ξένου καταχτητῆ ἢ κάθε ντόπιου τύραννου. Γι' αὐτὸ μισοῦν κάθε τυραννία καὶ κάθε ἀδικία. Καὶ ξέρουν πὼς ὁ λυτρωμὸς δὲν κερδίζεται μὲ γλυκὰ λόγια, ἀλλὰ μὲ πικρὰ βόλια. Τὸ τουφέκι ποὺ βαστοῦν στὸ χέρι τους εἶναι ὁ πιὸ πιστός τους σύντροφος, ποὺ δὲν ἀποχωρίζονται οὔτε στὸν ὕπνο, οὔτε στὸν ξύπνο τους καὶ ποὺ μετὰ τὸ θάνατό τους ἢ τὸ παίρνουν μέσα στὸ κιβούρι τους πῆχει πολεμίστρες «γιὰ νὰ στέκουν ὀρθοὶ νὰ πολεμοῦν» ἢ τ' ἀφήνουν κληρονομιὰ σ' ἄξια χέρια ποὺ βὲ θὰ τ' ἀτιμάσουν. "Ετσι ὁ ἀγῶνας πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδὶ κι' ἀπὸ παιδὶ σ' ἀγγόνι, ὡς ποὺ νᾶρθει ἡ βλογημένη μέρα τοῦ λυτρωμοῦ.

Αὐτὸς ὁ ἀδιάκοπος ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ γιὰ τὴ λευτεριά του, αὐτὸ τ' ἀτέλειωτο δρᾶμα τῆς δυστυχίας καὶ τῆς σκλαβιᾶς του, μὲ τοὺς πιὸ ἀπάνθρωπους κι' αἱμασταγεῖς πρωταγωνιστές του, τὸ μισητὸ Τοῦρκο καταχτητὴ καὶ τὸν μισητὸ Ἕλληνα κοτζάμπαση, ἀποδίνεται σ' ὅλη τὴν ὠμότητα καὶ σ' ὅλο του τὸ μεγαλεῖο, στὸ τραγούδι αὐτὸ τοῦ Βασίλη.

Αὐτοὶ οἱ χριστιανοὶ — Τοῦρκοι, ὅπως ὀνόμαζε ὁ λαός τοὺς κοτζαμπάσηδες, ἐκμεταλλεύονταν τὸ ἴδιο τὸ λαὸ ὅπως τοὺς καταχτητές. Δὲ διακρίθηκαν σχεδὸν ποτέ, στὴν ἄμυνα ἢ προστασία τῶν συμφερόντων τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ὁμοθρήσκων τους. Ὁ Th. Thorton ποὺ ἐπισκέφτηκε τὴν Ἑλλάδα στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα, γράφει: «Κάτω ἀπὸ τὸ σπαθὶ τοῦ Τούρκου, ὁ Ἕλληνας εἶναι δοῦλος. Κάτω ὅμως ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν δικῶν του ἀφεντάδων, ξεγυμνώνεται ἀπὸ τὸ κάθε τι καὶ εἶναι ἑκατὸ φορὲς πιὸ δυστυχισμένος».

Αὐτοὶ εἶταν οἱ περίφημοι κοτζαμπάσηδες, οἱ τύραννοι τοῦ λαοῦ μας, οἱ ἀρνητὲς κι' οἱ προδότες τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας. Μακρυὰ ἀπὸ κάθε ἐθνικὸ ἰδανικό, μακρυὰ ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, σέρνονταν σὰ σκουλήκια μπροστὰ στὰ πόδια τοῦ βάρβαρου καταχτητῆ, ἕτοιμοι γιὰ κάθε ἐκβούλευση, ὁποια καὶ νάταν αὐτή, φθάνει νὰ διατηρούσανε τὴ στρογγυλότητα τοῦ πουγγιοῦ τους. "Ετσι κράτησαν τὸ λαό μας τέσσερις ἀτέλειωτους αἰῶνες κάτω ἀπὸ τὸν πιὸ βάρβαρο ζυγὸ τῆς δουλείας, ἔτσι τὸν ἀφαίμαξαν ἐπὶ τέσσερις ἀτέλειωτους αἰῶνες. Μ' ἂν οἱ τέσσερις αὐτοὶ αἰῶνες εἶταν αἰῶνες δουλείας, εἶταν ἐπίσης τεσσερις αἰῶνες σκληροῦ κι' ἀδιάκοπου ἀγῶνα. Ποτὲς λαὸς δὲν ἀνέθηκε ἀπὸ τόσο χαμηλὰ στὴν ὑπέρτατη ἔννοια τοῦ ὡραίου καὶ τοῦ δίκιου. Ποτὲς λαὸς δὲν ἀνέθασε τόσο ψηλὰ τὴν ἔννοια τῆς λευτεριᾶς καὶ τὴν ἰδέα τῆς λύτρωσης, ὅσο ὁ φτωχὸς κι' ἀγράμματος λαός μας.

Ὁ ἀγῶνας ὅμως δὲν τελείωσε. Ἡ ἐπανάσταση του 21 κατάλυσε τὸν ξένο τύραννο, ἀλλὰ δὲν κατάλυσε τὴν τυραννία. Οἱ ἀρνητὲς τοῦ ἀγῶνα, οἱ ἀπόντες ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, οἱ προδότες τοῦ ἀγῶνα, κατόρθωσαν καὶ πάλι νὰ κρατήσουν τὰ δικαιώματά τους καὶ νὰ γίνουν καὶ πάλι οἱ διαφεντὲς τῶν ἀπελευθερωτῶν.

Πάντως ἡ ἱστορία δὲν τελειώνει ἐδῶ. Κι' ἡ μέρα δὲ θ' ἀργήσει ποὺ ὁ λαός μας ὁλοκληρώνοντας τὴ νίκη τοῦ 21, ὁλοκληρώνοντας τὴν 'Ιδέα ποὺ τόσοι αἰῶνες καὶ τόσοι ἀγῶνες θρέψαν καὶ τόσες θυσίες ὡρίμασαν, ἐλεύθερος καὶ κυρίαρχος θὰ βάλει τάξη στὸ σπίτι του, ὅπως αὐτὸς καλύτερα νομίζει. Ὁ καιρὸς δὲ θ' ἀργήσει ποὺ ἐλεύθερος καὶ κύριος τῶν πεπρωμένων του, θ' ἀρχίσει τὸν ὡραῖο καὶ μεγάλο ἀγῶνα τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ πολιτισμοῦ του. Κι' ἔτσι δίπλα στὰ μάρμαρα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, δίπλα στὰ μάρμαρα τῆς ἀθάνατης ὀμορφιᾶς τῶν Παρθενώνων, θάχουμε νὰ δείξουμε τὶς προϋποθέσεις τοῦ πολιτισμοῦ μας, ποὺ θὰ ἐκφράζονται στῶν παιδιῶν μας τὸ γέλοιο καὶ στ' ἄνθη τῶν κήπων μας.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ

ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΌΜΙΛΙΕΣ

Ἡ Ἑλληνο-Γαλλικὴ "Ενωση Νέων ἀνακοινώνει ὅτι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 'Οχτώβρη θ' ἀρχίσουν κάθε δεκαπέντε μέρες ὁμιλίες τοῦ μουσικολόγου κ. Μίνου Δούνια μὲ θέμα τὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα. Οἱ ὁμιλίες τοῦ κ. Δούνια θὰ βασίζονται πάνω σὲ μουσικὰ παραδείγματα.

Πληροφορίες γιὰ τὴ συμμετοχὴ μποροῦν νὰ πάρουν, ὅσοι ἐνδιαφέρονται, στὸ προσωρινὰ γραφεῖο τῆς "Ενωσης, ὁδὸς Σίνα 29, κάθε Τετάρτη καὶ Σάββατο. Ὧρα 19—21.

ΔΗΜ. Ι. ΖΕΠΟΥ: Λαϊκὴ Δικαιοσύνη εἰς τὰς ἐλευθέρας περιοχὰς τῆς ὑπὸ κατοχὴν Ἑλλάδος.

Εἶναι ἡ πρώτη σ' ἐπιστημονικὴ μορφὴ καὶ περιεχόμενο μελέτη γύρω ἀπὸ τὸ θεσμὸ τῆς Λαϊκῆς Δικαιοσύνης ποὺ λειτούργησε κατὰ τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς στὶς ἐλεύθερες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας.

Ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει πρῶτα Ἱστορικὰ πὼς ξετήησε ἡ ἀνάγκη τοῦ θεσμοῦ, ἔπειτα, παράλληλα μὲ τὴν ἐξέταση τῶν ὀργάνων τῆς Λ. Δικαιοσύνης καὶ γενικὰ τοῦ θεσμοῦ, κάνει μιὰ μεθοδικὴ ἔρευνα τῶν διατάξεων ποὺ ἐξεδόθησαν γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὴς ἀνάγκες τοῦ δικαίου στὶς ἐλεύθερες περιοχὲς, τέλος κλείνει τὴν ὅλη ἔρευνα μὲ ὁρισμένες παρατηρήσεις γύρω στὸ θέμα, πὼς θὰ πρέπει νομικὰ ν' ἀντιμετωπισθεῖ τὸ ὅλο ζήτημα τῆς Λ. Δικαιοσύνης.

Τὴν ὅλη μελέτη συμπληρώνει τὸ παράρτημα ποὺ περιέχει ὅλα τὰ κείμενα ποὺ ἐξεδόθησαν σχετικὰ μὲ τὸ θεσμὸ καὶ ποὺ σήμερα δόσκολα μποροῦν νὰ βρεθοῦν.

Εὔκολα καταλαβαίνει κανεὶς τὸ εὐρύτερο καὶ ὄχι μόνο ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον τῆς παραπάνω μελέτης.

«Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ»

Ἕνα βιβλίο τοῦ νέου Ἄγγλου πρωτοπουργοῦ κ. Ἄττλη, ποὺ ἀναλύει τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ σοσιαλισμοῦ ὅπως τὸν βλέπουν στὴν Ἀγγλία. Μεταξὺ τῶν κεφαλαίων εἶναι: Στέρηση καὶ ἀφθονία, — Ἡ χρεωκοπία τοῦ καπιταλισμοῦ, — Σοσιαλισμὸς καὶ ἐλευθερία.

ΒΙΒΛΙΑ

Δ. Π. Παπαδίτσα: «Ἐντὸς παρενθέσεως», ποιήματα, Ἀθήνα 1945.

Ἔλεν Γκρέις Καρλάϊλ: «Μάνα», μυθιστόρημα. Ἔκδ. Οἱ «Φίλοι τοῦ Βιβλίου». Ἀθήνα 1945.

Ἄννα Μαρὶ Σέλινκο: «Ἤμουν ἕνα ἀσχημο κορίτσι», μυθιστόρημα. Ἔκδ. «Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου». Ἀθήνα 1945.

Γιώργου Ἰωαννίδη: «Γ. Τ. 235», πεζογραφήματα. Θεσσαλονίκη 1945.

Ε. Χ. Γονατᾶ: «Ὁ ταξιδιώτης», πεζογράφημα. Ἀθήνα 1945.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«Φιλολογικὰ Νέα», μηνιαία ἔκδοση, Κέρκυρα. Στὸ νέο, διπλὸ τεύχος του, σημειώνουμε ἀναμνηστικὸ ἄρθρο τοῦ Γρηγ. Ξενόπουλου γιὰ τὴν ἕνωση τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν ἐκλαϊκευτικ

Ἐλεύθερα Γράμματα

Ο ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ Κ'ΕΜΕΙΣ

Τοῦ Jean CASSOU

Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἡδονικὴ ψυχὴ τοῦ Θερβαντὲς νὰ ὀνειροπολεῖ, ἀκόμα κι' ὅταν βρίσκεται περιτριγυρισμένος ἀπὸ τὶς χειρότερες ἀθλιότητες. Εἶν' ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ποὺ ἀνακάλυψε τὴν πραγματικότητα κι' αὐτὴ ἡ ἀνακάλυψη γίνηκ' ἡ αἰτία γιὰ νὰ διαφυλάξει μέσα στὸ εἶναι του τὴν ἀνάμνηση ἑνὸς ἐντονότατου κλονισμοῦ. Ὅλα τὰ χτυπήματα ποὺ συνεχῶς δέχεται τὸ κοκκαλιάρικο κορμὶ τοῦ Δὸν Κιχώτη βρίσκουν τὸν ἀντίλαλό τους στὸν ἴδιο τὸν Θερβαντές. Παντοῦ καὶ πάντα δέχεται μαστιγώματα. Ὅταν, μέσ' στὴ νύχτα, περιπλανιέται, στὸ Toboso ὁ Δὸν Κιχώτης, ἀναζητώντας τὰ ἀνάκτορα τῆς ἀσύγκριτης Ντουλτσινέας του, νομίζουμε πὼς βλέπουμε τὴν τεράστια καὶ δυσειδέστατη μορφή, τὴν πάρα πολὺ μεγάλη γιὰ τ' ἀχυροσκέπαστα γουρουνόσπιτα καὶ τοὺς στάβλους ποὺ ἀποτελοῦνε τὸ χωριὸ τῆς γυναίκας τῶν ὀνείρων του, νὰ πέφτει, ξαφνικά, πάνω σ' ἕναν τοῖχο. «Πέσαμε πάνω στὴν ἐκκλησία, Σάντσο...» Ὁ Θερβαντὲς πέφτει κι' αὐτός, πότε-πότε, πάνω στὴν Ἐκκλησία, στὴν Ἱερὴ Ἐξέταση καὶ τὰ ὄργανά της, τὸν κοινωνικὸ νόμο, τὴν ἐξουσία, τὸν πλοῦτο, τὸν ἐγωϊσμό, τὴν ἀκαταληψία, τὸν πραγματικὸ κόσμο. Καὶ τότε τὰ ὄνειρά του παύουν πιὰ νἆναι τοῦ κόσμου τούτου. Ἀργότερα θἄρθουν κι' ἄλλοι ὀνειροπόλοι, ποὺ κι' αὐτοιῶν τὰ ὄνειρα δὲν θἆναι τοῦ κόσμου τούτου.

Ὁ Θερβαντὲς δὲν στρέφει τὰ μάτια του πρὸς τὸ μέλλον. Μένει μέσα στὸ παρόν, τὸ δικό του παρόν, τὸ παρὸν αὐτὸ ὅμως τὸ ἐνσαρκώνει σὲ μιὰ ζωὴ ἐξαίσια μὲ μιὰ θαυμάσια πληρότητα. Γι' αὐτὸ κ' ἡ πεῖρα του εἶναι παραδειγματικὴ κι' ἐπαναστατική, παραμένει ἕνα αἰώνιο ἀντικείμενο μελέτης, εἶναι προορισμένη νὰ μᾶς φωτίζει παντοτινά. Κάθε στιγμὴ ὀρθώνει μπροστά μας μιὰ πραγματικότητα, γιὰ ν' ἀντιτάξει εὐθὺς ἀμέσως στὴν πραγματικότητα αὐτὴν ἕνα ὄνειρο, μιὰ θλίψη, ἕναν στεναγμό, ἕνα χαμόγελο. Ἡ πραγματικότητα, δίχως ἄλλο, τὸν ἐνδιαφέρει, τὰ πράγματα ὅμως μένουν στὴ θέση τους ἀμετάβλητα. Ἄλλοι διαλεκτικοὶ θὰ μᾶς μάθουν τὸν τρόπο γιὰ νὰ βγάζουμε ἀπὸ τὰ πράγματα μιὰν ἀφορμὴ γιὰ δράση.

Ὁ Θερβαντὲς δὲν δρᾶ. Πεθαίνει θλιμένος ἔχοντας ἐξαντλήσει μέσ' στὰ Persiles[1], τὸ ὑπέρτατο ὄνειρό του, τὴν ὀνειρεμένη του τέχνη. Ἕνα χρόνο νωρίτερα εἶχε στείλει στὸ θάνατο τὸ Δὸν Κιχώτη, ἀφοῦ, προηγουμένως, τὸν εἶχε ξυπνήσει ἀπ' τὸν βαθύ του τὸν ὕπνο. Ὁ Δὸν Κιχώτης πεθαίνει ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὶς ἀπατηλές του ἐλπίδες, προσγειωμένος στὴν πραγματικότητα, στὴν πραγματικότητα ὅμως τοῦ παπᾶ του καὶ τῆς ἀνηψιᾶς του, στὴν πραγματικότητα τοῦ νεαροῦ Σαμσὸν Καρράσκο. Πεθαίνει ὑποταγμένος.

Ὡστόσο, στὴν πεῖρα τῆς πραγματικότητας, ποὺ φτάνει ὡς τὸ τέλος καὶ βαδίζει χειροπιαστὰ ὄχι μ' ἕνα ὄνειρο παλινδρομικὸ καὶ παράλογο, ἀλλὰ μ' ἕνα ὄνειρο ποὖναι πλατύτατα στραμένο πρὸς τὸ μέλλον, βρίσκεται τὸ μυστικὸ κάθε ζωῆς καὶ κάθε ἀναγέννησης. Ἡ ἰδέα συντροφιασμένη ἀπ' τὴ δύναμη, αὐτὸ εἶναι τὸ κάτι, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσει μιὰ σίγουρη ἐμπιστοσύνη. Κ' ἡ ἰδέα τοῦ Δὸν Κιχώτη, ποὖναι τόσο γόνιμη καὶ τόσο εὐγενική, μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει μὲ ἀποτελεσματικότητα σ' ἕναν τέτοιον σκοπό. Πρὸ πάντων, ὅταν ὁ προσωπικὸς νόμος καὶ ἡ ἰδιοτροπία ἑνὸς ὑπέροχου τρελλοῦ συμμαχοῦν μὲ τὸ ἔνστικτο ἑνὸς χωριάτη. Γιατὶ ὁ Σάντσος εἶναι μονάχα, ὁ ταπεινὸς καὶ πρακτικὸς αὐτὸς χωριάτης, ποὺ δέχτηκε ν' ἀκολουθήσει τὸν τρελλὸ καὶ νὰ ὑποκύψει στὴ φαντασία του. Καὶ καμμιὰ φορά, μάλιστα, ὁ φτωχὸς αὐτὸς ἄνθρωπος τρομάζει ἀπὸ τὶς τολμηρότητες αὐτῆς τῆς φαντασίας:

«Ποιὸν δαίμονα κλείνετε μέσ' στὴν ψυχή σας, ποὺ σᾶς σπρώχνει νὰ πηγαίνετε ἐνάντια στὴν καθολική μας πίστη;»

Αὐτὸς ὁ δαίμονας εἶν' ἐκεῖνος ποὖσπρωξε τὸ Δὸν Κιχώτη νὰ ἀπελευθερώσει τοὺς καταδίκους ἀπὸ τὰ δεσμά τους. Μιὰ μέρα, ὁ Σάντσος, δὲν θἄχει ἀνάγκη πιὰ νὰ ρωτάει ποιὸς εἶν' αὐτὸς ὁ δαίμονας. Κι' ὁ ἴδιος ὁ Δὸν Κιχώτης θἄχει καταλάβει ποιὸ εἶναι τ' ὄνομα αὐτουνοῦ τοῦ δαίμονα.

* * *

Τί εἶναι ἡ κουλτοῦρα; Εἶναι ἡ συνεργασία τῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ προσπέφτει ἱκέτης στὰ κείμενα τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ ξεδιαλέγοντας καὶ παίρνοντας ἀπ' αὐτὰ τὰ πιὸ περίφημα σὲ ζωντάνια πλούτου περιεχομένου, γίνεται ὁ δημιουργὸς ἑνὸς φωτεινοῦ διαλόγου ἀνάμεσα στὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρόν. Στὴν ἀγωνία μας, ἡ ἀγωνία τοῦ Δὸν Κιχώτη προσφέρει μιὰν ἀπάντηση: καὶ μποροῦμε, χωρὶς νὰ διαστρεβλώσουμε τὴ γλῶσσα τους, νὰ δανείσουμε σ' αὐτὴν ὁρισμένες σημασίες ἀπὸ τὸ δικό μας τὸ λεξιλόγιο, ὅπως κι' αὐτουνοῦ ἡ γλῶσσα μπορεῖ νὰ δανείσει στὴ δική μας μερικοὺς τόνους ἀπὸ τοὺς εὐγενικούς της λόγους. Συγκρίνουν τὸν ἀστερισμὸ κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖον γεννήθηκε, ἔζησε κι' ἔδρασε ὁ Θερβαντὲς μὲ τοὺς ἀστερισμοὺς ποὺ δημιουργοῦν τ' ἀστέρια τοῦ αἰῶνα μας: κι' ἀμέσως τὸ πνεῦμα φωτίζει τὰ ἴχνη τῶν περασμένων δρομολογίων, ἀνασυνδέει τοὺς δρόμους, οἱ ὁποῖοι, μέσ' στὸ οὐράνιο ἀλῶνι, ὑπῆρξαν τὰ ἐπίγεια σημάδια τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους καὶ τὰ μηνύματα τοῦ μέλλοντός του. Γιὰ νὰ γίνει δυνατὴ ὅμως αὐτὴ ἡ γενεαλογικὴ ἑρμηνεία, πρέπει τὰ κείμενα καὶ οἱ μοῖρες ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν νἆναι τῆς ποιότητας τοῦ Θερβαντὲς καὶ τῶν ἔργων του, πρέπει νἆναι τῆς ποιότητας τοῦ Δὸν Κιχώτη καὶ τῆς ἱστορίας του. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τραφοῦμε μὲ τοὺς χυμοὺς ποὺ κλείνει μέσα της μιὰ μεγάλη μνήμη, πρέπει, ὅταν βρισκόταν ἀκόμα στὴ ζωή, ἡ μνήμη αὐτή, νὰ ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ ζωντανή, πρέπει δηλαδὴ νὰ βρέθηκε μπλεγμένη, μὲ μιὰ διαύγεια κρυσταλλική, μέσ' στὶς συγκρούσεις καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς πραγματικότητας, πρέπει νὰ σπρώχτηκε ὡς τὰ ἄκρα ἡ ἀντίστασή της καὶ νὰ ἐξαντλήθηκε ὁλότελα ἡ κατάφασή της. Κι' αὐτὴ τὴν ἀντίσταση κι' αὐτὴ τὴν κατάφαση πρέπει νὰ μπόρεσε νὰ τὶς ἐνσαρκώσει σ' ἕνα ὀργανικὸ μνημεῖο, ὁλοκληρωτικό, ὅπου ὅλα τὰ μέρη εἶναι ἁρμονικὰ δεμένα μεταξύ τους κι' ὅπου ὅλα ἀναπνέουν κι' ὅλα μιλοῦν.

> «Οἱ δημοκρατικοὶ ἄνδρες πρέπει νὰ εἶναι καὶ γενναῖοι καὶ ὑπομονητικοί, διὰ νὰ κατορθώσουν ἔργα πελώρια».
>
> ΑΘ. ΨΑΛΛΙΔΑΣ
> (1767-1829)
>
> (Ἀπὸ γράμμα του στὸ Μαυροκορδάτο)

Ὁρισμένοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μεγάλους ἄνδρες ἐξέφρασαν τὴ διαλεκτικὴ τῆς ἐποχῆς τους μὲ τρόπο θεωρητικὸ κι' ἀφήνοντάς μας γιὰ κληρονομιὰ νόμους, ποὺ μποροῦν ἀβίαστα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τὸ μέλλον: εἶν' οἱ μοραλίστες ἢ οἱ φιλόσοφοι, ποὺ στέκονται στὶς παρυφὲς τῆς δράσης καὶ ποὺ κριτικάρησαν ἄμεσα τὶς ἰδέες κι' ἀνατρέψανε τοὺς θεούς. Καὶ ὅπως οἱ ἰδέες κ' οἱ θεοὶ μποροῦν εὔκολα ν' ἀναγνωρισθοῦν κάτω ἀπὸ τὶς διάφορες ὄψεις ποὺ δανείζονται γιὰ νὰ ξαναγεννηθοῦν στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου, ἔτσι κ' οἱ νόμοι ποὺ θέτουν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ ἔνδοξοι αὐτοὶ μονομάχοι τῆς ἱστορίας, μποροῦν νὰ ἐπαναληφθοῦν ἀπ' τοὺς καινούργιους πνευματικοὺς ἐργάτες, χωρὶς τίποτα σχεδὸν νὰ εἶν' ἀνάγκη ν' ἀλλαχτεῖ ἀπὸ τὴ μορφὴ κι' ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τους. Εἶν' εὔκολο νὰ δείξουμε τὸ διεγερτικό, τὸ ζωντανό, τὸ ἐπαναστατικὸ περιεχόμενο τοῦ Λουκρήτιου, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Μάρξ. Τὸ πρᾶγμα γίνεται πιὸ δύσκολο μὲ τοὺς καλλιτέχνες, τοὺς ὁποίους δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς ἐξηγήσουμε χρησιμοποιώντας μιὰν ἁπλῆ φόρμουλα, ἀλλὰ χρειάζεται, γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν ἀρετή τους, νὰ ξαναζήσουμε ὁλόκληρο τὸ πάθος τους, «νὰ φάγωμεν ἀπὸ τὴν σάρκα των καὶ νὰ πίωμεν ἀπὸ τὸ αἷμα των.»

Ὁ Θερβαντές, ἰσχυρὸς ἀντίλαλος μιᾶς ἐποχῆς κυριώτατα κριτικῆς, ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν καλλιτέχνης, στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καλλιτέχνης. Καὶ γιὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε στὶς περιπέτειές του, περιπέτειες ἀπ' τὶς ὁποῖες δὲν βγαίνει καμμιὰ γενικὴ φόρμουλα καὶ τὶς ὁποῖες δὲν κάνει ἄλλο τίποτα παρὰ νὰ τὶς ζεῖ — μὲ πόση δύναμη μεταγραφῆς ὅμως, μὲ πόση τραγικὴ ἔνταση, μὲ πόση πληρότητα τῆς πείρας τῶν γεγονότων καὶ τῆς συνείδησης τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὄντων! — γιὰ ν' ἀκολουθήσουμε τὸν Θερβαντὲς χρειάζεται ν' ἀναπτύξουμε, στὸν ὑπέρτατο βαθμό, ὁλόκληρη τὴ συμπάθειά μας κι' ὁλόκληρη τὴν ἀμεροληψία μας, αὐτὲς τὶς δυὸ φλογερὲς προσφορές, ποὺ γιὰ μᾶς ἀποτελοῦν ἕνα χρέος τιμῆς ποὺ τὸ χρωστᾶμε στοὺς μεγάλους καλλιτέχνες. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, θὰ δεχτοῦμε κι' ἐμεῖς, μὲ τὴ σειρά μας, τὸ ἀντίδωρο τοῦ τονωτικοῦ εὐεργετήματος τοῦ θαυμασμοῦ μας. Γιατὶ θὰ νιώσουμε νὰ ὑψώνεται, μέσ' στὴν ψυχή μας, ἕνα ὑπέροχο ὄν, ζυμωμένο μὲ τὰ λεπτότερα κι' ἀβρότερα στοιχεῖα, ποὺ συγκροτοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση.

Οἱ Ἱσπανοὶ μεταχειρίζονται μιὰ θελκτικὴ ἔκφραση, ὅταν πρόκειται νὰ μιλήσουν γιὰ κάποιον ποὖναι προικισμένος μὲ χάρες. Λένε: «εἶν' ἄγγελος». Στὴν περίπτωση αὐτὴ πρόκειται γιὰ ἕνα εἶδος πνευματώδους καὶ ζωντανῆς κομψότητας, συνετῆς ταυτόχρονα κ' εἰλικρινοῦς, ποὺ στὴ χάρη της κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ. Ὁ Θερβαντὲς εἶν' ἄγγελος. Εἶναι μιὰ φύση ἀγγελική, μιὰ φύση ποὺ καμμιὰν ὁμοιότητα δὲν ἔχει μὲ τὰ πλάσματα ἐκεῖνα ποὺ ποτὲ δὲν ἔβρεξαν, οὔτε τ' ἀκροφτέρουγό τους, μέσα σὲ μιὰ σταγόνα νερό. Ἡ ἀγγελικότητά του δὲν εἶναι τόσο ἄσπιλη καὶ τόσο εὐγενικὴ παρὰ γιατὶ δοκιμάστηκε. Ἡ ἀγγελικότητά του εἶναι ἀνώτερης ποιότητας, μιὰ ἀγγελικότητα ποὺ κρατάει τὰ μάτια πάντα ὀρθάνοιχτα. Τίποτα δὲν ἔμειν' ἄγνωστο γιὰ τὴ φωτισμένη συνείδηση τοῦ Θερβαντές. Ὅταν ἔχει κανεὶς γνωρίσει ἀπὸ κοντὰ τὰ κάτεργα τοῦ Ἀλγερίου καὶ τὶς φυλακὲς τῆς Ἀνδαλουζίας καὶ τῆς Καστίλλιας, δὲν ἀγνοεῖ πιὰ τίποτα. Γίνεται ἴσως ἄγγελος, δὲν γίνεται ὅμως παιδί, οὔτε καπουτσῖνος, οὔτε ὑπηρέτης. Μονάχα ὅτι, τὸ νὰ διατηρεῖ κανείς, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ τέτοια πεῖρα, μιὰ ψυχὴ τόσο φωτεινὴ καὶ τόσο γόνιμη, μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ σὰν θαῦμα, θαῦμα γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ ἐκφράσουμε ἀρκετὰ τὴν εὐγνωμοσύνη μας. Πρέπει ν' ἀγαποῦμε τὸν Θερβαντές· πρέπει ν' ἀγαποῦμε τὸ Δὸν Κιχώτη καὶ τὸ Σάντσο Πάνσα· πρέπει νὰ τοὺς συνοδεύουμε καὶ τοὺς τρεῖς σ' ὅλες τους τὶς περιπέτειες. Ὑπῆρξαν καὶ οἱ τρεῖς τους καὶ ἐξακολουθοῦν αἰώνια νὰ εἶναι οἱ καλλίτεροι κ' οἱ πιὸ ἀνθρώπινοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Μετ. ΞΕΝ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΥ

---

1 Πετροσέλινα· ἔν' ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Θερβαντὲς (Σ. τ. Μ.).